

Jordi Garcia: Entrevista a Ignacio Ramonet: "Els aliats naturals del cooperativisme són tots els moviments progressistes" • Lia Tiriba. Economia popular i moviments populars (I) • Susana Martínez. Anàlisi històrica sobre les principals cooperatives de crèdit agrícoles a Espanya: la difusió de les caixes rurals o cooperatives de crèdit tipus Raiffeisen en el camp espanyol (1890-1910) • Nacho Parra. Treball, precarietat i vida • Jean-Louis Laville. Del segle XIX al segle XX: permanència i transformacions de l'economia solidària • Madeleine Hersent. La construcció d'un moviment d'economia solidària a França • Eric Lavillunière. L'Institut Europeu d'Economia Solidària • Verònica Platas. La formació en el marc de la gestió d'empreses cooperatives • Daniel Jover. Escola de Formació EVA (Escola Viva Autogestionària) • Pepa Muñoz. Compareixença davant de la Comissió de Treball, Indústria, Comerç i Turisme del Parlament de Catalunya • Carles Riera. Desenvolupament comunitari i economia solidària • Daniel Jover. Empreses de dones • Verònica Platas. Marketing para seres humanos

Les fotos que il·lustren aquest número 21 són de Noelia Pérez.

Consell de redacció:

David Pérez, Héctor Galvany, Jordi Garcia, Jordi Panyella, Josep Parcerisa, Jordi Via, Ester Vidal, Mercè Fluvià, Josep M. Gasch, Mireia Franch, Verònica Platas, Daniel Jover.

Coordinació:

Jordi Garcia - L'apòstrof, SCCL

Maquetació, traducció i revisió lingüística:

L'apòstrof, SCCL

Impressió i enquadernació:

Gramagraf, SCCL

Edita:

Federació de Cooperatives de Treball de Catalunya

Redacció, publicitat i subscripcions:

Telèfon: 93 318 81 62

Carrer Premià, 15, 1r, 08014 Barcelona

federacio@cooperativest treball.coop

www.cooperativest treball.coop

Amb el suport de l'Institut per a la Promoció i la Formació Cooperatives

D.L. B - 29.642/97

Revista impresa en paper 100% reciclat

Í N D E X

Presentació 3

Entrevista

Ignacio Ramonet: "Els aliats naturals del cooperativisme són tots els moviments progressistes"
Jordi Garcia 7

Textos

Economia popular i moviments populars
Lia Tiriba 17

Anàlisi històrica sobre les primeres cooperatives de crèdit agrícoles a Espanya
Susana Martínez 31

Treball, precarietat i vida
Nacho Parra 37

Dossier

L'economia social i solidària a Europa
Del segle XIX al segle XX: permanència i transformacions de l'economia solidària
Jean-Louis Laville 49

La construcció d'un moviment d'economia solidària a França
Madeleine Hersent 71

L'Institut Europeu d'Economia Solidària
Eric Lavillunière 81

Pre-textos

La formació en el marc de la gestió d'empreses cooperatives
Verònica Platas 91

Escola de Formació EVA
Daniel Jover 95

Contextos

Compareixença davant del Parlament de Catalunya
Pepa Muñoz 97

Desenvolupament comunitari i economia solidària
Carles Riera 107

Ressenyes

Empreses de dones
Daniel Jover 113

Marketing para seres humanos
Verònica Platas 119

Recomanacions

Llibres i webs variis 121

Dibuixos

Ferdinand
Martí Pey 29, 47, 89, 111

Presentació

Ignacio Ramonet: “Els aliats naturals del cooperativisme són tots els moviments progressistes”

Ignacio Ramonet, un dels intel·lectuals d'esquerrres més reconeguts arreu, respon a les preguntes de Jordi Garcia sobre diversos temes clau de la situació internacional (la crisi dels Estats Units, la guerra a Iraq i Afganistan, el paper de la Unió Europea al món...), sobre la salut dels moviments progressistes i d'esquerrres i, sobretot, sobre el paper que pot jugar el cooperativisme en un procés de canvi cap a una societat més justa, lliure i sostenible.

Economia popular i moviments populars (I)

En aquest número i el que ve publiquem sencer un llarg article de Lia Tiriba sobre la relació entre els moviments populars a Amèrica Llatina i l'anomenada economia popular, també batejada com a solidària, associativa o economia de la solidaritat. En aquesta primera part, Tiriba analitza les aportacions que, sobre aquest fenomen econòmic emergent, han fet tres investigadors llatinoamericans, prou coneguts pels lectors de *nexe*: el nicaragüenc Orlando Núñez, l'argenti José Luis Coraggio i el xilè Luiz Razeto.

Anàlisi històrica sobre les primeres cooperatives de crèdit agrícoles a Espanya: la difusió de les caixes rurals o cooperatives de crèdit tipus Raiffeisen en el camp espanyol (1890-1910)

Susana Martínez ens ofereix un breu estudi de les primeres cooperatives de crèdit agrícoles a l'Estat espanyol, en particular les inspirades en el model Raiffeisen. Les primeres cooperatives d'aquest tipus pretenien modernitzar el camp espanyol implantant un sistema de microcrèdits. Terratinents, església, poders locals i intel·lectuals regeneracionistes van ser els principals impulsors d'aquestes cooperatives que, a l'any 1909, ja rondaven les quatre-centes.

Treball, precarietat i vida

L'economia globalitzada actualment dominant instal·la en la precarietat vital la majoria de les persones. Nacho Parra ens parla de fins a set conseqüències de la precarietat: individualisme i desmantellament de les comunitats de vida; privatització dels béns públics o socials; privatització i destrucció de béns públics naturals; ETT, contractes i subcontractes i falsos autònoms; reformes laborals; deslocalitzacions, i canvis en la subjectivitat treballadora. Contra la destrucció de la vida promoguda per la precarietat laboral, Parra proposa una sèrie d'estratègies, totes amb un denominador comú: erigir-nos en actors principals i convertir-nos en “creadors de vida”.

Dossier: L'economia social i solidària a l'Europa occidental

Jean-Louis Laville, un dels principals investigadors europeus sobre l'economia social i solidària, ha coordinat per a *nexe* un conjunt de treballs que intenten radiografiar l'estat de l'economia social i solidària a l'Europa occidental. La seva

extensió ens obliga a publicar-los en diversos números. En aquest primer us oferim un article general escrit pel mateix Jean-Louis Laville; un altre de Madeleine Hersent sobre la construcció del moviment d'economia solidària a França, i un tercer d'Eric Lavillunière sobre l'Institut Europeu d'Economia Solidària.

Del segle XIX al segle XX: permanència i transformacions de l'economia solidària
En aquest treball, Laville comença analitzant les relacions entre democràcia i economia, unes relacions que han comportat la supeditació de la primera respecte a la segona, per demostrar després que la democratització recíproca de la societat civil i de les polítiques públiques és congruent amb una economia plural de mercat, és a dir, amb una economia fonamentada en la pluralitat de principis econòmics i de formes de propietat.

La construcció d'un moviment d'economia solidària a França

Madeleine Hersent ens relata la creació, el 1997 a França, de la Interxaxa de l'Economia Solidària (IRES), que cinc anys després es va convertir en el Moviment de l'Economia Solidària (MES). En aquests deu anys, l'IRES-MES ha intentat integrar en el seu si tota la diversitat inherent a l'economia social i solidària a França: des d'investigadors, grups de suport, actors sobre el terreny i organitzacions de solidaritat internacional, fins a mütues, cooperatives, moviment associatiu i iniciatives solidàries més recents.

L'Institut Europeu d'Economia Solidària (INEES)

Eric Lavillunière ens explica la gènesi d'aquest institut europeu que aglutina investigadors i practicants de l'economia solidària de Luxemburg, Alemanya, Bèlgica, França i Suïssa, a partir de la xarxa anomenada Objectiu Plena Ocupació a Luxemburg, creada en aquest país a mitjan anys 80. Lavillunière, que és director de l'institut, acaba l'article enumerant cinc prioritats per al sector que li permetin superar les seves febleses en termes de xarxes, organització i reconeixement.

La formació en el marc de la gestió d'empreses cooperatives

Verònica Platas ens explica la importància que té la formació (el cinquè principi cooperatiu) per a la bona marxa de les cooperatives, una formació que no s'ha d'entendre com una finalitat en si mateixa, sinó com una eina per preparar les persones de l'organització perquè tinguin les habilitats els coneixements i les actituds necessàries per solucionar problemes i afrontar nous projectes.

Escola de Formació EVA (Escola Viva Autogestionària)

També a propòsit de la formació, Daniel Jover ens presenta l'Escola de Formació EVA (Escola Viva Autogestionària), impulsada per Compromís per Ripollet, la FTC-IAC, la Xarxa d'Economia Solidària i la GOAC. L'EVA vol ser un espai de formació i reunió per al desenvolupament de continguts, valors de cooperació i diàleg dirigits al canvi personal i social.

Compareixença davant de la Comissió de Treball, Indústria, Comerç i Turisme del Parlament de Catalunya

Ens ha semblat d'interès reproduir la compareixença de la presidenta de la Federació de Cooperatives de Treball de Catalunya davant de la Comissió de Treball, Indústria, Comerç i Turisme del Parlament de Catalunya, que va tenir lloc a l'octubre passat. Pepa Muñoz hi va repassar primer les principals aportacions del cooperativisme a la societat catalana per analitzar tot seguit les dificultats en què es troba el sector, la majoria relacionades amb la tradicional manca de visibilitat i de reconeixement.

Desenvolupament comunitari i economia solidària

Així com al número anterior, vam publicar un resum de la Fira d'experiències de la IV Jornada d'Economia Solidària, organitzada per la Xarxa d'Economia Solidària el 19 de maig passat, ara us oferim la transcripció de la introducció feta per Carles Riera al taller, celebrat també durant aquella jornada, sobre desenvolupament comunitari i economia solidària que ell mateix dinamitzà.

Empreses de dones

L'Institut de Formació i Treball de les Dones (IFOLD) de Sardenya va escriure el llibre *Empreses de dones*, dedicat a l'empresariat femení, a partir d'un llarg procés d'estudi i d'investigacions comparades amb altres regions. La conclusió general és que la multiplicació de dones empresàries és un fenomen emergent que presagia canvis més profunds en les relacions entre gèneres en totes les institucions socials, i entre aquestes a la família. Tal com afirma Daniel Jover, autor d'aquesta ressenya, quan les dones són emprenedores i creen empresa també canvia la societat.

Marketing para seres humanos

Marià Moreno, cofundador i gerent de la cooperativa Grup Integral, i Mauricio Oppenheimer, màster en Marqueting i gerent de Punta Carretas Shopping de Montevideo, han escrit aquest llibre publicat per l'editorial de llibres d'empresa Díaz de Santos, amb la intenció de mostrar-nos un nou camí per ser empresaris-consumidors-treballadors-clients-proveïdors en què els nostres valors tinguin cabuda i ens sentim persones humanes. Verònica Platas ens en fa cinc cèntims.

Fotos

Són molts els fotògrafs, cineastes, pintors, escultors i artistes en general que han volgut ser petits altaveus de la lluita dels treballadors de la fàbrica recuperada Zanon, a la província de Neuquén, Argentina. El treball fotogràfic que presentem ara a *nexe* és de Noelia Pérez i va ser fet el mes de febrer de 2006. Noelia va viure amb els treballadors i treballadores de la fàbrica, les seves famílies i la comunitat neuquina, i va participar en les seves mobilitzacions provincials. El seu interès se centrava en l'organització del treball i en les connexions entre la fàbrica i la comunitat patagònica. D'aquesta convivència va treure un material que consta d'unes 200 fotografies que es basen en el gènere del retrat i la fotografia industrial, de les quals nosaltres us oferim una petita mostra.

Dibuixos

A Xina des de l'antiguitat, l'art del discurs ha recorregut a les màximes i a les sentències. Han Fei, el teòric del legisme (persona versada en l'estudi de les lleis), remarcava dos segles abans de la nostra era que "no hi havia proverbis buits en l'antiguitat". Les expressions manlevades a la saviesa popular oferien un argument general i neutre a l'art d'aconsellar. Els proverbis formen part del grup de sentències que reproduïxen el discurs parlat.

Ignacio Ramonet:

“Els aliats naturals del cooperativisme són tots els moviments progressistes”

Jordi Garcia

Ramonet va néixer el 1943 a Redondela (Pontevedra). És doctor en Semiologia i Història de la Cultura per l'*Escola d'Estudis Superiors en Ciències Socials* de París i catedràtic de Teoria de la comunicació a la Universitat Denis-Diderot (París-VII). Viu a França i, des de 1999, és director de *Le Monde Diplomatique*. A més, imparteix classes a la Sorbona de París i és consultor de l'ONU. Especialista en mitjans de comunicació, però també en relacions internacionals, va ser cofundador del moviment Attac i promotor del Fòrum Social Mundial de Porto Alegre. Ha escrit una vintena de llibres sobre comunicació, globalització i altres temes, que han estat traduïts en una colla d'idiomes, com ara *Cómo nos venden la moto* (amb Noam Chomsky, 2001); *Geopolítica del caos* (1997);

Internet, el mundo que llega (1998); *Rebeldes, dioses y excluidos* (amb Mariano Aguirre) (1998); *Geopolítica y comunicación de final de milenio*, (1999); *La golosina visual* (2000); *Marcos, la dignidad rebelde* (2001); *La Post-Televisión* (2002); *Guerras del siglo XXI* (2002), *¿Qué es la globalización?* (amb altres autors, 2004) o *Fidel Castro: biografía a dos voces* (2006).

El passat 1 d'octubre, Ramonet va parlar de globalització i cooperativisme davant un auditori d'unes 150

persones a l'IDEC de la Universidad Pompeu Fabra de Barcelona, convidat per la Federació de Cooperatives de Treball, en el marc de la celebració del desè aniversari de la revista *Nexe*. Durant la jornada, vam tenir l'ocasió d'entrevistar-lo.

Com pot evolucionar la crisi hipotecària? En la teva opinió, ens trobem al principi d'una crisi econòmica a gran escala, o bé es tracta de turbulències passatgeres?

El sistema financer ha arribat a un nivell molt elevat de fragilitat i complexitat i aquesta crisi, la de les *sub-primes* americanes, ve a ser un reflex dels problemes que poden sorgir sense que ningú hi pugui intervenir. Ens trobem amb una economia dominant, que és la dels Estats Units, molt desequilibrada a causa d'un comerç exterior extremadament descompensat. És un país que està vivint a crèdit; fins quan no ho sabem. A més, els Estats Units tenen un sector productiu, com sempre important, però no prou competitiu per exportar. Avui dia els millors cotxes ja no es fan als Estats Units, els millors ponts ja no es fan als Estats Units, els millors trens ja

no es fan als Estats Units, els millors avions ja no es fan forçosament als Estats Units.

Cada dia és més gran el desequilibri entre el vessant financer del capitalisme, és a dir, l'especulació a partir dels diners, i el seu vessant productiu, és a dir, l'economia real.

D'altra banda, el sistema financer ha arribat a un nivell de complexitat extraordinari. Són molt significatives les declaracions del president del Banc d'Anglaterra, dient: "No entenc els nous instruments financers". És a dir, les principals personalitats dels sistemes financers dels estats desconeixen els mecanismes dels fons especulatiu!

Ens trobem, per tant, davant un sistema financer fràgil. Però això no significa que es vagi a desbordar demà mateix perquè tothom té interès a mantenir-lo; ho acabem de veure amb la crisi actual. Aquesta crisi s'ha estès a un banc important d'Anglaterra, s'ha estès a la SBS de Suïssa; però, globalment, la situació està sota control. Les borses han tornat fins i tot a pujar i a recobrar el que van perdre al juliol i l'agost.

En resum, és un sistema fràgil però encara es manté amb una enorme energia, per bé que cada dia sigui més gran el desequilibri entre el seu vessant financer, és a dir, l'especulació a partir dels diners, i el seu vessant productiu, és a dir, l'economia real. Si del volum de la riquesa general prenem la part que pertany a l'economia real, o sigui, la que produeix objectes, serveis, paga treballadors, etc., i la comparem amb l'economia especulativa financera, ens trobem que menys d'un 10% prové de l'economia productiva i més del 90% de l'especulativa financera. Per tant, tenim motius per estar preocupats.

Fa uns anys, en un dels teus mül-

tiples articles et referies als Estats Units com una hiperpotència sense rival. Suposo que avui dia, més encara a la llum de com puguin quedar els Estats Units a causa de la crisi hipotecària, aquesta afirmació és menys certa.

Evidentment. Aquella caracterització dels Estats Units corresponia al moment immediatament posterior a la caiguda del mur de Berlín i la desaparició de l'URSS, un moment, a més, que el president Bush va mirar d'aprofitar per consolidar la seva hegemonia.

Avui podem seguir afirmant que els Estats Units no tenen rival clàssic; des d'aquest punt de vista, les relacions no han canviat. Però en la seva voluntat per consolidar aquesta posició, Bush s'ha llançat a dues guerres, una a Afganistan i altra a l'Iraq, que no ha pogut guanyar, i amb això ha consumit els seus dos mandats. Aquest *fiasco* disminueix la credibilitat de l'eficàcia de l'exèrcit nord-americà.

Perquè ningú no dubta que els Estats Units tinguin un aparell militar capaç de colpejar amb una violència extraordinària; però tothom sap també que el tipus de guerra imperant avui dia és l'anomenada guerra asimètrica, i que la maquinària bèl·lica nord-americana, de moment, no sap guanyar aquestes guerres. Això disminueix la credibilitat dels Estats Units i, per tant, la seva capacitat d'intimidat, una circumstància que aprofiten potències com Rússia, Xina, potser l'Índia, i Amèrica Llatina en el seu conjunt, per imaginar vies pròpies de desenvolupament sense que hagin de dependre dels Estats Units, com abans. Avui existeixen, per tant, més possibilitats per a un multilateralisme.

Aquesta crisi de credibilitat militar dels Estats Units no podria temptar-los a "treure pit" i a emprar armes nuclears tàctiques, per exemple, contra Iran?

La situació perillosa està aquí precisament, en una fugida cap endavant. És el perill que avui corre el món pressionant sobre Iran. Perquè, efectivament, els Estats Units poden colpejar Iran; el problema és que els Estats Units travessen una situació molt particular, no sols

La política exterior és el menys comú que hi ha a l'Europa comuna, en la mesura que cada país ha conservat les seves tradicions diplomàtiques i les seves àrees d'influència.

no han guanyat la guerra de l'Iraq sinó que estan ficats en un parany. A l'Iraq no poden vèncer i de l'Iraq no poden marxar; és com si tinguessin la cama atrapada en un cep per a llops. No poden marxar perquè si se'n van esclata el Pròxim Orient, que és on hi ha el petroli i sense petroli no poden mantenir el nivell de vida ni la manera de vida que tenen, sinó que s'ensorren com un castell de cartes. Aràbia Saudita, Kuwait i Israel es quedarien aïllats en un món dominat pels islamistes. No poden anar-se'n i, per això, són avui dia una potència del Pròxim Orient.

Si ataquen Iran, aquest els ataca a ells. Perquè tu pots colpejar i fugir, però ells colpejaran i es quedaran a l'Iraq, i l'Iraq és una societat dominada pels xiïtes on els iranians tenen molts aliats. Llavors el problema se'ls pot complicar. Iran, d'altra banda, no ha dit la seva última paraula en matèria d'armament.

Què vols dir?

Que poden tenir armes d'altre tipus: armes químiques, biològiques, etc., no només l'arma nuclear, que no la tenen ni l'estan buscant, ja que són signants

del Tractat de no Proliferació Nuclear. La irracionalitat d'atacar Teheran és evident: hi ha països a la regió, com Israel, Pakistan o l'Índia, que no han signat el Tractat de no Proliferació i, en canvi, no estan sotmesos a cap mena d'inspecció mentre que Iran sí ho està. En això radica l'absurd de l'assumpte: s'ataca un país que és signant d'un tractat mentre se n'aplaudeix d'altres que, de manera salvatge i pirata, s'han dotat d'armes de destrucció nuclear practicant la proliferació que oficialment es condemna, perquè en aquest cas són aliats nostres.

Quin paper juga Europa en el món multipolar que s'està creant?

Militarment cap. Perquè Europa no compta amb un sistema de defensa propi; existeix un embrió de defensa europeu, però els Estats Units es neguen a autoritzar als seus aliats perquè el desenvolupin. El que té Europa de militarment eficaç és l'OTAN, que es troba essencialment en mans dels Estats Units, dirigida per ells i favorable als seus interessos. El continent no disposa d'un instrument militar i, per tant, la seva diplomàcia no és creïble. D'altra banda, el rol de la diplomàcia europea no és clar, perquè es troba al servei d'una política exterior comuna que no té. Precisament la política exterior és el menys comú que hi ha a l'Europa comuna, en la mesura que cada país ha conservat les seves tradicions diplomàtiques i les seves àrees d'influència.

Des d'aquí, França se'ns mostra paradoxal. Per un costat, observem espantats com triomfa Sarkozy, que

seria el paradigma del polític ultraliberal, atlantista, autoritari i proisraelí; per l'altre, encara recordem admirats les mobilitzacions d'estudiants de la passada primavera o dels treballadors de serveis públic. Que potser hi ha dues Frances?

El moviment antiglobalització no necessita fer un fòrum, sinó anar a Bolívia o Veneçuela i veure el que està passant.

Segur que sí. En tot cas existeix una França que majoritàriament ha votat el president Sarkozy, que ha estat legítimament escollit; però això no significa que l'altra França accepti la seva política. El president ha estat elegit al maig; després la societat, que té una gran maduresa política, li ha deixat un marge per organitzar el seu govern, i tot seguit han arribat les eleccions legislatives, que també ha guanyat però ja amb menys escons que en les anteriors; o sigui, relativament, la dreta ha perdut escons a favor de la socialdemocràcia. Però, sigui com vulgui, a França es diu que el test per als polítics sempre es passa durant la tardor, i la tardor tot just ha començat.

I el flamant president ja ha donat motius per sortir al carrer?

El programa que Sarkozy comença a aplicar, encara que s'hagi obert a algunes personalitats de la socialdemocràcia, és de caire molt ultraliberal, no només en el terreny econòmic i social, sinó també en el filosòfic. Per exemple, la pràctica de les proves d'ADN als immigrants. Amb qualsevol pretext, es busca utilitzar una tècnica que en els nostres països només es fa servir amb els delinqüents. La immigració, globalment, està tractada com delinqüència. Als immigrants els mitjans de comunicació els presenten, generalment, encara que no vulguin fer-ho, com si fossin infractors

de la llei. Però ells vénen aquí a treballar, a aportar-nos la seva joventut, la seva energia, i tot això no es valora. Es parla de sense papers, després de sense drets, després de sense llei; l'ADN no fa més que afegir-se a aquesta lògica de delinqüència dels immigrants.

D'altra banda, és revelador que Sarkozy hagi anat a visitar el president Bush i hagi passat les seves vacances als Estats Units, una cosa que cap president francès no havia fet mai. Vivim en un món mediàtic on tot significa, on tot té un valor simbòlic, fins i tot el lloc on el president fa vacances. Per si no n'hi hagués prou, el seu ministre de Relacions Exteriors, procedent del Partit Socialista, ha proferit la paraula guerra a propòsit de l'Iran.

Tot això porta a pensar que aquesta altra societat francesa de la qual parles, probablement, s'expressarà en algun moment. A França existeix una llarga i profunda tradició de la protesta social; la gent considera que la protesta forma part de la vida política. No em refereixo precisament a una protesta destructora ni a violència política, es tracta de protesta social. Qualsevol dirigent ha de tenir en compte que això existeix encara que no sigui majoritari, i hi ha molts exemples de la recent història francesa on la societat ha protestat contra les mesures governamentals.

En aquest moment s'estan atacant les jubilacions, s'estan atacant els règims especials d'una sèrie de professions molt sofertes, s'està atacant la gratuïtat de l'assegurança mèdica, s'estan atacant conquestes molt lligades al que anomenem l'estat de benestar, que es troba en vies de desmantellament; s'es-

tan atacant principis importants, el mapa escolar per exemple. Jo diria que, en algun moment, la societat es manifestarà i recordarà al senyor Sarkozy que ell pot tenir la legitimitat d'haver estat elegit per una majoria, però que la protesta social contra mesures concretes del seu govern és igualment legítima.

El capitalisme té unes característiques que no permeten fàcilment la seva humanització.

Parlem ara dels partits d'esquerra francesos, l'actuació de la qual ens sumeix també en una certa perplexitat. D'una banda, llegim a la premsa que uns quants dirigents socialistes entren al govern de Sarkozy, i això ens regira; d'altra banda, sabem que existeix una extrema esquerra radical, que acostuma a tenir un pes proper al 10% en les eleccions, però que en aquestes presidencials anava molt desunida i les urnes li han passat factura. Què li passa, a l'esquerra?

En aquestes últimes eleccions, l'extrema esquerra ha obtingut un resultat molt esquifit, víctima del vot útil. Pel que fa a l'esquerra majoritària, es troba immersa en una crisi d'identitat, una mica com passa a tot arreu. En la mesura que la cotilla de la construcció europea limita l'espai del joc polític i, per tant, els partits socialistes s'associen a l'exercici del poder, s'impregnen d'una cultura realista de la gestió social, segons els criteris dominants de la construcció europea, els únics que poden practicar-se a la Unió. Això fa que una gran part del que anomenem socialdemocràcia, la seva ala liberal, ja estigui de fet a la dreta, per més que formalment se segueixi trobant dintre dels partits socialdemòcrates. El president Sarkozy, en definitiva, no ha fet més que dir

les coses pel seu nom i engegar a alguns dirigents socialistes: “Per favor, deixin-se de paraules i mirem la realitat, vostès són de dretes”, i ho ha demostrat oferint-los ministres molt importants i convidant-los a portar a terme polítiques molt de dretes, en política exterior, en política social, etcètera, i ells ho han acceptat. És a dir, Sarkozy ha demostrat que n’hi havia prou de tenir la gosadia de dir a persones que estaven formalment en el Partit Socialista Francès: “Vinguin a retrobar-se amb la seva veritable família, que és la dreta” perquè vinguessin. Em temo que si això es fes en altres països passaria el mateix.

Centrem-nos ara en l’esquerra social. Ets un dels impulsors del Fòrum Social Mundial. No està encallat, després de sis edicions? Potser li falta una vessant més propositiva i d’unir forces per assolir objectius concrets?

Quan vaig crear ATTAC ara fa deu anys, l’esquerra estava en una situació pitjor que avui, enfonsada per tot el que significava la caiguda de l’URSS i desproveïda d’elements de mobilització, mentre la globalització vivia un moment de gran expansió i es mostrava en tota la seva arrogància. Nosaltres vam proposar diverses respostes a això, entre elles el Fòrum Social, que va permetre a personalitats, grups i associacions de molts sectors trobar-se, i això els va enriquir mútuament.

Avui podem afirmar que el moment ja no és el mateix. La crisi del Fòrum no es deu al fet que no hi hagi propostes, sinó que ja no és el lloc de les propostes. Què

ha passat entre el primer fòrum de 2001 i avui? El 2001, el Fòrum era l’únic lloc on es podien plantejar propostes i, si no

es podien portar a terme a la pràctica, almenys podien concebre’s. Des d’aquest punt de vista hi va haver moltes propostes, però actualment moltes de les idees del Fòrum ja s’estan fent realitat.

Així doncs, no cal un fòrum per imaginar solucions. Avui hi ha al món, sobretot a Amèrica Llatina, una sèrie de territoris que són autèn-

tics laboratoris socials. El que està passant a Veneçuela o el que passa a Bolívia són coses totalment impensables fa uns anys, el mateix que el que té lloc a Brasil o Equador, o a Argentina, amb el moviment cooperativista recuperant les fàbriques abandonades pels seus amos. Per tant, ja no és indispensable reunir-se en un fòrum per pensar. Avui el que és imprescindible és afegir-se a aquest moviment, o bé anar a observar-lo i a enriquir-lo. Els processos llatinoamericans en curs constitueixen la transfiguració política de la riquesa dels moviments socials en àrees com la salut, l’educació, el treball, els microcrèdits, el respecte per les cultures indígenes, les noves formes de representativitat política... I tots són moviments antiglobalització, que això és l’interessant. El moviment antiglobalització no necessita fer un fòrum, sinó anar a Bolívia o Veneçuela i veure el que està passant.

De què es tracta, d’humanitzar el capitalisme o de construir el socialisme del segle XXI?

Penso que la via que hem de seguir és treballar per tractar de definir col·lecti-

El cooperativisme, amb la seva cultura de la solidaritat i l’associació, amb la seva cultura emprenedora, té un lloc important en el moviment pel canvi social.

vament el que seria el socialisme del segle XXI. Que no pot ser capitalisme humanitzat, encara que si l'humanitzem, doncs millor, però el capitalisme té unes característiques que no permeten fàcilment la seva humanització. Una cosa és que se'l pugui acompanyar d'un discurs compassiu, d'acord; però la lògica del capitalisme no és moral ni immoral sinó estructural. El capitalisme no té sentiments ni se li pot demanar que el tingui. No vol dir que sigui cruel, és que és així. És a dir, només el preocupa la gent solvent, està regit per la idea que el mercat ha de dominar la societat i que en aquesta sempre hi ha d'haver guanyadors i perdedors.

En canvi, crec que avui dia, gràcies al que està passant a Amèrica Llatina amb tota la seva diversitat, ja podem novament posar-nos a imaginar. Perquè la globalització havia exclòs un actor, el poble, com passa a Europa. Aquí ja no es compta amb el poble; és veritat que el poble pot sortir de bastidors i envair l'escena, com et deia que pot succeir a França, però no està en el guió. En canvi, de cop i volta, a Amèrica Llatina sorgeix el poble com a actor del seu destí. A moltes persones els ha sorprès, a algunes fins i tot els sembla obscè, desordenat. "Això solament pot fer-ho un dictador populista", exclamen, referint-se a Chávez per exemple, perquè no saben com qualificar aquella irrupció. Populisme! Tenen la idea al cap que allò que prové del poble resulta vulgar, agressiu, negatiu, perquè creuen que un país ha d'estar organitzat com una empresa convencional on els responsables, que surten de determinades escoles supe-

riors, són els qui han de prendre les decisions.

Doncs bé, aquest actor social, que és el que ha construït la història d'una manera o altra, es troba actualment de nou en marxa a Amèrica Llatina i aquesta realitat ofereix, per a nosaltres que ens interessem per la teoria però també per la pràctica, la possibilitat de pensar aquest socialisme del segle XXI, que ningú de moment ha definit, i aquesta és la riquesa, ja que una societat en transformació, per definició, evoluciona d'una manera no previsible.

La idea de dirigir les persones com si fossin autòmats que estan només per obeir i executar no em sembla satisfactòria des del punt de vista personal, però és que a més no resulta gens funcional.

I quin paper creus que pot exercir el cooperativisme en aquest procés de canvi social?

El cooperativisme, amb la seva cultura de la solidaritat i l'associació, amb la seva cultura emprenedora, té un lloc important en aquest moviment. De fet, a Amèrica Llatina el cooperativisme és una realitat molt viva que al mateix temps compta amb una gran tradició, en particular el cooperativisme rural. No obstant això, el cooperativisme també està arrelant en nous sectors, per exemple, en els anomenats mitjans comunitaris, que estan funcionant com a cooperatives, és a dir, ràdios comunitàries, diaris comunitaris, televisions comunitàries... Un altre exemple: quan vam observar un moviment com el Moviment Sense Terra (MST) brasiler, vam descobrir que venia a ser com una gran cooperativa, amb les seves pròpies unitats de producció, les seves universitats, els seus propis mitjans de comunicació, etcètera. Els principis d'igualtat, respecte i democràcia interna hi estan operant,

i tot això dintre d'un context d'economia de mercat.

De vegades es dubta que es pugui gestionar una empresa de forma democràtica i amb compromís social i mantenir al mateix temps el nivell de competitivitat que requereixen els mercats actuals...

No és fàcil. Primer perquè la democràcia mai és fàcil, i suposa decisions més lentes, discutides, negociades, consensuades; la democràcia és una cultura. Però amb això també s'hi guanya perquè el que s'ha perdut amb la lentitud en adoptar la decisió es guanya després en la mesura que, una vegada presa, tothom l'assumeix.

D'altra banda, vivim en societats on tothom està ben informat i ha cursat estudis; avui dia, en les societats urbanes modernes no hi ha analfabets. La majoria ha fet estudis secundaris, si no superiors. Per tant, la idea de dirigir les persones com si fossin autòmats que estan només per obeir i executar no em sembla satisfactòria des del punt de vista personal, però és que a més no resulta gens funcional.

En canvi, l'organització cooperativa permet respectar la dignitat de la persona, la seva intel·ligència i, alhora, contribueix a fer de l'organització una empresa tan competitiva com la que més. Crec que és molt més satisfactori formar part d'una cooperativa que d'una empresa convencional, malgrat les dificultats que de vegades pugui travessar. Treballar en una cooperativa permet també al treballador identificar-se amb

el projecte empresarial d'una manera impensable en una empresa convencional, on un pot arribar a sentir-se completament aliè a la feina que li fan fer.

Treballar en una cooperativa permet al treballador identificar-se amb el projecte empresarial d'una manera impensable en una empresa convencional, on un pot arribar a sentir-se completament aliè a la feina que li fan fer.

Tot i amb això, sembla que aquesta identificació del soci amb la seva cooperativa costa més en el cas de les cooperatives més grans. Creus que la dimensió és una variable crítica per a la cohesió grupal i la democràcia?

Em penso que sí. T'ho dic perquè ho he escoltat a amics de la cooperativa Mondragon, per exemple, que és una cooperativa

exemplar, un referent per a moltes i, a més, un model empresarial d'èxit. Avui dia, el grup Mondragon s'ha transformat gairebé en una multinacional, té fàbriques a Xina, Marroc, Polònia, etc. Doncs bé, molts dels seus responsables estan amoïnats perquè no tots els treballadors són cooperativistes, especialment les persones que treballen en plantes situades en aquells països, de vegades perquè les seves lleis no ho permeten. Això planteja un problema filosòfic: en quina mesura és cooperativa una empresa que està explotant assalariats a l'altra banda del món, sense donar-los els beneficis i drets que tenen els cooperativistes de les seus centrals? Per tant, quan veiem aquests problemes ens adonem que efectivament el gegantisme, que és un dels defectes de la globalització, pot ser un enemic de la cooperativa.

Potser s'hagi de pensar a crear confederacions de cooperatives o cooperatives de cooperatives per tal d'assolir una

dimensió superior sense perdre identitat. Potser l'ideal sigui impulsar que es formin cooperatives a Polònia o a Rússia, exportant la pròpia manera de fer, per treballar després amb elles. En qualsevol cas, s'ha de preservar sempre la filosofia del cooperativisme, que és una ètica en definitiva. Les pressions del mercat i de la rendibilitat no han de fer perdre l'ètica al cooperativisme; si ho aconseguissin, del cooperativisme no quedaria res.

Un dels efectes positius que s'atribueixen a les cooperatives és que promouen el desenvolupament local. Però fomentar les economies locals resulta cada vegada més difícil quan els mercats estan tan internacionalitzats. D'alguna manera, no s'hauria de disminuir el grau d'obertura dels mercats si volem permetre precisament el desenvolupament de les cooperatives i de les economies locals i regionals, més sostenibles? És a dir, amb aquest tipus de globalització en què els productes i els capitals, fins i tot les persones, viatgen contínuament, es pot realment construir una economia cooperativa?

Crec que és difícil. Avui dia una cooperativa s'ha de plantejar els problemes que impliquen totes les dimensions de la producció, les econòmiques, les socials i també les ecològiques. És a dir, una cooperativa ha de reflexionar sobre si produeix a Tailàndia un producte que carrega amb un elevat cost ecològic, independentment del preu al que ho pugui vendre després. Perquè si aquesta cooperativa fabrica a Tailàndia, a més

En quina mesura és cooperativa una empresa que està explotant assalariats a l'altra banda del món, sense donar-los els beneficis i drets que tenen els cooperativistes de les seues centrals?

que potser estigui explotant els seus assalariats, una cosa que no forma part dels principis cooperatius, pot estar contribuint a destrossar el planeta en el cas que el procés productiu utilitzat sigui molt contaminant, a la qual cosa caldria afegir el gran cost ecològic de transportar matèries primeres d'una punta a l'altra del món. Si aquest fos el cas, en què seria el cooperativisme millor que les altres empreses?

Però un productor responsable necessita un consumidor que també ho sigui...

Per aquest motiu el cooperativisme necessita plantejar-se, al meu entendre, no només el problema del tipus d'organització del treball que utilitza, sinó també difondre, formar i convèncer el seu entorn perquè consumeixi els seus productes, ja que són més justos i més ecològics. Si l'entorn local o regional sap que es tracta d'un producte que, encara que sigui una mica més car, ha estat elaborat en condicions de qualitat social i ecològica, normalment farà l'esforç econòmic de comprar-lo, en comptes de decantar-se per un altre que, per exemple, hagi estat fabricat a Malàisia, explotant nens, dones mal pagades o presos, i que a més estigui malmetent la natura. Per això és important crear moviment cooperativista de consum.

Resumint, hem de potenciar, el consum responsable. Consumir és un acte amb profundes conseqüències polítiques, ecològiques i socials; cada vegada que consumim, reforcem un determinat tipus de producció. I al revés també: el cooperativisme de producció ha de pen-

sar en el consum que es farà del producte o del servei que està fabricant.

Quins són els aliats del cooperativisme?

Per a mi són tots els moviments progressistes per definició. He estat fa poc a Nicaragua visitant cooperatives i els seus membres em deien: "El moviment cooperativista va tenir el seu apogeu a l'època del sandinisme, però després el nou govern el va asfixiar restringint-li el crèdit, i això va propiciar la dispersió dels cooperativistes..." És una prova que no són pas els conservadors sinó els progressistes els qui mostren naturalment una simpatia pel moviment cooperatiu, encara que també és veritat que existeix

una lectura del marxisme que veu en el cooperativisme un projecte d'empresa col·lectiva igualment capitalista.

El gegantisme, que és un dels defectes de la globalització, pot ser un enemic de la cooperativa.

Perquè tem que si els treballadors passen a ser els amos de les empreses s'aburgesaran...

És clar. Però a Cuba, per exemple, on existeix una experiència socialista interessant des de fa temps, el cooperativisme s'ha mantingut, encoratjat per la pròpia revolució. I tradicionalment, la socialdemocràcia europea, el mateix que el cristianisme social, ha mostrat una actitud positiva envers el cooperativisme, i l'han de seguir mantenint, incentivant la fórmula cooperativa.

perativisme s'ha mantingut, encoratjat per la pròpia revolució. I tradicionalment, la socialdemocràcia europea, el mateix que el cristianisme social, ha mostrat una actitud positiva envers el cooperativisme, i l'han de seguir mantenint, incentivant la fórmula cooperativa.

Economia popular i moviments populars (I)

(i una vegada més, el treball com a principi
educatiu)

Lia Tiriba

A final de segle XX, d'acord amb l'OIT, hi havia gairebé mil milions d'aturats al planeta, és a dir, gairebé un 30% de la força de treball mundial. En el context de la globalització, el fenomen generalitzat de la crisi del treball assalariat s'estén especialment als països llatinoamericans. No podent ser absorbita per l'anomenat sector formal de l'economia, al Brasil, el

1993, segons dades de la PNAD, el 57% de població econòmicament activa estava vinculada a activitats informals. A l'àrea metropolitana de Santiago de Xile, l'economia popular abasta prop del 50% de la força de treball i involucra 1.200.000 microunitats econòmiques gestionades, sigui individualment, familiarment o en grup. Al Perú, a la vora del 78% de les empreses corresponen a petites i microempreses populars, compostes entre 1 i 4 treballadors, la qual cosa representa uns 3 milions de treballadors.

Les denominacions utilitzades per fer referència a les diferents experiències productives de petita escala han estat molt diverses, segons els diferents enfocaments teòrics i la diversitat de les pràctiques econòmiques populars: a més d'economia informal, subterrània, invisible, submergida, sorgeixen nous termes com economia popular, solidària, economia de solidaritat i del treball, associativa, etc. Sota la mateixa denominació d'economia popular o economia de solidaritat, s'han plantejat diferents enfocaments i propostes, a càrrec d'analistes de diversos corrents de pensament, no sols des d'experiències postrevolucionàries i cristianes, sinó també per institucions no governamentals i governamentals (nacionals o internacionals). Abans d'assenyalar algunes tendències dels moviments populars en relació amb l'embullat món d'interessos que mouen els diferents actors d'estratègies de generació de treball i ingressos, presentarem les aportacions de tres autors llatinoamericans respecte al concepte d'economia popular. Tot seguit, reflexionarem sobre els reptes de l'articulació treball-educació a "les organitzacions econòmiques populars", aquí enteses com a unitats que componen les xarxes de solidaritat en el si de la diversificada economia popular.

L'economia popular des de diferents perspectives

Des de la perspectiva de l'economia crítica, l'economia popular ha estat entesa de diverses maneres, que en alguns aspectes es diferencien, contraposant-se o complementant-se. Aquest concepte ha estat construït sense deixar de considerar que les diverses modalitats d'unitats econòmiques organitzades pels sectors populars solen presentar algunes característiques que són considerades específiques de l'anomenat sector informal: petita escala de producció, tecnologia artesanal o semiindustrial, màquines i equipaments de segona mà, mercat consumidor predominantment local; dependència d'empreses més grans per a la compra de matèries primeres i per a la venda dels seus productes, unitat productiva localitzada en la

Encara que les activitats dels sectors populars continguin elements que, convencionalment, es caracteritzen de vegades com a sector formal, de vegades com a informal, se'n diferencien per l'especificitat de la seva lògica econòmica: reproducció de la vida i no del capital.

residència d'un dels seus integrants i, en general, en àrees de baixa renda; clandestinitat atesa la inadequació d'una legislació pròpia per al sector, relacions de treball no institucionalitzades; predomini d'activitats comercials i de serveis, producció i comercialització temporals, etc. No obstant això, els conceptes d'economia formal i informal ja no serien suficients per explicar el complex teixit de les relacions econòmiques i socials. Encara que les activitats dels sectors populars continguin elements que, convencionalment, es caracteritzin de vegades com a sector formal, de vegades com a informal, se'n diferencien per l'especificitat de la seva lògica econòmica: reproducció de la vida i no del capital.

Entre els investigadors llatinoamericans que s'han dedicat a l'economia popular, destacarem aquí, de forma sintètica, alguna de les aportacions d'Orlando Núñez, Coraggio i Razeto, i tot seguit els confrontarem i complementarem amb altres autors que ens ajuden a analitzar la qüestió. En general, l'economia popular és entesa com un sector que correspon a les activitats econòmiques que desenvolupen els sectors populars per intentar satisfer les seves necessitats bàsiques, tanmateix els conceptes es diferencien en funció de diferents perspectives i projectes de societat.

A partir de l'experiència de la revolució sandinista a Nicaragua, Orlando Núñez creu que l'economia popular està composta pels pobres i aturats, obrers i assalariats del camp i de la ciutat, els productors-treballadors directes, individuals i agrupats en xarxes, sindicalitzats o cooperativitzats, associats o autogestionaris, que, malgrat que estiguin subordinats i dirigits per l'economia capitalista, no es troben dispersos, i tenen com a identitat la pertinença a un projecte de desenvolupament nacional, alternatiu al capitalisme (Núñez, 1995:244-5). Els subjectes de l'economia popular, orientats per la "valorització de la força de treball i pel valor d'ús, valor d'ús dels béns i valor d'ús de la mateixa força de treball" (Ibid: 291), no solament es "refugien" en la producció mercantil, sinó que tenen una estratègia associativa i autogestionària entorn de la producció mercantil, com a projecte d'emancipació, ja que: "Igual que en el capitalisme, en l'evolució del socialisme existeixen diversos moments i etapes que es poden succeir o conivir simultàniament; en aquest sentit som de l'opinió que el projecte associatiu i autogestionari de l'actual economia popular no exclou qualsevol experiència socialista en marxa o futura." (Núñez, 1995:179) A partir del supòsit que el control de l'Estat passa pel control de l'economia, i considerant la gran experiència autogestionària i organitzativa, i el seu gran potencial d'asso-

L'economia popular és entesa com un sector que correspon a les activitats econòmiques que desenvolupen els sectors populars per intentar satisfer les seves necessitats bàsiques; tanmateix els conceptes es diferencien en funció de diferents perspectives i projectes de societat.

ciació empresarial, creu que “és precisament en les formes de producció i d’intercanvi mercantil-simple on s’expressa la possibilitat que els sectors de l’economia popular puguin incursionar en l’economia com a estratègia de mercat” (Ibid:119). Des d’aquesta perspectiva, l’economia popular correspon a una lluita defensiva, i alhora, ofensiva; és concebuda no solament com a front de resistència a la lògica del capital, sinó també com a front de lluita per a la instauració d’un nou ordre mundial. No obstant això, “encara que una gran quantitat d’unitats econòmiques populars siguin molt democràtiques, estaran condemnades a subordinar-se al sistema capitalista si no aconseguen accedir a una economia d’escala. Efectivament, l’única manera que una economia popular pugui emprendre una estratègia de mercat i intentar competir amb el capitalisme i la seva economia d’escala, sense que els productors-treballadors populars es converteixin en capitalistes, és precisament a través de l’associació” (Ibid:121).

Una segona concepció d’economia popular la representa l’argentí José Luis Corragio, que creu que ja no és possible una visió de la totalitat del sistema econòmic si amb prou feines s’admet l’existència de dos subsistemes (formal i informal). Com que no es tracta només d’un problema de formalització o de no formalització de les unitats productives, cal buscar en la realitat concreta les dades empíriques que tinguin en compte els actors i interlocutors centrals de la política econòmica. En aquest sentit, l’economia estaria dividida en tres subsistemes: economia empresarial-capitalista, economia pública (empresarial estatal i burocràtica estatal, no regida pel guany) i economia popular (1991:334).

A diferència dels altres dos sectors, les lògiques dels quals són l’acumulació de capital i la legitimació del poder, formen part del sector de l’economia popular totes les unitats domèstiques que “no viuen de l’explotació del treball aliè, ni poden viure de la riquesa acumulada (incloent-hi inversions en fons de pensions, etc.), sinó que els seus membres han de continuar treballant per realitzar expectatives mitjanes de qualitat de vida (...), encara que tots o alguns dels seus membres treballin en els altres dos subsistemes” (1997:36). Són aquestes la unitat elemental de constitució del tercer pol de l’economia metropolitana. Són les seves xarxes interactives de circulació de béns, serveis i informacions, potenciades pels centres que els donen suport, les que els donen organicitat.

Coraggio considera que una de les característiques rellevants de l’economia popular urbana (EPU) és la multiplicitat d’identitats. Tenint present que les relacions econòmiques que

L’economia popular no és tan sols el resultat de la iniciativa autònoma dels sectors populars, sinó que també prolifera a partir de l’estímul i de l’acció dels organismes internacionals, dels governs, dels empresaris, dels sectors conservadors i dels socialdemòcrates, de l’església i dels moviments socials.

estableixen no es troben aïllades del conjunt del sistema, destaca que “es tracta d’un segment dependent, subordinat, que sense canviar aquestes condicions no pot plantejar-se un projecte de desenvolupament independent.”(1991:340). A més, atès que moltes activitats de l’EPU “compleixen a nivell macro-social un paper redistribuïdor més que creador de riqueses (la intermediació informal ‘socialment necessària’, per exemple)”, no és possible qualificar, apriorísticament, aquest segment, com a ‘economia de solidaritat’. Per aquest motiu, “el grau i les formes de solidaritat haurien de ser determinats en cada cas i en cada conjuntura local o nacional específica”(Ibid:341). Més que mitificar i idealitzar una cultura popular que ha estat produïda sota la lògica de la dominació, el desafiament estaria a trobar la manera de materialitzar un projecte comú d’economia popular que pugui enfortir-se i confrontar-se amb els altres sectors de l’economia.

En síntesi, respecte a les perspectives de desenvolupament de l’anomenada economia informal, Coraggio identifica tres corrents de pensament:

a) el corrent neoliberal, representat per Hernando de Soto (1987), que considera la necessitat de canviar les regulacions estatals perquè aquests sectors puguin sortir de la informalitat;

b) el corrent empresarial-modernitzador que, des de les vessants individualista o associacionista, està present en els programes de govern, organismes internacionals i ONG, els quals es proposen modernitzar les petites empreses, amb vista a la seva competència en el mercat, i

c) el corrent solidarista, associat principalment a grups cristians catòlics que, comptant amb l’ajuda de les ONG, pretén estendre des de “baix”, des de l’àmbit local, els valors de solidaritat i reciprocitat en les estratègies familiars i comunitàries de supervivència.

No obstant això, hi hauria una quarta proposta que es distingeix de les anteriors, encara que pugui prendre’n elements: no idealitzant els valors i les pràctiques populars actuals i no proposant-se superar-les tenint com a meta la modernitat capitalista. Es tracta d’una proposta de construcció d’una economia popular que “no accepta tampoc l’opció exclouent entre societat i Estat, sinó que es proposa treballar en la seva interfície, preveient que l’actual procés de desmantellament donarà pas per força a la generació de noves formes estatals” (Coraggio, 1995:160-163).

“Es tracta d’anar construint democràticament una estratègia compartida per anar transformant la societat, però també per reformar el poder estatal (...) Un poder estatal que estigui

Fins al final dels anys 80, a més de la poca importància política que s’atribuïa a les empreses populars, els sindicats de treballadors i els partits polítics consideraven que, en el procés de transformació social, aquests experiments no tenien la capacitat de promoure canvis polítics en les relacions de poder.

fortament fundat en la societat i que depengui menys d'imatges ideològiques i més d'històries i pràctiques compartides.

”Es tracta d'anar guanyant espai al mercat dirigit per poders monopòlics o per la tendència a l'acumulació sense límits, i per tant d'una contraposició de valors, pugnant per controlar el mercat com a institució creada per l'ésser humà, fent predominar la reciprocitat i la qualitat de la vida per sobre de l'enriquiment d'uns quants i la degradació de les majories.”(1991:356).

Una tercera concepció de l'economia popular està representada per Luis Razeto. Per a l'autor xilè, l'economia popular la formen cinc tipus d'activitats:

1) Solucions assistencials, com ara mendicitat al carrer, subsidis per a indigents, sistemes organitzats de beneficència pública o privada orientats a sectors d'extrema pobresa, etc.;

2) Activitats il·legals o amb petits delictes, com prostitució, petits robatoris, petits punts de venda de droga o altres activitats considerades il·lícites o al marge de les normes socials i culturals;

3) Iniciatives individuals informals com comerç ambulant, serveis domèstics de pintura i neteja, missatgers amb locomoció pròpia, guardadors de cotxe, etc., iniciatives moltes vegades vinculades amb el comerç formal;

4) Microempreses i petits tallers i negocis de caràcter familiar, individual, o de dos o tres socis: petits comerços de barri, tallers de costura, bars, drogueries, etc., generalment dirigits pels mateixos propietaris, amb la col·laboració de la família, i

5) Organitzacions econòmiques populars: organització de petits grups per buscar, associativament i solidàriament, la forma d'encarar els seus problemes econòmics, socials i culturals més immediats (generalment sorgits de parròquies, comunitats, sindicats, partits polítics i altres organitzacions populars) (Razeto, 1993a:36-37).

Per descomptat, la seva perspectiva de canvi social és diferent tant de la d'Orlando Núñez com de la de José Luis Coraggio. Però, al contrari del que afirma Coraggio, l'autor xilè no redueix l'economia popular a l'economia de solidaritat, sinó que més aviat identifica les organitzacions econòmiques populars –OEP– com una de les seves particularitats, i alhora, les reconeix com un element que pot generar un “procés de solidarització progressiva i creixent de l'economia global”(1993b:18). Encara que les seves característiques no estiguin donades, sinó que es presentin com a tendències, les OEP representarien el pol avançat de l'economia popular. Els grups poden ser més o menys cohesionats, d'acord amb la claredat, la pertinència i el grau d'acceptació de la finalitat de l'organització per part dels

En el context de la reestructuració productiva i la globalització de l'economia, l'estímul al cooperativisme i a altres formes associatives ha estat per als organismes internacionals, els governs i empresaris, una forma de crear les condicions favorables per a la disminució dels costos de mà d'obra.

seus integrants i, evidentment, d'acord amb el grau d'adversitat que el medi els planteja. D'acord amb la seva història i amb la cultura grupal, construeixen identitats pròpies que els distingeixen de les altres per les seves formes específiques de gestió i per la relació que estableixen els treballadors entre ells, amb la comunitat local i amb la societat.

En síntesi, les OEP serien concebudes com una manera de fer economia que té com a tendència (i no necessàriament com a realitat) una manera de produir, distribuir i consumir alternativa al capital.

A partir del pressupòsit que no tota economia popular és de solidaritat i que tampoc l'economia de solidaritat no és necessàriament popular, Razeto entén l'economia popular de solidaritat com un punt d'intersecció entre les dues. Des d'una visió cristiana, emfatitza la dimensió espiritual de l'economia de la solidaritat, plantejant un model econòmic alternatiu que pugui ser el resultat del perfeccionament de les pràctiques populars i de la seva progressiva universalització en el conjunt de la societat. Tenint com a horitzó una nova racionalitat econòmica, “planteja la necessitat d'introduir la solidaritat en l'economia, d'incorporar la solidaritat en la teoria i en la pràctica de l'economia” (1993b:14). Per a això, s'ha dedicat no sols als aspectes macro, sinó també als aspectes micro de la problemàtica, investigant fonamentalment l'interior de les organitzacions econòmiques populars i les xarxes associatives que poden constituir-se com “un mercat de solidaritat”.

Per Razeto, a diferència de la lògica capitalista, a més d'acumular diners i béns materials, una empresa organitzada per la categoria del treball “acumula també en l'ésser humà mateix, en els treballadors, com a creixement de les seves capacitats laborals, tecnològiques, empresarials, de les seves relacions socials i dels seus valors solidaris” (1991: 95). Dit d'una altra manera, les utilitats que cerquen els treballadors en l'economia solidària no es redueixen als excedents monetaris que es poden convertir en béns materials, sinó que van més enllà. A més de les utilitats econòmiques, compreses com a guany del treball, que són fonamentals per a la supervivència dels treballadors i dels seus familiars, es busca invertir en la persona mateix a través de la satisfacció de les seves necessitats humanes, extra econòmiques, referides a la vida mateixa.

Per part nostra, pensem que tant les aportacions de Núñez, com les de Coragio i Razeto, són molt significatives en el sentit que ens ajuden a reflexionar sobre la diversificada i complexa economia popular.

La correlació de forces socials no és encara favorable per construir una economia popular que aconseguixi revertir la lògica del nou ordre internacional, que privilegia el mercat en detriment de la satisfacció de les necessitats bàsiques de la gran majoria de la població.

En primer lloc, cal desmitificar la concepció que “tot el que ve del poble és bo”. A més, l'economia popular no és tan sols el resultat de la iniciativa autònoma dels sectors populars, sinó que també prolifera a partir de l'estímul i de l'acció dels organismes internacionals, dels governs, dels empresaris, dels sectors conservadors i dels socialdemòcrates, de l'església i dels moviments socials.

És a dir, també el corrent neoliberal i el corrent empresarial-modernitzador estan fortament representats en la dinàmica d'aquest sector de l'economia. Considerant els diferents interessos polítics i econòmics presents en “el combat contra l'atur i la pobresa”, cal tenir en compte que el sector de l'economia popular, sent heterogeni i dispers, encara es configura com un sector que, necessàriament, representa els interessos populars. Com ha dit Razeto, ni tota l'economia popular és de solidaritat, ni tota l'economia de solidaritat és popular, ja que també els sectors no populars han promogut “accions solidàries” per alleugerir “la pobresa”. En aquest sentit, s'ha d'identificar el caràcter de les diferents iniciatives de generació de treball i ingressos: qui són els seus actors, qui són els seus agents i quines diferents perspectives de societat orienten els projectes i les pràctiques de les experiències populars.

A l'inici dels anys 90, el PNUD –Programa de Nacions Unides per al Desenvolupament– no només parlava d'economia “popular”, sinó que també la reconeixia com un important element per lluitar contra la pobresa a Amèrica Llatina i el Carib. També la CEPAL (1990), preocupada per saber quins són els agents socials que poden protegir o almenys no convertir-se en adversaris de la “transformació productiva amb equitat”, proposa per als anys 90 una política explícita i descentralitzada de promoció de les formes associatives de producció. Per a aquest organisme internacional, els estrats mitjans i populars urbans i rurals haurien de constituir la base natural de la transformació, ja que ells, probablement, serien els seus principals beneficiaris.

Així que, en el context de la reestructuració productiva i la globalització de l'economia, en què el treball assalariat ha perdut la seva centralitat en les relacions entre capital i treball, l'estímul al cooperativisme i a altres formes associatives ha estat per als organismes internacionals, els governs i empresaris, una forma no sols d'alleujar “la pobresa” i atenuar els conflictes socials, sinó també de crear les condicions favorables per a la tercerització (subcontractació) i, per tant, la disminució dels costos de mà d'obra¹.

Respecte a les accions dels governs i dels empresaris per augmentar les iniciatives populars, Francisco Gutiérrez asse-

Ni tota l'economia popular és de solidaritat, ni tota l'economia de solidaritat és popular.

1: Sobre aquesta temàtica, vegeu Llima (1997) i Tiriba (1997).

nyala que, sent “una resposta parcial (productivista), no conté elements suficients per desenvolupar la identitat comunitària i preparar per a una transició cultural.” En veritat, “en tractar-se d’una multiplicitat de respostes localitzades i disperses, de cap manera no ofereix una sortida a la crisi per part de l’entitat comunitària nacional”. Encara que aquestes respostes promoguin la “democratització de l’economia”, el fet és que, quan no neixen dels sectors populars mateixos, sinó que són el resultat d’interessos externs, representen “formes d’apaivagament polític, d’ocupació a baix cost, d’ocupació de mà d’obra ociosa en terres de baixa productivitat, de transferència de costos d’infraestructura i mantenició, així com de reducció de costos de les càrregues socials”. En altres paraules, l’objectiu és “mantenir l’actual estructura productiva amb una vestidura modernitzadora, desconeixent els objectius i la naturalesa sociopolítica de tot el procés de desenvolupament humà.” (Gutiérrez, 1993 a:25)

Economia popular i moviments populars

Per descomptat, les ONG també han jugat un paper important en la generació de treball i ingressos. Sense desconsiderar la diversitat d’estils de suport i els diferents models de cooperació al desenvolupament (fins i tot el model neoliberal), en l’actual procés de construcció de la identitat política de les ONG com a agents del fenomen de la globalització, no es pot negar el paper contradictori que han jugat en l’enfortiment dels moviments populars en general, i en particular, per generar formes alternatives de treball i ingressos. Si bé no disposem d’un balanç global respecte al caràcter polític-ideològic i dels resultats concrets de les accions desenvolupades per les ONG², el fet és que, amb l’ajuda de l’església³ i com un braç important per a l’execució dels projectes finançats pels organismes multilaterals de cooperació, les ONG han contribuït molt a buscar crèdits i capacitar professionalment i políticament els treballadors associats perquè gestionessin les seves empreses. Com ens suggereix la pregunta d’Arruda (1995) sobre la relació de les ONG amb el Banc Mundial, és possible col·laborar-hi críticament?

També és important registrar que, igual com passa en els sindicats de treballadors, entre els partits d’esquerra és polèmica la perspectiva del “cooperativisme autogestionari i popular” (Arruda, 1996) que, contraposant-se al cooperativisme tradicional, representaria un projecte polític mitjançant el qual la societat organitzada podria “ocupar democràticament l’econo-

2: Existeix un àmplia literatura sobre els projectes desenvolupats per les ONG. Sobre la promoció de micro-empreses al costat dels sectors populars a Lima i el treball desenvolupat pel Centre d’Investigació Social i Educació Popular/Alternativa (ONG peruana), vegeu Aguilar (1994). Sobre experiències populars desenvolupades, amb el suport de la Fundació Interamericana, a República Dominicana, Colòmbia, Perú, Xile, Argentina i Uruguai, vegeu Hirschman (1986).

3: De part de l’església, des del vessant caritatiu de defensa dels pobres i oprimits, fins i tot la cessió de l’espai de la parròquia i la promoció de campanyes de donacions perquè els aturats puguin realitzar els seus propis projectes empresarials, els cristians inauguren un nou estil d’assistencialisme a través d’inicia-

mia, l'Estat i la cultura" (Ibid:47). És cert que fins al final dels anys 80, a més de la poca importància política que s'atribuïa a les empreses populars, hi havia una resistència molt accentuada, sobretot per part dels sindicats de treballadors i dels partits polítics que consideraven que, en el procés de transformació social, aquests experiments no tenien la capacitat de promoure canvis polítics en les relacions de poder. Des d'aquesta òptica, la responsabilitat en la promoció d'organitzacions econòmiques i en la generació de treball seria competència dels empresaris i de l'Estat. Encara que concebien el treball assalariat com a expressió de l'explotació capitalista, aquests sectors dels moviments socials amb prou feines si tenien com a horitzó l'ocupació, és a dir, el treball en la seva forma assalariada.

És possible observar que encara preval aquesta tendència en els sindicats afiliats a la brasilera Central Única dos Trabalhadores (CUT), com també en diversos corrents que componen els partits d'esquerra: encara que la propietat dels mitjans de producció i distribució sigui considerada com un dels elements clau per superar les desigualtats socials, no han considerat com a estratègics els processos autogestionaris o cooperatius en la lluita contra el capital. No obstant això, la confirmació que la crisi de l'ocupació no és simplement una realitat conjuntural, sinó estructural (que afecta no tan sols els països del Tercer Món, sinó també els països 'desenvolupats'), ha contribuït a canviar el conjunt de propostes oriündes dels sectors populars i dels seus aliats.

Atesa l'exigència de canviar el contingut del moviment sindical, i superant en major o menor grau la cultura de la simple protesta i reivindicació, a més de seguir reclamant l'estabilitat en l'ocupació, la creació de nous llocs de treball, l'augment de salaris i la garantia dels drets laborals, alguns sindicalistes comencen a atribuir a les seves organitzacions part de la responsabilitat respecte al futur del gran contingent de treballadors que, segons estableix la legislació sindical, deixen de pertànyer a la respectiva base sindical després d'un determinat període a l'atur⁴. En aquests moments, quan l'eliminació accelerada de l'ocupació ha contribuït a disminuir la capacitat de negociació dels sindicats, tot i no descartar la possibilitat de vagues, tortuguisme i altres accions col·lectives de denúncia i protesta en contra dels excessos del govern i dels empresaris, els sindicalistes descobreixen les empreses econòmiques populars com una forma de resistència contra els efectes del nou ordre internacional, i passen a considerar-les no solament com

tives de caràcter nítidament empresarial. Aquí val la pena destacar l'anomenada "economia de comunió", sorgida el 1991 i oriünda del Moviment dels Focolares, fundat a Itàlia, per Chiara Lubich a l'any 1943 i aprovada oficialment, en 1962, pel papa Joan XXIII. Basada en les encícliques *Rerum Novarum* (1891) i *Mater et Magistra* (1961) i, iniciada a Sao Paulo, la idea és crear empreses amb finalitats lucratives, en diversos països del món, "en les quals la producció de la riquesa tingui com a principal finalitat satisfer les exigències de qui més necessita" (Gui, en Quartana et al., 1992:161). Des d'una segona vessant cristiana, l'ensenyament social de l'església impartida a Amèrica Llatina pels adeptes de la teologia de l'alliberament al costat de les comunitats de base i pastorals populars,

a part integrant dels moviments populars, sinó també com una de les instàncies de lluita per construir una nova societat.

Quant a les cooperatives de producció i altres formes d'associativisme com a eines per atenuar el problema de l'atur, Singer alerta els partits i grups d'esquerra que no hem de limitar-nos a denunciar la política econòmica del govern federal; la lluita contra l'atur s'ha d'enfrontar "no únicament mitjançant polítiques econòmiques, sinó també amb innovacions institucionals més audaces, que mobilitzin els mateixos aturats i els permetin prendre iniciatives que els reintegrin a l'economia" (Singer, 1996:42). Des d'aquesta perspectiva, i contraposant-se a aquells que han conservat la consigna "contra el cooperativisme" (ja que, en general, ha estat utilitzat com un mecanisme al servei dels interessos del capital), i anant més enllà de l'estímul a la creació d'alternatives de treball i ingressos, alguns sindicats afiliats a la CUT comencen a estimular la participació dels seus afiliats en iniciatives que, fins llavors, eren considerades pels crítics del "sindicalisme de resultats" com a pràctiques assistencialistes: cooperatives d'estalvi i crèdit, habitatge, educació, etc.

En síntesi, la novetat és que les iniciatives de supervivència a Amèrica Llatina comporten una nova dimensió: gràcies al canvi del "principi de conservació" cap al "principi de mutació de l'energia social" (Hirschman, 1986), comencen a ser reconegudes com a estratègies de supervivència i alhora com a instància de lluita econòmica i política.

Dit d'una altra manera, la dura realitat ha contribuït a formar noves mentalitats i a considerar que els canvis, fins i tot "des de fora cap endins", es poden fer també "des de dins cap enfora", i això ha generat accions col·lectives per intentar garantir allò que l'Estat no ha estat capaç de garantir a la majoria de la població. No obstant això, la correlació de forces socials no és encara favorable per construir una economia popular que aconseguixi revertir la lògica del nou ordre internacional que privilegia el mercat en detriment de la satisfacció de les necessitats bàsiques de la gran majoria de la població.

a més de denunciar l'explotació capitalista i les injustícies socials, ha escampat la idea de la necessitat de l'organització dels pobres no només per defensar els seus drets, sinó també per difondre nous valors respecte al món del treball, estimulant la creació de relacions de producció basades en la solidaritat.

4: Als EUA el nombre de treballadors sindicalitzats va caure d'un 35% als anys 50 a un 11% en 1994. Com a exemple de la disminució del nombre de treballadors pertanyents a una determinada categoria i legalment representats pel seu sindicat corresponent, esmentem el cas del Sindicat dels Metal·lúrgics de Rio de Janeiro que, a la fi dels anys 80, posseïa una base de prop de 150.000 obrers i al 1997 ja només eren prop de 70.000.

ÉS SABUT PEL TOTHOM,
A LA XINA COL·LECCIONEM
ELS PLOVELBIS
AVUI US EN FALEM SABEL
UN PALELL O TLES

Anàlisi històrica sobre les primeres cooperatives de crèdit agrícoles a Espanya*

Susana Martínez

Al costat de bancs i caixes d'estalvis, les cooperatives de crèdit constituïen el tercer grup d'institucions financeres a Espanya. L'èxit d'aquestes s'ha basat en un conjunt de característiques que incideixen en els seus trets històrics. El que és més destacable són les cooperatives de crèdit agrícola, on la proximitat amb el client, atendre les seves necessitats, i oferir condicions avantatjoses respecte d'altres entitats financeres va ser la clau del seu èxit.

En aquest article s'ofereix un breu estudi sobre la difusió dels primers models de cooperatives de crèdit agrícola que van ope-

rar en la geografia espanyola, particularment de les Raiffeissen, ja que van ser les que van arrelar més, i es fa un recorregut per les regions que entre finals del segle XIX i començaments del XX van comptar amb una presència d'aquestes particulars entitats financeres.

Introducció

Les cooperatives en general i les de crèdit en particular són fórmules organitzatives que difereixen de l'entitat financera convencional en punts clau com la propietat dels mitjans de producció, la distribució de beneficis, la posició dels socis i la responsabilitat social. La seva expansió per Europa en la segona meitat del segle XIX es va veure afavorida per la crisi finisecular, com a necessitat de donar resposta a un context econòmic canviant. El seu bressol va ser Alemanya, on van destacar diversos models i en particular les Raiffeissen.

La difusió del primer cooperativisme de crèdit agrícola a Espanya va ser promogut pels interessos dels grups promotors, i bevia directament dels models originals del cooperativisme de crèdit que estaven sorgint en el propi país germànic. Aquest primer contacte amb el cooperativisme de crèdit agrícola va ser propiciat per uns intel·lectuals preocupats per la situació d'endarreriment que proliferava en el camp espanyol i alhora interessats en un model de microfinances que els permetés mantenir els seus privilegis de terratinents. En la primera secció s'analitza la implantació geogràfica de les cooperatives de crèdit, donant un especial protagonisme als prohoms que les van fundar, ja que com hem dit es tracta d'una difusió mediatitzada pels interessos particulars dels grups promotors. En el segon apartat oferim informació sobre la distribució geogràfica de les caixes rurals en la primera dècada del segle XX. L'última part de l'article està dedicada a reflexionar sobre les limitacions dels models i les claus que van permetre l'èxit d'algunes entitats. Aquestes claus continuen estant presents en les actuals cooperatives agrícoles de crèdit.

La implantació regional del primer Raiffesianisme espanyol o els inicis de les caixes rurals confessionals

Un dels primers difusors dels models de crèdit cooperatiu alemany aplicats a l'agricultura va ser Joaquín Díaz de Rábago¹, que entre 1891 i 1893 va publicar diversos treballs sobre aquest tema. Aquest autor no va contribuir a cap iniciativa particular,

La difusió del primer cooperativisme de crèdit agrícola a Espanya bevia directament dels models originals del cooperativisme de crèdit que estaven sorgint a Alemanya.

1: La seva primera aportació teòrica a la difusió del crèdit agrícola data de 1881. Més tard publica un butlletí sobre els "Almodins" i la seva primera obra d'envergadura en aquest tema, *Crédito Agrícola*, en 1883.

a pesar de la seva situació com a director de la sucursal del Banc d'Espanya a Santiago de Compostela, o la seva amistat amb el diverses vegades ministre de la Restauració Eugenio Montero Ríos. Però va afavorir la difusió d'aquests models, posant a la disposició dels seus coetanis literatura en castellà sobre les cooperatives de crèdit i molt especialment del model Raiffeissen.

La primera aplicació pràctica de les cooperatives raiffesianistes en el territori espanyol la va fer Nicolás Fontes Álvarez de Toledo² en 1891. Per a la seva constitució es va guiar pel model d'entitat realitzat pel Centre Catòlic Alemany de Westfalia (Associació dels Agricultors Westfalians). El model Fontes va tenir una àmplia difusió a l'horta murciana. L'actuació d'aquestes caixes anava dirigida als camperols pobres (petits arrendataris, propietaris ínfims i jornalers) amb la finalitat d'assolir que poguessin adquirir terres en propietat; també compraven les produccions de capoll de seda dels seus socis per vendre-les en els mercats més convenients. El 1898, el model de caixa rural —o cooperativa de crèdit agrícola— s'havia implantat a 8 localitats i agrupava gairebé 2.500 socis, i en 1900 s'havien fundat "Caixes Rurals Fontes" en les províncies pròximes d'Albacete, Granada, Alacant, Badajoz i Màlaga; fins i tot el seu estudi s'havia introduït en els Seminaris Diocesans de Múrcia i Badajoz per mediació dels bisbes.

Luis Chaves Arias³ va fundar a partir de 1902 diferents caixes rurals a Zamora seguint també el model Raiffeissen. L'activitat de Chaves va tenir un notable impacte, ja que el seu model de gestió serà adoptat posteriorment per la Confederació Nacional Catòlica Agrària per als seus sindicats i caixes rurals. Aquest publicista es va inspirar directament en els escrits de Díaz de Rábago, que al començament del segle XX era reconegut com el primer difusor del cooperativisme agrícola de crèdit confessional a Espanya.

Entre 1903 i 1904, el raiffesianisme també arrelava a Navarra amb la Caixa Agrícola de Tafalla fundada per Atanasio Mutuberría⁴, a la qual va seguir la Caixa d'Estalvis i Préstecs d'Olite, fundada aquesta última per Victoriano Flamarique el 1904. Entre 1904 i 1907, els sacerdots V. Flamarique i Antonino Yoldi van iniciar una activa campanya propagandística pels pobles navarresos assolint fundar en diverses localitats caixes rurals⁵. El ràpid procés d'implantació va convertir Navarra en la regió amb més presència d'entitats raiffeissianistes en la primera dècada del segle XX. L'èxit d'aquesta iniciativa va residir en el suport rebut del clergat i, en alguns casos, els grans propietaris. La creació d'un Consell Diocesà i el desenvolupament d'un

2: Sobre el sistema conegut com Caixes Fontes: A.P. Martínez Soto (2000), pàg. 126-130; S. Martínez Rodríguez (2006).

3: Luis Chaves Arias (Zamora 1863-1917), propietari agrícola de Zamora, va ser un dels propagandistes més destacats del raiffesianisme. Publicà obres com: *Las cajas rurales de crédito del Sistema de Raiffeissen*, Zamora, 1909; *Acción social agraria y el proyecto de ley de asociaciones*, Madrid, 1911; *De acción social. Memorias, conferencias y discursos*, Madrid, 1916 .

4: Sobre aquesta entitat: Antonio Salvador (1988), "La Caja Agrícola de Tafalla, primera caja rural de Navarra, 1902", en el Primer Congreso General de Historia de Navarra "Príncipe de Viana", pàg. 425-433.

5: Sobre el desenvolupament i evolució

projecte organitzatiu amb un sistema de jerarquia federat (caixa local-caixa de districte-caixa provincial) va afavorir la consolidació d'aquestes fundacions. Així, el 1908 ja eren 130 caixes rurals per a 346 pobles amb més de 14.000 famílies associades, i aquest entramat estava connectat amb 57 sindicats agrícoles que agrupaven 5.600 socis. Les cooperatives navarreses es van convertir en pioneres de la difusió dels adobs químics a través de compres conjuntes, i això va reforçar la seva acceptació entre els petits explotadors de la regió; el 1910 més de la meitat dels municipis navarresos tenien caixa rural.

Un altre nucli important va sorgir a Extremadura⁶, concretament a Badajoz, impulsat per Tomás Marín (director de la sucursal del banc d'Espanya a Badajoz), que va fundar diverses caixes rurals que s'atenien a la solidaritat il·limitada i a l'exclusió de dividendes, però admetien quotes d'entrada i mensuals, la qual cosa els allunyava de la puresa del sistema Raiffeissen. L'especificitat d'aquestes entitats procedeix del fet que van formar-se sobre la base d'un grup de grans propietaris que van aportar importants sumes de capital social, constituint-se com les caixes rurals més capitalitzades del país durant tot el període. Van iniciar el grup les caixes rurals de Fuente de Cantos i de Cabeza de Buey el 1905. Des del principi van utilitzar tècniques, procediments i productes financers molt innovadors, com és el cas dels comptes corrents amb garantia hipotecària que van arribar a convertir-se en la seva principal modalitat de crèdit. La gran solvència i els avals reunits per les entitats de Badajoz els va brindar el suport del Banc d'Espanya i les va allunyar de la petita caixa rural, de tal manera que es van convertir en les entitats que més crèdits van obtenir del banc central, presentant els capitals a un interès que va oscil·lar entre el 5,50 i el 7%, quan elles obtenien els diners al 4,50 % amb la garantia dels seus socis.

Desenvolupament de les caixes rurals en la primera dècada del segle XX

El 1909 les caixes rurals confessionals organitzades sota el sistema raiffeisianista ascendien a 373 a tot Espanya. El desenvolupament d'aquest tipus de cooperatives va ser lent entre 1901 i 1906 en no comptar amb una regulació legal que les afavorís; la posterior aplicació de la Llei de sindicats agrícoles (1906) i el seu reglament (1908) van activar el seu creixement, però les exempcions fiscals que preveïen aquestes normatives van ser sistemàticament entorpidides des del Ministeri d'Hisenda i especialment des de la Direcció General del Timbre, la qual

del cooperativisme navarrès: I. Majuelo Gil i A. Pascual Bonis (1991).

6: Sobre aquest grup: *Asociación de Agricultores de España (1911), Memoria del Segundo Concurso de Asociaciones Agrícolas*, Madrid i Narcís Noguer (1913), pàg. 511-512

cosa encaria les operacions de les caixes i, per tant, contribuïa a fer que les entitats on els seus associats eren d'extracte pobre (petits conreadors, jornalers, etc.) tinguessin dificultats per al seu assentament.

Moltes d'aquestes primeres cooperatives, especialment les que funcionaven com a seccions dels sindicats agrícoles, van tenir una vida efimera a causa de les dificultats legals per constituir-se i a la seva escassa capitalització. Més pervivència van tenir aquelles que van assolir constituir una federació i caixa central, a més d'aconseguir un cert desenvolupament tècnic en la seva organització interna com en el cas de Navarra, o que van agrupar propietaris com va succeir amb les entitats de Badajoz, Tarragona o Balears. D'aquest grup destacaran les entitats de Navarra, organitzades entorn de la Federación Católico-Social de Navarra (1910), i les entitats d'Extremadura, fonamentalment les de la província de Badajoz, la massa societària de la qual estava formada per mitjans i grans propietaris.

La primera aplicació pràctica de les cooperatives raiffesianistes en el territori espanyol la va fer Nicolás Fontes Álvarez de Toledo en 1891.

Evolució del cooperativisme catòlic 1904-1909

Data	Nombre de sindicats agraris	Nombre de caixes rurals
1 de gener 1904		38
1 de gener 1905		50
1 de gener 1906	6	80
1 de gener 1907	50	112
1 de gener 1908	187	250
1 de juliol 1908	300	-
1 de gener 1909	450	373

Conclusió

Els inicis del cooperativisme agrari de crèdit a Espanya van estar lligats a la recerca de solucions als problemes agraris en els anys de la crisi finisecular, seguint les pautes del que va fer-se en altres països europeus. La difusió d'idees i models es va deure en principi a un reduït grup d'experts que van presentar als mitjans agraris reformistes els principals corrents del cooperativisme alemany, així com les seves adaptacions i variants.

El primer associacionisme agrari va presentar tendències dispers organitzades des de l'àmbit dels propietaris; diverses van ser les propostes realitzades entre 1890 i 1910. Només algunes d'aquestes primeres cooperatives constituïdes com caixes rurals

es van mantenir gràcies al suport de grups de propietaris, de l'Església o dels poders locals. A pesar dels inconvenients, algunes de les entitats referides van aconseguir engegar pràctiques de microfinances que van obtenir un progrés important en termes de cobertura i sostenibilitat. L'èxit relatiu d'algunes d'aquestes organitzacions va ser degut a la utilització de tecnologies de microcrèdit basades en les premisses següents: el contacte directe dels seus treballadors amb la clientela; el desenvolupament d'una relació personal a llarg termini entre el client, etc. Trets que continuen glossant el quefer de les cooperatives de crèdit en general i agrícoles en particular, trets històrics que s'han constituït en els seus senyals d'identitat.

* El títol sencer de l'article és: "Anàlisi històrica sobre les primeres cooperatives de crèdit agrícoles a Espanya: la difusió de les caixes rurals o cooperatives de crèdit tipus Raiffeisen en el camp espanyol (1890-1910)"

Treball, precarietat i vida

Nacho Parra

L'esperança de la utopia resta adreçada en la visió d'un camí amb il·lusió. Sense il·lusió no es veu camí. Sense camí no hi ha utopia. Sense utopia desapareix l'esperança"

Quatre frases, i podria quedar resumida una sensació creient que experimentem actualment les persones. Som actors principals i guionistes de la nostra vida? Tenim perspectives de futur? Podem crear vida amb seguretat, o el risc i la incer-

tesa ens ho impediran? Com eliminar aquest risc que suportem com una pesada càrrega sobre les nostres espatlles?

Aquests plantejaments, que malauradament es tradueixen sovint en realitats que patim diàriament, són només alguns dels aspectes en què es produeix i diversifica la globalització. En aquest breu escrit tractaré d'exposar sintèticament quins són els principals fenòmens socioeconòmics i polítics que estan arrelant al nostre món, i quines són les seves conseqüències bàsiques per a les persones treballadores, per tal de situar un marc general on tinguin cabuda propostes de solució i millora.

Marc econòmic i polític globalitzat

L'actual marc econòmic on s'insereixen i des d'on es desenvolupen els processos a què farem referència és un marc globalitzador. És una segona mundialització (després de la que va tenir lloc a principis del segle passat motivada pel moviment colonitzador i la revolució tecnològica i dels transports) on destaquen tres característiques principals:

1. Pèrdua de poder dels governs estatals en l'adopció de polítiques

Dos factors fonamentals motiven aquesta pèrdua de capacitat: per una banda, el traspàs de poder i competències a instàncies polítiques i econòmiques internacionals com la UE, l'FMI, el BM, l'OMC, etc.; i per l'altra, la incidència que tenen certs grups de pressió sobre aquestes instàncies.

Es registra una disminució general del paper rector de l'Estat en els àmbits econòmic, laboral i social. I en el seu lloc s'ha tractat de construir globalment un món i una economia pures governats per presumptes forces de mercat, cosa que ha comportat greus condicions a la vida i la feina de treballadors i treballadores.

En definitiva, l'Estat té poder per decidir polítiques, però immers en organitzacions internacionals ha cedit capacitat de decisió, la qual cosa s'ha traduït en la implementació d'actuacions assumides en aquestes instàncies internacionals.

2. Una nova forma de capitalisme, unes noves relacions econòmiques

Ens trobem en una època en què el capitalisme és global, on les relacions econòmiques són internacionals. El capital és mundial, no estatal.

Dins d'aquest focus, allò que constitueix una diamantina novetat és la globalització del capital financer. Aquest és l'as-

L'esperança de la utopia resta adreçada en la visió d'un camí amb il·lusió. Sense il·lusió no es veu camí. Sense camí no hi ha utopia. Sense utopia desapareix l'esperança.

pecte que caracteritza l'actual forma de relacions econòmiques liberals, i són aquestes transaccions financeres les que atorguen un major diferencial de guanys.

La revolució tecnològica ha permès la nova realitat, ha facilitat la transformació de l'organització del sistema productiu i ha contribuït decisivament a constituir noves directrius de distribució de la força de treball. El capitalisme, on les estratègies innovadores han estat sempre una constant (nous productes, nous processos, noves formes d'organització), segueix la mateixa línia en la seva vessant global i incideix i emfatitza aquesta direcció, que utilitza per augmentar la productivitat amb una consegüent destrucció de treball i un moviment de la força treballadora.

3. Crisi econòmica

Des de la dècada dels anys setanta, l'economia mundial no ha pogut mantenir l'increment de beneficis que va experimentar a partir de mitjans del segle passat, cosa que ha comportat l'augment de l'explotació del treball com a ofensiva per contrarestar aquesta tendència decreixent, aguditzada en els darrers deu anys. I entre les conseqüències més diàfanes es troben la supressió dels sistemes de seguretat social, la desregulació i flexibilització del treball, l'eliminació de drets socials i laborals, etc., amb la finalitat d'augmentar la plusvàlua i el benefici empresarial.

Precarietat global

La globalització i les relacions econòmiques imposades pel capitalisme internacional i financer actuen creant, entre d'altres, dues tendències que s'han convertit en peces clau de tot el procés: la desregulació i la flexibilització.

1. Desregulació

Aquest fenomen s'insereix dins de la lògica i el raonament del model actual capitalista, en el sentit que si es deixa actuar el mercat en les relacions laborals (desregulant-ne el funcionament), s'assignaran els recursos automàticament, i es retribuirà de millor manera els actors implicats.

Suposa la supressió de les barreres nacionals-estatals a la mobilitat del capital, la supressió de marcs jurídics de valorització del treball, i l'establiment d'òrgans globals i supranacionals d'autoregulació i coerció (BM, FMI, OMC) aliens a les necessitats locals i de les comunitats. Amb ella s'encobreix la violència per competir en l'obtenció de feina. I la traducció

L'Estat té poder per decidir polítiques, però immers en organitzacions internacionals, ha cedit capacitat de decisió, la qual cosa s'ha traduït en la implementació d'actuacions assumides en aquestes instàncies internacionals.

que això comporta és la plasmació d'un risc i una incertesa que violenta la vida dels subjectes individuals i col·lectius, ja que les persones es veuen obligades a acceptar qualsevol ocupació a qualsevol preu.

Aquesta lògica desreguladora afecta tot tipus de treballadors de diferent nivell de qualificació i origina noves configuracions de l'empresa, de l'assalariat, de l'ocupació, de la feina i de la relació entre vida laboral i vida personal.

2. Flexibilitat

És una expressió que s'ha convertit en vèrtex de molts discursos a partir del trencament del paradigma de la societat de la plena ocupació i dels treballs de per vida, i que tracta de designar la necessitat d'ajustament del treballador i la treballadora contemporanis a la seva tasca.

La flexibilitat és assumida com la major disposició possible de la persona en temps, lloc i intensitat de la feina, per dur a terme un conjunt d'activitats sota un contracte mitjançant el qual es retribueix el producte del treball realitzat.

Ara bé, des d'una òptica real, el que el poder empresarial pretén amb la flexibilitat és poder acomiadar treballadors i treballadores més fàcilment, o bé que les feines siguin directament temporals, a curt termini, rescindibles, renovables. I això significa traspasar els riscos de l'Estat i les empreses a l'individu, amb tot el que comporta per a la seva subjectivitat i les seves aspiracions de vida.

Els dos fenòmens que acabem de puntualitzar convergeixen en un punt essencial; tenen una aclaparadora conseqüència: la precarització del treball (i de la vida).

Els processos de desregulació i de flexibilització imposats per la nova forma de capitalisme global porten a una realitat de precarietat que suposa que el mercat amplifica les tradicionals cosificacions i disciplina de les persones treballadores, i que implica aspectes com feines sense seguretat social, treballs temporals, salaris baixos, llargues jornades, temps parcial, rotació de centres i llocs de treball, canvis habituals de feina, etc. Genera un tipus d'ocupació amb una gran incertesa i greus riscos per als i les assalariades, sense compromisos per part del capital.

Conseqüències fonamentals de la precarització

Entre el conjunt de conseqüències per al treball i la vida derivats dels processos de desregulació i flexibilització que desemboquen en la generalització de la precarització, n'exposarem succintament algunes.

1. Individualisme i desmantellament de les comunitats de vida

Una de les transformacions que podria definir tota la nova perspectiva que s'eixampla davant dels nostres ulls a través de la reestructuració d'empreses i organitzacions és la individualització de treballadors i treballadores en el procés de treball, reflectida en el creixement de les categories del treball parcial, temporal i autònom.

Aquest procés, emmarcat en principi en l'àmbit laboral, amplia els seus efectes i s'estén a la resta de branques que constitueixen el nucli essencial de la vida de les persones. Els ciutadans i les ciutadanes integrants de les comunitats de vida són convertits en individus aïllats els uns dels altres. Passen a constituir parts diferents d'una nova comunitat caracteritzada pels intercanvis merament mercantils. Es tracta de la consolidació de l'individualisme com a única opció de vida, com a marc subjectiu on ens desenvolupem, com a paradigma al voltant del qual ens constituïm i creixem, prenem consciència i madurem.

2. Privatització dels béns públics socials

La privatització de béns com la sanitat o l'educació resta inserida en el desmantellament de les estructures socials protectores i l'augment de la indefensió enfront del procés de maximització del guany capitalista.

És un fenomen que redueix els àmbits d'allò públic i de la solidaritat, que obre al capital nous camps d'inversió i d'acció, i que traspasa el perjudici als ciutadans i ciutadanes, que veuen com són desposseïts de certs camps bàsics per a la seva vida.

3. Privatització i destrucció de béns públics naturals

Els boscos, l'aigua, el terra o el subsòl, també passen a ser privats. Les noves tecnologies podrien possibilitar una defensa molt més àmplia i efectiva dels recursos naturals, però la subordinació del coneixement i de la ciència al capital permeten estendre l'apropiació a territoris abans inabordables i inassolibles, que constitueixen la base de la relació amb el nostre medi natural: biodiversitat, organismes genèticament modificats, patrimoni genètic humà, aigües, paisatge, etc.

L'explotació incontrolada d'aquests béns naturals porta aparellada la seva destrucció, generant unes terribles conseqüències per a l'estabilitat del planeta, la relació mil·lenària que tenim amb ell i el nostre futur.

La globalització i les relacions econòmiques imposades pel capitalisme internacional i financer actuen creant, entre d'altres, dues tendències que s'han convertit en peces clau de tot el procés: la desregulació i la flexibilització.

4. ETT, contractes i subcontractes i falsos autònoms

Els tres fenòmens han suposat un pas més i enorme en el camí cap a una completa regulació de les condicions laborals per part del mercat.

Són extraordinàriament greus i habituals els casos de cessió il·legal de treballadors i treballadores, o la nebulosa creada amb les subcontractes en el moment d'exigir responsabilitats o d'articular una efectiva representació sindical. A més, aquestes institucions possibiliten un marc immillorable per a la proliferació de falsos autònoms, per a l'explotació laboral de treballadors immigrants sense permís de residència, per a les dobles escales salarials, etc.

5. Reformes laborals

El procés de precarització té, entre les seves conseqüències, un seguit de reformes laborals als països més reglamentats socialment que van en la mateixa línia: desregular el mercat, flexibilitzar-lo, crear condicions òptimes per al capital i mantenir i augmentar la precarietat treballadora.

6. Deslocalitzacions

És un concepte referit al desplaçament internacional d'activitats productives, que es constitueix com un factor generador d'atur en els països d'origen. És un procés de supressió de llocs de treball en un país i de creació d'ells en un altre, per fabricar els mateixos productes i vendre'ls en els mateixos mercats.

Les deslocalitzacions s'emmarquen en l'economia globalitzada, on s'utilitzen les diferències salarials i les condicions laborals de qualsevol país del món com a requisit d'acumulació empresarial. Són un element més de l'actual situació que afecta l'ocupació i els drets laborals, ja que vehiculen les diferències salarials i les condicions sociolaborals de la força de treball mundial.

L'estratègia que adopta el capital és la d'activar la competència entre els treballadors i les treballadores de tot el planeta, argumentant que aquests desplaçaments tenen lloc pels elevats nivells salarials, per un dret social i una protecció social molt desenvolupats, per un mercat de treball rígid i per una fiscalitat per a les rendes del capital molt alta, entre d'altres. L'essència del discurs versa a dir que les persones treballadores han d'acceptar sacrificis com a requisit per defensar l'ocupació, subordinant les condicions laborals i el manteniment de la feina al bon funcionament de l'empresa en el mercat.

Aquesta lògica desreguladora afecta tot tipus de treballadors de diferent nivell de qualificació i origina noves configuracions de l'empresa, l'assalariat, l'ocupació, la feina i la relació entre vida laboral i vida personal.

Aquesta estratègia anteposa els interessos de l'empresa a tota altra consideració personal, econòmica, social, política, ecològica o cultural. És una alternativa que aprofundeix en la regressió social: reducció salarial, eliminació de les pagues extra, augments de la jornada laboral, horaris segons conjuntures productives, quèstionament dels convenis col·lectius, pèrdua de llocs de treball, etc.

Es constitueix així una situació on les conseqüències que es generen es concentren, entre d'altres, en el debilitament de les estructures productives, la pèrdua de sabers i de coneixements, l'agudització de les necessitats socials, la consolidació de salaris baixos, les desregulacions socials i mediambientals i la generació de dependència.

7. Canvis en la subjectivitat treballadora

Una de les estructures que més ha patit les conseqüències del nou món és la subjectivitat treballadora, la manera d'ésser de treballadors i treballadores.

Aquesta classe s'ha tornat més heterogènia, fragmentada i complexa, i els seus moviments han experimentat una pèrdua significativa d'incidència i poder i una reducció de les taxes de sindicació. La individualització de les relacions de treball i l'esgotament de les relacions sindicals, tal com estan concebudes, han participat del procés general de precarització.

Ha canviat la classe treballadora, la seva consciència de classe i els seus organismes de representació. S'ha transformat la subjectivitat de les persones treballadores, que resten sovint víctimes d'un procés d'implicació amb el capital, cosa que desactiva la seva potencialitat subversiva (perquè també comporta individualisme, fragmentació, heterogeneïtat, etc.).

La solidaritat de classe, bastió d'unitat i força d'acció, es veu disminuïda del moment en què les conquestes laborals són parcialment o totalment desmantellades. Es colpegen, en definitiva, diferents capes de desigual manera i amb distintes formes, sobretot dones, joves, immigrants i persones grans.

Transformació de la vida i respostes

En definitiva, la precarietat laboral està destrossant la "creació de vida". Vivim en una societat de risc que comporta que les persones es vegin impossibilitades a crear nuclis estables de vida, a madurar, a una perspectiva de futur. Incertesa, precarietat, inestabilitat es constitueixen així com diferents termes, tots ells similars i aclaparadors, que tracten de

Els processos de desregulació i de flexibilització imposats per la nova forma de capitalisme global porten a una realitat de precarietat que suposa que el mercat amplifica les tradicionals cosificacions i disciplina les persones treballadores.

designar una mateixa idea global sobre allò en què consisteix el treball contemporani.

Moltes vegades la possessió de la nostra existència s'escapa del nostre àmbit de control, alienant-nos i trencant les bases que ens permeten poder ser creadors d'aquesta vida. Essent el treball un dels centres de desenvolupament de tota persona i una de les realitats clau en el procés de la seva existència, la temporalitat, l'amenaça de l'atur, el canvi de feina, els sous baixos, etc., actuen amb conseqüències negatives en totes les branques en què es diversifica aquesta vida.

Per tal de revertir aquesta inclinació cal que totes les bases que subjeuen i constitueixen la nostra vida (entre elles el treball) estiguin dirigides a un desenvolupament global i a una actuació en primera persona plenament conscient. L'assoliment de plantejaments holístics i visions vitals generals constitueixen el fonament a partir del qual podem ser creadors. I per aconseguir aquesta fita necessitem de manera ineludible uns valors que encaminin els nostres actes, que esdevinguin la raó de ser i el fil conductor de la nostra actuació com a éssers socials capaços de crear.

Donat l'entorn generat i la inexistència de camins i experiències majoritàries que tinguin la persona i la seva realització i autonomia com a centre d'atenció, l'esforç que hem de desplegar és molt més gran, ja que la sendera per la qual tracten de guiar-nos tendeix a una única realitat política, social i material, sense cap alternativa.

El treball, part essencial de la nostra vida, que interactua també amb tot l'entorn que ens envolta, és un dels puntals que han de constituir-se de forma plena i estable. Ha de ser part bàsica de la realització personal, que s'aconsegueix mitjançant l'elecció personal i la creació a través d'ell i en totes les formes possibles, des de l'establiment d'un nucli de relacions personals fins a la innovació en el camp de què es tracta. Ara bé, es requereixen grans esforços i plantejaments alternatius quan les perspectives de tot tipus que s'obren al davant (emocionals, relacionals, salarials, etc.) es veuen en l'actualitat radicalment truncades o impossibilitades pels impediments i els murs que vénen imposats.

En definitiva, la facultat de ser capaços de controlar el nostre destí i d'assumir la responsabilitat intrínseca a la possibilitat d'adoptar lliurement les decisions que determinen la nostra vida (com la que implica una plena realització en el treball), es constitueix en part essencial que ens permet erigir-nos en actors principals i convertir-nos en "creadors de vida".

Una de les transformacions que podria definir tota la nova perspectiva és la individualització de treballadors i treballadores en el procés de treball.

I dins del marc laboral, les estratègies existents o que poden crear-se com a manera de superar l'actual marc conflictiu i ombrívol passen, fonamentalment, per la valorització del treball en totes les seves dimensions (estatus, qualificació, salari, condicions de treball, drets socials, etc.), i en tots els punts del món. Cal impulsar marcs jurídics supraestatals i internacionals efectius que imposin mesures concretes socio-laborals i mediambientals, i que concedeixin autonomia i poder de negociació i gestió als col·lectius de treballadors i treballadores.

Però cal incidir també en l'àmbit més proper i local. Plan-tejaments organitzatius i econòmics alternatius poden permetre assolir els objectius que ens portin a constituir-nos en creadors. Poden convertir-nos en verb, en acció, en òrgan decisor i actor principal de la nostra vida i del nostre món, a través dels principis que cadascú determini com a rectors de la seva actuació vital.

Dins d'aquest camí alternatiu, l'aprofundiment en el món cooperatiu pot situar-se en una perspectiva real i efectiva on l'actuació en el món local ha de disposar-se i embrancar-se amb visió i estratègia global; on els diferents projectes de treball, polític, econòmic i social, estiguin embeguts per una acció antropològica transversal que situï la persona en el vèrtex, en el centre de tota actuació i preocupació, i la permeti desenvolupar-se mitjançant l'empoderament i l'assumpció d'autonomia i responsabilitat.

La privatització de béns com la sanitat o l'educació resta inserida en el desmantellament de les estructures socials protectores i l'augment de la indefensió.

EL FLIMEL DIU:

"TOUFA SUIXI,
YEYOU YINGZI"

AIXÒ VOL DIR:

ENCALA QUE SIGUI

MOLT FI EL

CABELL TÉ LA

SEVA

DMBLA

© Marti 2007

Del segle XIX al XXI: permanència i transformacions de l'economia solidària

Jean-Louis Laville

Els dos darrers segles han estat marcats per l'utilitarisme amb tendència a absolutitzar l'economia de mercat i la societat de capitals. Aquesta naturalització inherent a la modernitat i periòdicament reactualitzada, que sostreu l'economia del debat, ha aïllat la dinàmica democràtica. La primera part d'aquest text intenta situar en perspectiva aquestes relacions entre democràcia i economia per abordar les dificultats del present, amb la idea fonamental que s'ha fet dependre progressivament l'acció pública de la concepció dominant de l'economia.

La segona part d'aquest text posa en evidència que la democratització recíproca de la societat civil i de les polítiques públiques és congruent amb una economia fonamentada en la pluralitat de principis econòmics i de formes de propietat. Al llindar del segle XXI, es fa palès que la democràcia no podrà subsistir en una societat de mercat. El nostre futur es juga amb la possibilitat de crear una economia plural de mercat, és a dir, amb la capacitat de no sostreure més les opcions econòmiques a la deliberació ciutadana.

La democratització recíproca de la societat civil i de les polítiques públiques és congruent amb una economia fonamentada en la pluralitat de principis econòmics i de formes de propietat.

1. Les relacions entre democràcia i economia

La Revolució francesa simbolitza la sortida de les societats d'una situació en què les relacions entre grups socials les regulava la tradició, i això s'ha traduït en l'augment de les incerteses. Amb l'afirmació de la universalitat dels principis de llibertat i d'igualtat, ens neguitegem per la capacitat humana d'evitar l'enfrontament de tots contra tots. Com resguardar-nos dels rampells apassionats, quan les barreres jeràrquiques ja no garanteixen la coexistència entre les diferents classes socials?

Aquest interrogant desemboca, com ja sabem, en una resposta d'un abast considerable: per preservar-nos de la violència de les passions, cal fer més lloc a l'interès; aquesta motivació humana comporta harmonia social perquè "el dolç comerç " s'oposa a la guerra [Hirschman, 1980]. Des de la primera meitat del segle XIX, l'economia política suggereix pacificar la societat estenent l'economia de mercat. La persecució de l'interès personal, que progressivament es confon amb l'interès material, constitueix una activitat civilitzada i pacífica que permet resoldre el problema de confiança plantejat per Hobbes, sense haver de passar per una autoritat despòtica.

La definició de l'economia: un assumpte conflictiu

L'entrada a la modernitat democràtica, si bé institueix un tipus de relacions fonamentat en la llibertat i la igualtat, no resol tant la qüestió de com regular-les. En aquest context, el mercat es presenta com un principi de coordinació que pot contribuir a solucionar la qüestió. Per contenir la força destructiva de les passions en una col·lectivitat emancipada de qualsevol tutela exterior o transcendent, el principi de mercat es dota d'una virtut deguda a "la innocència i la dolçor del comerç i de l'enriquiment". L'esfera econòmica mercantil pren una importància creixent a l'hora d'organitzar les relacions entre individus lliures.

Les relacions mercantils semblen susceptibles de refrenar la violència inherent a les relacions humanes i el comportament dirigit per l'interès econòmic es dota d'un potencial pacificador en un procés “que acabarà buidant la noció d'interès de qualsevol altra connotació que no sigui l'econòmica” [ibid.]. A partir del segle XIX, les societats democràtiques confien una part de la seva regulació al mercat, mogut per una mà invisible que fabrica allò just sense amoïnar-se per la justícia, tot transformant els vicis privats en virtuts públiques. En un món on plana l'amenaça del caos, dedicar-se a activitats lucratives i a acumular riqueses, la condició per a les quals resideix a aixecar les prohibicions que restringeixen el funcionament del mercat, sembla poder proporcionar un fonament realista a un ordre social viable que presenta l'avantatge de la previsibilitat i de la constància, mentre s'evita el retorn a l'antic ordre.

Tanmateix, l'economia mercantil no ha pogut realitzar la promesa de pau social de què era portadora. Al contrari, la seva difusió ha fet néixer un problema social l'acuïtat del qual prové de l'extensió imprevista de la pobresa.

Davant aquest problema social, per als liberals, cal accelerar el procés de sortida de les estructures socials jeràrquiques pròpies de l'antic règim i impulsar encara més la implantació d'un ordre econòmic basat en l'interès. El seu gran argument consisteix a postular que l'adveniment d'un mercat basta per realitzar el projecte democràtic i la pau social, per la simple conjugació dels interessos individuals. Tot seguint A. Smith contra J.J. Rousseau [Ferry, 1991: 165-168], afirmen que el bé públic és el producte d'aquests interessos i no pressuposa cap acord de voluntats. El contracte mercantil per ell sol pot servir de contracte social. L'equilibri entre l'oferta i la demanda de treball només es pot establir a partir del moment en què l'Estat assegura el bon funcionament dels mecanismes comercials. El mercat, en garantir l'accés al treball, serà suficient per eliminar la pobresa. De l'extensió dels drets civils, derivarà una tendència cap a la igualtat de condicions.

Aquesta versió optimista és profundament negada per l'amplitud de l'empobriment que rebat aquesta pretesa autorregulació. Al contrari, la contradicció entre la llibertat política i l'esclavitud econòmica esdevé insuportable. Per a molts pensadors i obrers enfrontats a la misèria, l'amplitud intolerable de desigualtats obliga a remetre's a un mecanisme de coordinació als antípodes de l'interès. L'associació, com a lligam social voluntari entre ciutadans lliures i iguals, és llavors afirmada com un altre principi d'organització social. A Euro-

El nostre futur es juga en la possibilitat de crear una economia plural de mercat, és a dir, en la capacitat de no sostreure més les opcions econòmiques a la deliberació ciutadana.

pa, les experiències associatives es multipliquen; barregen assegurança mutual, producció en comú i reivindicacions que reclamen una regulació política de l'economia. Tot confirmant els arguments avançats en la primera part, l'estudi històric d'aquests moviments ha demostrat que no es podien referir completament a l'interès col·lectiu; amb el mot d'economia moral, E.P. Thompson [1988] subratlla l'espera de reconeixement i de respecte que sosté les formes d'autoorganització obreres. Aquesta gramàtica moral de lluites socials, segons l'expressió d'A. Honneth [2000], la ratifica B. Moore [1978] a propòsit de l'alemany quan explica que la revolta al si del proletariat no prové de l'escassetat econòmica, sinó que parteix de l'amenaça sentida sobre la identitat col·lectiva.

El segle XIX testimonia la imbricació entre debats polítics i pràctiques econòmiques. Qualsevol que sigui la diversitat d'experiències iniciades pels treballadors, l'especificitat pot mesurar-se per dos trets:

—L'agrupació voluntària s'origina amb un vincle social democràtic que es manté per la posada en pràctica d'una activitat econòmica. La participació en aquesta activitat no es pot deslligar del vincle social que l'ha motivada.

—L'acció comunitària, perquè s'ha basat en la igualtat dels membres, els dona capacitat per fer-se escoltar i actuar amb vista a un canvi institucional.

Per aquesta doble inscripció alhora en l'esfera econòmica i en l'esfera política, s'expressa en l'espai públic la reivindicació d'un poder fer dins l'economia, la demanda d'una legitimitat de la iniciativa, amb independència de detentar-hi un capital. És sobretot la solidaritat democràtica la que es mobilitza perquè els exclosos siguin admesos en l'espai públic i també per organitzar l'economia. La historiografia, sintetitzada per N. Fraser [2003], revela que els espais públics populars són creats com a reacció contra les exclusions (de gènere, de classe, de sexe) inherents a l'espai públic burgès; una de les diferències entre aquests espais populars i l'espai burgès era justament incloure en el debat públic les qüestions econòmiques. Es tractava de remarcar la contradicció entre l'afirmació igualitària i la persistència de desigualtats, així com de dominacions, en la democràcia de fet existent. Es tractava també de qüestionar la compatibilitat entre "la democràcia en l'ordre polític i la monarquia gairebé absoluta al taller" [segons Corbon, citat per Chaniel, 2003: 49], alhora que de demanar la intervenció pública i practicar l'associació en l'organització del treball, és a dir, crear una economia fundada en la solidaritat democràtica.

Des de la primera meitat del segle XIX, l'economia política suggereix pacificar la societat estenent l'economia de mercat.

Aquesta temptativa de polititzar la qüestió econòmica, tant per la demanda de legislacions protectores dels treballadors com per la posada en pràctica d'activitats on la rendibilitat del capital no era primordial, va ser objecte d'una repressió sagnant, simbolitzada a França per l'esclafament de la revolució de 1848 i va provocar a Anglaterra, durant el segle XIX, una autèntica guerra civil contra l'autonomia obrera. Les xarxes i organitzacions naixents mitjançant les quals es construïa una solidaritat democràtica, basada en l'associació entre ciutadans lliures i iguals, van ser desmantellades abans d'haver-se pogut establir.

La història del segle XIX ho demostra: l'expansió de l'economia de mercat no s'ha dut a terme amb harmonia d'interessos, ni de bon tros. Foren els canvis del marc institucional els qui van donar progressivament a les indústries naixents la força de treball que reclamaven mitjançant la desestructuració de les formes de vida tradicionals i la supressió de les antigues proteccions socials. Al principi, la misèria i la pobresa obligaren els pagesos a expatriar-se a la ciutat. Més tard, després d'aquest èxode, vingué l'eradicació de les formes d'autoorganització col·lectiva. En fi, durant tot aquest període, els poders públics promouen la solidaritat filantròpica en detriment d'una solidaritat democràtica sempre sospitosa d'amagar intrigues revolucionàries. En sortir d'una fase d'intensa creativitat i de violència, on s'han enfrontat diferents possibilitats de construcció de l'economia, la instància estatal dóna suport a una economia mercantil constituïda a partir de la lliure circulació de mercaderies, en què el poder a les unitats de producció va unit a la possessió del capital. L'empresa moderna apareix dotada d'un compte de capital "respecte al qual qualsevol mesura presa esdevé objecte de càlcul, això és, un objecte en funció del qual s'avaluen les possibilitats d'intercanvi beneficiari" [Weber, 1991: 15]. L'empresa capitalista, per l'acumulació de mitjans que autoritza, permet de treure partit de l'extensió del domini mercantil competitiu. El reconeixement de la societat per accions dóna els mitjans d'una concentració de capitals inèdita, ja que els drets de propietat es poden intercanviar sense que els posseïdors s'hagin de conèixer. La mediació de la borsa garanteix paral·lelament una liquiditat en els seus havers. "En la mesura en què el compte de capital ha esdevingut universal, és d'ara endavant –i amb ell, les oportunitats d'operacions mercantils– l'horitzó, tant de l'intercanvi de mercaderies com de la producció" [*ibid.*]. Des de llavors, el liberalisme econòmic, malgrat l'oposició marxista, s'hi imposa. L'accepció de la política i de l'economia s'han modificat.

L'economia mercantil no ha pogut realitzar la promesa de pau social de què era portadora.

Estat social i mercat : un compromís socioeconòmic

El desajust polític de l'economia ha estat també produït pel liberalisme, però, al contrari del que va considerar K. Polanyi, tot minimitzant-ne la dinàmica democràtica, mai no s'hi ha pogut acomplir completament, perquè hauria significat una pèrdua inconcebible de legitimitat.

Els espais públics populars que testimonien un qüestionament polític de l'economia no sols han estat revoltes esporàdiques, sinó que han engendrat reivindicacions que han aconduït a la institucionalització de formes jurídiques d'empreses que no es basen en la maximització del rendiment capitalista. L'associacionisme pioner desemboca, després de lluites severes i malgrat les seves derrotes, en estatuts jurídics que recullen una part de les seves demandes, és a dir, la legalització d'associacions de persones: òrgans de defensa com ara els sindicats, combinacions d'agrupacions de persones i d'activitat econòmica no controlades pels inversors, com ara les cooperatives i les mútues, reunions per a l'acció comuna amb les associacions. Dit això, aquests estatuts introdueixen diferenciacions contràries a l'impuls associatiu inicial. Els sindicats se singularitzen en aquest rol de representació dels treballadors. Les cooperatives es diferencien de les mútues, aquelles esdevenen una forma particular de societat de capitals centrada en la funció de producció o de consum, mentre que aquestes es concentren en la funció d'assegurances; les activitats creades per defensar una identitat col·lectiva, tot i ajustar-se a les regles del sistema de què formen part, volen de retop modificar profundament les relacions d'ajuda mútua que existien de bell antuvi. L'estatut d'associació, en si mateix, menys estret en el seu objectiu, es veu limitat des del moment en què s'acobla a una activitat econòmica. Lògicament, les diferents estructures nascudes de l'associacionisme pioner apareixen cada vegada més separades. L'escissió la indueixen els estatuts, que separen allò que abans estava unit. Aquesta especialització denota el descens tendencial de la intervenció de la sensibilitat associativa en l'esfera política. Certament, les experiències generades han produït efectes importants en les societats d'assegurances mutuels que, per la previsió col·lectiva que activen, prefiguren i exemplaritzen al seu ram els mecanismes d'assegurança. Ara bé, la lògica de reacció respecte als efectes del capitalisme s'atenua en profit d'una lògica d'adaptació funcional a aquest mode de producció.

Més enllà dels estatuts del que s'ha anomenat economia social (associacions, cooperatives, mútues), els espais públics populars per a l'articulació pròpia de la solidaritat democràti-

La temptativa de polititzar la qüestió econòmica, tant per la demanda de legislacions protectores dels treballadors com per la posada en pràctica d'activitats on la rendibilitat del capital no era primordial, va ser objecte d'una repressió sagnant, simbolitzada a França per l'esclafament de la revolució de 1848.

ca entre acció voluntària i responsabilitat pública, han fet avançar sobretot els drets socials. Aquests drets socials van atenuar progressivament la profunditat abismal que separava els posseïdors del capital i els proletaris, posseïdors només de la seva força de treball. Davant la misèria segregada per la revolució industrial, es fa palesa la necessitat de normes socials de justícia, garantides per l'Estat, susceptibles d'esmenar les nombroses perturbacions creades per la difusió de l'economia mercantil. La prohibició del treball infantil o la limitació de la jornada laboral es promulguen per governs sotmesos a la pressió obrera. L'Estat, expressió de la voluntat general, esdevé dipositari de l'interès general, que pot executar gràcies a l'acció de l'administració. Gradualment, l'Estat social, als països europeus on adquireix la màxima amplitud, esdevé el garant de la solidaritat; als vincles solidaris horitzontals que descansen sobre el compromís succeeixen els drets positius de vocació universal, però fan la solidaritat més abstracta i la confien a l'Estat.

En aquest cas, l'embranchida associativa, que havia constituït la primera reacció de la societat contra els desordres ocasionats per la difusió del mercat, ha cedit a poc a poc el lloc a la intervenció de l'Estat. L'Estat ha elaborat una forma específica d'organització, l'Estat social, que fa practicable l'extensió de l'economia mercantil, conciliant-la amb la ciutadania dels treballadors. En conferir aquest lloc a l'economia mercantil, les fractures introduïdes per aquesta s'han de corregir amb la intervenció reparadora d'un Estat protector, d'on surt la concepció d'un dret social compost d'un dret del treball i d'una protecció social destinada a prevenir contra els principals riscos. La qüestió social del segle XIX ha desembocat en la separació de l'economia, en la seva accepció d'economia mercantil, i d'allò social, forma jurídica de protecció de la societat elaborada a partir del treball, en els dos registres relacionats, del dret del treball i de la protecció social. Aquest compromís fundat en la separació i la complementarietat entre mercat i Estat social es reforça contínuament al llarg dels tres primers quarts del segle XX.

Economia social, dret social, Estat social: evidentment, allò social no és sols un biaix per calmar les passions polítiques, com va dir Donzelot, ni únicament el domini de la necessitat sobre l'acció política de què Arendt malfiava. Més aviat instaura un règim en el qual l'autonomia de l'economia de mercat es contraresta amb regles polítiques que confereixen formes de propietat i de seguretat als treballadors. El moviment polític obrer no es resumeix amb el sorgiment d'experiències

L'expansió de l'economia de mercat no s'ha dut a terme amb harmonia d'interessos, ni de bon tros; foren els canvis del marc institucional els qui van donar progressivament a les indústries naixents la força de treball que reclamaven mitjançant la desestructuració de les formes de vida tradicionals i la supressió de les proteccions socials.

revolucionàries fugaces, ha engendrat també formes d'institucionalització que, si bé no han pogut realitzar l'esperança d'una societat igualitària moderna, almenys han impedit que la dominació capitalista s'exerceixi sense cap límit. El procés d'institucionalització evocat en la part anterior d'aquest text es demostra empíricament per la invenció d'allò social, tant en les seves aportacions com en les seves limitacions. És després de la Segona Guerra Mundial, sota la necessitat d'apuntalar els consensos nacionals, que la complementarietat entre Estat i mercat cobra tota la importància. L'Estat keynesià es dóna llavors com a tasca afavorir el desenvolupament econòmic mitjançant noves eines de coneixement i d'intervenció. L'Estat concentra nous mitjans d'acció econòmica en un context d'interpenetració, molt més accentuat que no abans de la guerra, de l'administració i de l'economia mercantil. La inversió pública en l'ordenació del territori i els sectors industrials més sensibles, la política activa en matèria de mercat de treball i de salaris, permeten trobar fórmules estables d'acomodament entre els interessos propis de les empreses i els interessos generals de la societat. La lliure determinació de salaris pels empresaris es reemplaça, sota control estatal, per la negociació periòdica de convenis col·lectius entre agents socials, orientats cap a augments del sou nominal d'acord amb els guanys de productivitat anticipats i de la inflació.

La principal innovació, però, resideix en la importància assolida pels ingressos de transferència mitjançant els quals l'Estat social es muda en allò que s'anomenarà l'Estat-providència: la seva institució intenta dur a terme la promesa de sostreure el ciutadà dels riscos relacionats amb la malaltia, l'accident, la maternitat, la vellesa o l'atur forçós. Adreçant-se a una població malmesa per la depressió dels anys 1930 i cercant justificació pels sacrificis de la guerra, la generalització de la protecció social ha de contribuir a la seguretat de tothom. L'Estat-providència perllonga les formes precedents d'Estat social amb la seguretat social i la generalització de sistemes de protecció social. L'Estat emmarca i sosté el mercat tant com esmena les desigualtats que produeix. La sinergia entre Estat i mercat es manifesta, en particular, per la generalització de l'estatut salarial, gràcies a un flux regular de creació d'ocupació i als alts guanys de productivitat que permeten les negociacions salarials periòdiques. L'estatut salarial fa un acoblament tan inèdit entre treball i protecció social que en fa un vector privilegiat d'integració social.

Quan s'instal·la el sou, una franja creixent del moviment obrer torna a l'autoorganització col·lectiva per orientar-se cap

L'associacionisme pioner desemboca, després de lluites severes i malgrat les seves derrotes, en estatuts jurídics que recullen una part de les seves demandes, és a dir, la legalització de les associacions de persones (sindicats, cooperatives i mútues).

a una estratègia frontal de lluita de classes, que implica una organització centralitzada i un enfocament del sindicat com a corretja de transmissió del partit. La prioritat donada a la conquesta de l'aparell de l'Estat, el rol confiat a les avantguardes, la focalització sobre la propietat col·lectiva dels mitjans de producció en el canvi revolucionari, han sistematitzat un menyspreu envers els àmbits institucionals democràtics, considerats com a superestructures al servei de la burgesia. Aquesta negligència en relació amb l'espai públic ha creat la confusió sabuda entre control de l'Estat i control ciutadà; l'estatalització autoritària de les infraestructures s'acoblen amb la vigilància policial de les activitats polítiques en un totalitarisme que ha constituït un pastitxo tal que ha donat arguments constants al liberalisme sobre la inanitat de qualsevol pretensió alternativa.

Per la seva banda, l'economia social no ha reïxit a impulsar una transformació social. En concebre's a partir de la centralitat del model cooperatiu, en representar-se com un conjunt d'empreses col·lectives que s'han d'imposar en el mercat per convèncer de la seva legitimitat, es concentra en una visió del canvi basada en la consolidació d'experiències econòmiques, com si el valor de l'exemplaritat fos suficient per difondre el model. El relatiu èxit econòmic ha tingut com a contrapartida bandejar el projecte de canvi social, mitjançant els fenòmens força coneguts de l'isomorfisme institucional, que atenuen els trets específics del cooperativisme i el porten a la banalització. Les coses s'han capgirat: els beneficis de l'activitat econòmica primen sobre els beneficis inicials de l'associació, tal com assenyala C. Vienney [1994]. Això es pot considerar el resultat lògic de la trajectòria d'una economia social que ha reclòs la dimensió sociopolítica dins el funcionament intern de les organitzacions. Perduda en l'intent d'augmentar el seu pes econòmic, ha negligit els ressorts polítics del canvi més enllà del grup de pressió corporatiu i s'ha concentrat en formes de propietat empresarial en detriment d'una reflexió sobre la construcció de mercats i referents basats en altres principis econòmics. L'economia social també ha sofert pel seu eclecticisme ideològic, que integra una solidaritat filantròpica encoratjada pels poders dels notables i una solidaritat democràtica que ha estat constantment reprimida.

Altermundialització i nou plantejament polític de l'economia

Contra una anàlisi de "la invenció d'allò social" [Donzelot, 1984] que en fa un mitjà per calmar les passions polítiques,

Els drets socials van atenuar progressivament la profunditat abismal que separava els posseïdors del capital i els proletaris, posseïdors només de la seva força de treball.

cal recordar que allò social només emergeix com a categoria diferenciada a partir de la despolitització de la qüestió econòmica. És la renúncia a una extensió de l'espai públic en l'economia allò que fa emergir la qüestió social sota la responsabilitat estatal al segle XIX. Simbolitzant la funció de vigilància i de protecció exercida per la puixança pública, allò social constitueix al segle XX “una de les formes de legitimitació política”; no és, però, sinó a l'endemà de la Segona Guerra Mundial que “es constata una mutació decisiva caracteritzada per una quàdruple extensió de l'economia, de la industrialització, dels sous i de l'acció social estatal” [Lazar, 2000: 341-352]. La parella formada per l'economia de mercat i l'Estat social desemboca en el compromís fordista [Boyer, 1987] i providencialista [Bélanger, Lévesque, 1991], propi del període d'expansió dels Gloriosos Trenta. Testimonia una regulació del mercat pels drets atorgats als treballadors, com d'un moviment de descomercialització de certes activitats atestat per la creació de serveis socials universals i gratuïts. Aquests guanys, tanmateix, tenen contrapartides que depenen de l'espai nacional al qual es limiten, com ara l'absència de participació, tant per als assalariats respecte a l'organització del treball, com per als usuaris respecte a la definició dels serveis que els són destinats.

El compromís fordista tenia la seva coherència; la millora dels drets socials i del poder adquisitiu, el consum de masses fet possible pel desenvolupament d'activitats industrials d'alt creixement de productivitat, pel pes jeràrquic i per la desqualificació de tasques. La disgregació d'aquesta coherència coincideix amb la globalització que se li associa. La difusió del progrés tècnic, concomitant amb una internacionalització dels canvis i una industrialització del país amb baix nivell de vida, implica una intensificació de la competència comercial, entre les empreses, però també entre els assalariats del mateix país i entre els països.

La flexibilització del treball [De Nanteuil, El Akremi, 2005] va aparellada amb el qüestionament del caràcter no mercantil de diverses activitats. La burocratització, el balafiament de recursos, la inadequació a les demandes de l'usuari serien pròpies del servei públic. Únic remei: retrobar encara la superioritat dels mecanismes de mercat tot privatitzant els serveis públics (telecomunicacions, transport, energia...) en nom de l'eficàcia econòmica. D'altra banda, la protecció social no escapa pas a una conversió parcial mitjançant l'extensió d'un mercat de l'assegurança i de la seguretat. Aquestes són també les activitats abans descomercialitzades gràcies a l'Estat-

És després de la Segona Guerra Mundial, sota la necessitat d'apuntalar els consensos nacionals, que la complementarietat entre Estat i mercat cobra tota la importància.

providència que es veuen afectades: cultura, esport i lleure, salut, acció social, serveis a les persones...

El paisatge que descobrim en aquest període de mutacions és molt diferent del que ofería el període d'expansió precedent: les proteccions socials unides al treball es qüestionen; activitats com la informació o la cultura se les annexa el mercat, tot duent alguns a parlar de capitalisme cultural o cognitiu. La mateixa economia no mercantil, que s'havia constituït perquè la vida social fos parcialment resguardada del mercat, adopta referències gairebé de mercaderia. L'extensió continua dels canvis monetaris restringeix la capacitat d'autoorganització dels pobles, que assajaven per exemple activitats no monetàries d'autoproducció, i augmenta la seva dependència respecte dels ingressos directes o indirectes [Cérézuelle, 1996]; en fi, la concepció dels canvis monetaris sobre el model del mercat competitiu redueix l'autonomia del sector no mercantil. En el darrer quart del segle XX, doncs, assistim a un gran triomf cultural del mercat, fins a tal punt que els defensors del liberalisme el presenten com l'únic model possible. Però davant aquest determinisme econòmic i davant l'agreujament inusitat de les desigualtats, tant a escala nacional com internacional, una munió de protestes van començar a escoltar-se a les trobades de "l'antiglobalització". Aquestes grans manifestacions han fet difícil el pessimisme vehiculat pel discurs de la crisi política i del replegament individualista. Quan els Estats semblaven estar irremediablement debilitats per la globalització, i els mòbils de l'acció humana semblaven poder ser reduïts a l'estricta interès material, apareixen avui formes inèdites de compromís públic que apel·len a una nova solidaritat que rebutja deixar-se tancar en les estretes fronteres de l'Estat-nació.

Una aportació més gran de fòrums socials, símbols d'una societat cívica internacional emergent, acaba d'obrir noves concepcions del canvi. El sentiment d'impotència que els fòrums han permès de superar no provenia sols de la força de la ideologia neoliberal, sinó que tenia també dificultats de tornar a debatre les visions alternatives llargament dominades per avantguardes impregnades de tradició autoritària. Aquestes, en arrogar-se el dret d'interpretar les reivindicacions i les accions col·lectives, van invalidar-ne qualsevol temptativa que no els semblés pas en condicions de "capgirar el sistema". L'èxit dels fòrums és conseqüència de l'emancipació d'aquesta retòrica. Nombroses iniciatives, de caire variat, hi han pogut tenir carta de ciutadania. La presència d'actors sospitosos davant qualsevol pretensió de posseir la veritat sociohistòrica, mobilitzats pels fòrums, ha pesat en la inflexió

La prioritat donada a la conquesta de l'aparell de l'Estat, el rol confiat a les avantguardes i la focalització sobre la propietat col·lectiva dels mitjans de producció en el canvi revolucionari, han sistematitzat un menyspreu envers els àmbits institucionals democràtics, considerats com a superestructures al servei de la burgesia.

de l'antimundialització cap a "l'altermundialització". És en aquestes trobades on s'escolten la reflexió i un augment d'intel·ligibilitat susceptibles d'alimentar l'acció, no pel carisma profètic o per la imposició d'una línia política. Tal com defensa C. Whitaker, un dels iniciadors del Fòrum Social Mundial, gràcies a la seva organització fràgil però original, els fòrums preserven la diversitat a dintre seu i juguen un rol d'incubadora de moviments, sense esdevenir cap moviment social.

Evidentment, amb el temps, les qüestions del control, el lideratge, la instrumentalització per les organitzacions més estructurades esdevenen més presents als Fòrums. Les tensions que en resulten no poden, però, fer oblidar l'amplitud de la participació que s'explica per la posada en comú d'experiències i la confrontació que permeten. Privilegiant l'intercanvi sobre les ponències, els fòrums han catalitzat un desig de política que resta d'ara endavant difús. La seva dinàmica només es pot mantenir si, més enllà de trobades simbòliques, una altra mundialització es construeix dia a dia, d'aquí el lligam que cal operar entre la política i l'economia.

D'aquí també la imbricació entre l'aspiració política cap a una altra mundialització i el reconeixement de múltiples iniciatives solidàries. No és casualitat si els debats dels fòrums atorguen un lloc creixent a l'economia solidària, perquè es tracta d'unir la discussió política de la globalització actual amb les pràctiques de ciutadania econòmica.

L'adopció de l'apel·latiu altermundialització subratlla, contra les invocacions simplistes a una harmonia restaurada entre economia i societat, la indispensabilitat d'analitzar i actuar per construir aquest "altre món", sense eludir els problemes de la transició i amb la consciència que l'acceptació de la democràcia impedeix qualsevol somni de reconciliació final. Per això, al contrari d'aquells que miren amb recel l'altermundialització, podem apostar-hi amb confiança, ja que la constel·lació que la impulsa es mou entre l'oposició als dogmes ultraliberals i el rebuig a les massa fàcils crides a la ruptura de les quals la història del segle XX ha mostrat la inanitat. En aquesta perspectiva, tot preservant la distinció conceptual entre les esferes política i econòmica, cal admetre que prosseguir el procés de democratització de les societats contemporànies demana la democratització de l'economia, la qual cosa suposa al mateix temps noves regulacions públiques i la introducció dels principis democràtics en les activitats de producció, intercanvi, estalvi i consum. Si no, l'esfera política s'anirà restringir progressivament i l'economisme sotaurà a la deliberació pública cada vegada més decisions.

L'economia social no ha reeixit a impulsar una transformació social.

En reacció al neoliberalisme que invoca la llibertat econòmica per invalidar la preocupació per la igualtat, la possibilitat de democratitzar la societat s'uneix d'ara endavant a un procés de reapropiació democràtica de l'economia, en tant que activitat social. Aquesta reinscripció de l'economia dins les normes democràtiques no pot emanar de la restauració del compromís anterior, que subordinava la solidaritat al creixement mercantil, ni pot venir només d'un projecte de canvi global que suposaria un control polític sobre l'economia. No pot fonamentar-se en pràctiques, formes de compromís ciutadà que alimenten, segons els termes de Mauss, un moviment econòmic per baix i que s'oposa a la banalització de les formes d'injustícia. Igualment, aquestes pràctiques es condemnen a la marginalitat si no impulsen una creació institucional que impliqui i encoratgi la inserció dels mercats en les normes de dret, la mobilització dels principis de reciprocitat i de redistribució a més del mercat, i la diversitat de les formes empresarials. La qüestió plantejada és quines són les institucions que estan en condicions d'assegurar una economia plural per inscriure-la en un marc democràtic, allò precisament que la lògica del benefici material compromet quan esdevé única i no se li posen límits.

El problema no és triar entre societat civil i Estat, sinó projectar una democratització recíproca de la societat civil i dels poders públics [Chanial, 2001: 288-289; Walzer, 1997, 2000]. L'Estat democràtic només pot retrobar una legitimitat si integra en el seu si possibilitats de participació creixents per als assalariats i els usuaris i si és substituït per un associacionisme impregnat de solidaritat democràtica. L'Estat té com a responsabilitat facilitar l'expressió del compromís voluntari, expressió d'aquesta solidaritat democràtica, perquè l'anomia o les altres formes de solidaritat no ocupin tota l'esfera social. L'Estat social ha promogut una concepció de la solidaritat centrada en els drets individuals i la redistribució, la qual, malgrat ser indispensable, no és suficient si no s'amplia amb la promoció de béns comuns i de relacions socials basades en el respecte dels principis de llibertat i d'igualtat. Aquesta fertilització encreuada entre intervenció pública i societat civil per la referència comuna a la solidaritat democràtica no podria dur-se a cap si es mantinguessin la monopolització de l'economia pel mercat i la naturalització del capitalisme.

2. Els reptes de l'economia plural

No obstant això, de resultes de la catàstrofe totalitària, el capitalisme, malgrat l'amplitud de desigualtats socials i d'a-

El relatiu èxit econòmic de l'economia social ha tingut com a contrapartida bandejar el projecte de canvi social, mitjançant els fenòmens força coneguts de l'isomorfisme institucional.

menaces inèdites que pesen sobre el medi ambient, apareix avui per a la majoria d'habitants del planeta com l'únic horitzó perceptible.

És, doncs, indispensable enfocar l'oposició al capitalisme sobre unes bases diferents de les de la ruptura radical dominant al segle XX. En aquest inici de segle XXI, la urgència rau en un canvi que, per ser durador, sols pot ser democràtic en les seves finalitats i en els seus mitjans. A aquest respecte, les aportacions de l'antropologia i de la història econòmiques permeten pensar la combinació de crítica i "possibilisme" en el sentit d'A.O. Hirschman; és a dir, de no acontentar-se amb reivindicacions, sinó d'articular-les amb propostes que obrin el camp dels possibles, allò que, d'altra banda, s'esbossa en els components del moviment altermundialista emancipats de l'extremisme autoritari. En el vessant crític, cal recordar com l'ortodòxia econòmica prové d'una normativitat que nega. En el vessant possibilista, contra la invalidació d'experiències no capitalistes que en discuteixen els límits, és decisiu no negligir les forces de la resistència ja actives dins la societat actual. La rehabilitació política no pot venir només de reformes constitucionals, sinó que està condicionada per una revifalla del compromís i de la deliberació públics que impliquin no avalar ja més un determinisme que obstaculitza qualsevol democratització de l'economia.

En el darrer quart del segle XX, assistim a un gran triomf cultural del mercat, fins a tal punt que els defensors del liberalisme el presenten com l'únic model possible.

Contra el reduccionisme econòmic

Des d'aquest punt de vista, la reflexió de Polanyi [1983] sobre la definició de l'economia es revela decisiva. El terme econòmic que s'utilitza generalment per designar un cert tipus d'activitat humana oscil·la entre dos pols de significació. El primer sentit, el sentit formal, prové del caràcter lògic de la relació entre fins i mitjans: la definició d'allò econòmic per referència a la raresa que procedeix d'aquest sentit formal. El segon sentit, o sentit substantiu, insisteix en les relacions i interdependències entre les persones i el medi natural d'on extreuen la substància. La definició substantiva integra aquests elements com a constitutius de l'economia. Aquesta distinció entre la definició d'allò econòmic per referència a la raresa i per referència a la relació entre les persones i el seu medi ha estat oblidada, la qual cosa ha comportat un reduccionisme que ha actuat en tres plans:

—*L'autonomització de l'esfera econòmica assimilada al mercat* constitueix el primer pla. L'ocultació del sentit substantiu de l'economia desemboca en la confusió entre economia i economia mercantil. Aquesta assimilació ha estat possible d'ençà

que l'economia ha esdevingut una ciència de la riquesa, centrada en l'assignació de mitjans en situació de raresa, mentre amagava àrees senceres de l'economia real. F. Braudel [1988] hi ha insistit prou: l'economia de mercat només és un fragment d'un conjunt més vast; focalitzar exclusivament sobre ella fa invisible "la vida material". Més profundament encara, Polanyi precisa que considerar el mercat com el principi econòmic per excel·lència realça la profecia autorealitzadora. De fet, les societats humanes han utilitzat diversos principis econòmics: el mercat per un costat, però també la redistribució, principi segons el qual la producció es lliura a una autoritat central que té la responsabilitat de repartir-la, la qual cosa suposa un procediment definidor de les regles de sotració dels béns i la seva destinació; i la reciprocitat, que correspon a la relació establerta entre grups o persones mitjançant prestacions que només tenen sentit en la voluntat de manifestar un vincle social entre les parts receptores.

—*La identificació del mercat amb un mercat autoregulat* en constitueix el segon pla. Les hipòtesis racionalista i atomista sobre el comportament humà autoritzen estudiar l'economia a partir d'un mètode deductiu per agregació, gràcies al mercat de comportaments individuals, sense considerar el marc institucional en el qual prenen forma. Considerar el mercat com si s'autoregules, és a dir, com a mecanisme de relació de l'oferta i la demanda pels preus, condueix a silenciar els canvis institucionals que han estat necessaris perquè fos així, i a oblidar les estructures institucionals que ho fan possible. L'explicació del mercat per la maximització del guany emmascara que depèn d'un procés institucionalitzat.

—A aquests dos plans desenvolupats per Polanyi, podem afegir-ne un tercer sobre el qual han insistit molts autors des de K. Marx: *la identificació de l'empresa moderna amb l'empresa capitalista*. En una economia capitalista fonamentada en la propietat privada dels mitjans de producció, la creació de béns suposa un benefici possible per als detentors de capitals. L'empresa és una "unitat econòmica de benefici", per reprendre els termes de M. Weber.

Un sistema de domini capitalista

En les nostres societats contemporànies, mercat i capitalisme han anat lligats, ja que és la complementarietat entre mercat autoregulat i empresa de capitals allò que fa el sistema. Tanmateix, en els tres plans que acabem d'esmentar, la societat ha reaccionat per aïllar i circumscriure el mercat capitalista.

Davant el determinisme econòmic neoliberal i l'agreuament inusitat de les desigualtats, tant a escala nacional com internacional, una munió de protestes van començar a escoltar-se a les trobades de "l'antiglobalització".

—*Contra la reducció de l'economia al mercat, s'ha mobilitzat el principi de la redistribució.* Hi ha un altre pol que és prou més constitutiu de la modernitat democràtica que l'economia mercantil; es tracta de l'economia no mercantil, que correspon a l'economia en què la distribució de béns i serveis es confia a la redistribució. L'economia mercantil no ha pogut realitzar la promesa d'harmonia social de la qual era portadora. Al contrari, amb l'agudització de la qüestió social, es fa palesa la necessitat de promoure institucions susceptibles de contrarestar-ne els efectes destructors. Un altre principi econòmic que no és el del mercat, la redistribució, s'ha mobilitzat mitjançant l'acció pública. L'Estat social confereix als ciutadans drets individuals gràcies als quals es beneficien amb proteccions.

Gràcies a la seva organització fràgil però original, els fòrums socials preserven la diversitat a dintre seu i juguen un rol d'incubadora de moviments, sense esdevenir cap moviment social.

—*Contra la confusió entre mercat i mercat autoregulat, el marc institucional ha limitat el mercat.* S'han introduït legislacions per “socialitzar” el mercat, això és, inscriure'l en un conjunt de regles la promulgació de les quals resulti de decisions polítiques. Lluny de correspondre a la norma del mercat competitiu perfecte, els mercats existents són regulats.

—*A això s'afegeixen temptatives per fundar i donar carta de ciutadania a empreses no capitalistes.* Contràriament a les empreses capitalistes, algunes empreses no les posseeixen els inversors, sinó un altre tipus de parts perceptores i, en conseqüència, els objectius es diferencien de l'acumulació de capital. En l'avaluació de l'activitat econòmica, hi ha criteris per valorar diferents que la rendibilitat financera: l'accés a un subministrament, la qualitat en la prestació d'un servei... Entre les empreses que palesen la diversitat de tipus de propietaris, figuren les detentades pels treballadors, els consumidors, etc. Depenen d'estatuts jurídics reagrupats sota la denominació d'economia social, on el lucre és limitat i s'afavoreix la constitució d'un patrimoni col·lectiu (mútues, cooperatives, associacions).

L'economia mercantil no és, doncs, l'única forma d'economia, ni tampoc l'empresa de capitals l'única forma d'empresa. Les mútues i associacions que han proporcionat en l'àmbit de la protecció social i de les polítiques socials la matriu per a nombroses accions públiques continuen participant en la previsió col·lectiva i els serveis socials, amb una dependència creixent de l'Estat en termes de finançament i reglamentació. La formació d'aquest ampli complex d'economia no mercantil valida la intuïció de Mauss segons la qual la seguretat social constitueix una prolongació de l'esperit de la donació, per la barreja d'obligació

i de llibertat continguda en el principi de mutualització. L'existència d'aquest conjunt confirma també la distinció entre sistema capitalista i sistema sota el domini capitalista. Les institucions evolutives de l'economia van fer cohabitar economies sovint oposades, on les relacions dissimètriques no impedièn la copresència. No hi ha una manera única d'organitzar l'economia que sigui l'expressió d'un ordre natural, sinó un conjunt de formes de producció i distribució que coexisteixen. “No hi ha societats exclusivament capitalistes... Només hi ha societats que tenen un règim o més aviat –la qual cosa és encara més complexa– sistemes de règim d'economia, d'organització política; tenen costums i mentalitats que podem més o menys arbitràriament definir pel predomini d'un o d'altre d'aquests sistemes o d'aquestes institucions” [Mauss, 1997: 565]. Per a Mauss, les representacions individuals indueixen cap a accions i pràctiques socials que les institucions normalitzen amb la política, tot traçant el marc dins el qual les pràctiques es poden desplegar i influïnt de retop sobre les seves representacions. Les institucions són canviants perquè es tracta de convencions socials que al mateix temps expressen i delimiten el camp dels possibles; estudiar-les pot permetre'ns adquirir “la consciència precisa dels fets i l'aprehensió, si no la certesa, de les seves lleis”, això ajuda també a desfer-se d'aquesta “metafísica” que impregna “els mots en isme”, com ara capitalisme [*ibid.*: 535]. Afirmar l'existència d'una societat capitalista ve a pressuposar una coordinació perfecta de representacions individuals, quan en realitat existeix un domini capitalista, ja que “un sistema econòmic es compon de mecanismes institucionals contradictoris, irreductibles els uns amb els altres”.

Pràctiques i polítiques per a un pluralisme econòmic

En suma, durant els Felços Trenta, l'economia empírica presenta un aliatge de liberalisme econòmic i de correctiu social, a causa del compromís que realitza amb les seves febleses.

–S'avalua el monopoli de la creació de riquesa per l'economia mercantil. El creixement mercantil s'ha d'optimitzar amb polítiques socials tan àmplies com sigui possible, ja que estan condicionades per les exaccions fiscals efectuades a l'economia de mercat. O sia, la solidaritat s'ajusta a les possibilitats de l'economia mercantil.

–En l'economia no mercantil, els usuaris veuen garantit l'accés als serveis gràcies a la gratuïtat o als preus mòdics fixats, però paral·lelament se'ls exclou de participar en la concepció de serveis que els són, tot i així, destinats.

No és casualitat si els debats dels fòrums socials atorguen un lloc creixent a l'economia solidària, perquè es tracta d'unir la discussió política de la globalització actual amb les pràctiques de ciutadania econòmica.

Confortada per l'ensulsiada dels règims comunistes que valida l'eslògan segons el qual no podria haver-hi alternativa viable, l'ofensiva recolza en dues ambigüitats. S'argumenta que les regulacions obstaculitzen el potencial de l'economia de mercat. Les polítiques neoliberals emblemàtiques de la fi del segle XX van confiar en els mecanismes de mercat per reemplaçar les regulacions considerades portadores de rigideses. Tanmateix, quan hom pensava assistir a un triomf cultural del capitalisme i que l'economia social, esquarterada entre la seva integració en el mercat i la seva complementarietat amb l'Estat social, havia perdut molt d'abast polític, un munt d'iniciatives van aparèixer preconitzant l'adopció de comportaments solidaris. En alguns continents, abunden els col·lectius dedicats a l'agricultura biològica, el comerç just, el consum responsable, les energies renovables, els microcrèdits, les finances ètiques, els serveis de proximitat, el turisme solidari... Dissenyen els contorns d'una nova economia amb un projecte per transformar-la a partir dels compromisos ciutadans. D'aquí la imbricació entre el moviment de altermundialista i el reconeixement de les iniciatives solidàries. No és casualitat que els debats dels fòrums socials, tant mundials com locals i continentals, atorguin un lloc creixent a "aquesta altra economia", ja que es tracta d'unir l'oposició política a la globalització actual amb les pràctiques de ciutadania econòmica. Es tracta de, tot i reconeixent la legitimitat de l'economia de mercat, desconstruir el reduccionisme que interpreta qualsevol forma econòmica només a partir de l'interès material, quan l'estudi històric i empíric dels fenòmens econòmics posa en evidència que es tracta d'una realitat plural. Aquesta diversitat es pot reforçar per diversos mitjans; per exemple, obrint el servei públic a l'expressió dels usuaris, suprimint les discriminacions negatives de què són víctimes les associacions, fent lloc en la legislació a empreses en les quals la propietat no pertanyi als detentadors de capitals, sinó a les parts perceptores de l'activitat, emmarcant institucionalment el mercat amb normes referents a la justícia i als drets socials.

Seguint M. Callon [1999], es pot parlar d'una necessitat d'"enquadrament-desbordament" del mercat, d'enquadrament legislatiu, però també de desbordament per recórrer a altres principis econòmics igualment legítims. D'una banda, cal "emmarcar" el mercat: des d'aquesta perspectiva, les iniciatives solidàries, pel seu coneixement del funcionament real dels mercats, poden formular propostes precises que siguin més respectuoses amb les normes socials i mediambientals.

En aquest inici de segle XXI, la urgència rau en un canvi que, per ser durador, sols pot ser democràtic en les seves finalitats i en els seus mitjans.

Així, per exemple, el comerç just, mitjançant la Xarxa Europea de Botigues del Món, ha proposat un pla d'acció internacional per a les matèries primeres agrícoles. Però limitar els mercats, encara que sigui necessari, no és suficient. Per “desbordar” la figura del mercat autoregulat com a molt eficient, cal que es reconeguïn plenament altres formes de valoració dels béns i serveis, com estan fent els altres components de l'economia, associatius i públics.

Aquests són els nous camps que s'obren en les polítiques públiques a escala europea, nacional i local. A escala europea, els poders públics disposen d'un alçaprem mitjançant els mercats públics, que representen el 15% del PIB de la Unió: es poden promoure les clàusules socials i ambientals en comptes de sacralitzar la competència de preus. Així mateix, com ja s'ha practicat en diverses regions de diferents països, les taxes i els ajuts es poden modular en funció d'externalitats positives o negatives que les empreses creen en la col·lectivitat. A escala nacional, normatives recents testimonien l'emergència d'empreses socials, que prolonguen els estatuts de l'economia social per integrar de manera igualitària les parts receptores de l'activitat econòmica (assalariats, usuaris, voluntaris...): lleis per a les cooperatives socials a Itàlia (1991), a Espanya (1999), lleis per a les societats amb fins socials a Bèlgica (1995), a Portugal (1996), sobre les societats cooperatives d'interès col·lectiu a França (2001) i la “companyia d'interès comunitari” al Regne Unit. A escala regional i local, les polítiques econòmiques regionals no poden acontentar-se incitant les empreses a instal·lar-se als seus territoris, sinó que han d'elaborar noves polítiques a favor de l'economia solidària. El repte és important, perquè vol remeiar progressivament les discriminacions negatives de què són víctimes les iniciatives que intervenen a favor de la cohesió social, l'ocupació i la democràcia participativa. Encara cal que el missatge ideològic principal del liberalisme, això és, que només el mercat capitalista és creador de riquesa i d'ocupació, sigui qüestionat pels polítics electes.

L'articulació entre resistència i construcció ha de tenir en compte la introducció de lògiques solidàries en els actes econòmics més usuals. Cal, doncs, un nou enfocament del canvi social: el debat sobre les pràctiques de democratització de l'economia permet escometre contra la “naturalització” de l'economia mercantil dominant. Tal com va demostrar Mauss, es tracta de, tot reconeixent la legitimitat de l'economia de mercat, desconstruir el reduccionisme que interpreta qualsevol forma econòmica a partir només de l'interès material. L'es-

*Prosseguir el
procés de
democratització
de les societats
contemporànies,
demana la
democratització
de l'economia.*

tudi històric i empíric dels fenòmens econòmics fa palesa que la realitat econòmica és plural. Aquesta diversitat es preserva per diversos mitjans; per exemple, obrint el servei públic a l'expressió dels usuaris, suprimint les discriminacions negatives de què són víctimes les iniciatives d'economia solidària, situant en la legislació empreses en les quals la propietat no pertanyi als detentadors de capitals, sinó a les parts perceptores de l'activitat, tot emmarcant institucionalment el mercat en normes referents a la justícia i als drets socials. Amenaçada per la voluntat de poder, la pluralitat esdevé el compromís d'una societat humana. La diversitat política i econòmica es recolzen i es mantenen mútuament, tot reforçant el diàleg intercultural. No és un trasbals brutal el que pot donar lloc a aquestes transformacions. A l'imaginari de la ruptura, succeeix un imaginari de les "hibridacions", que fa referència a un món menys desigualitari on les opcions econòmiques se sotmetin a una valoració política permanent.

El que importa és que, després de les decepcions de la gran alternativa i del social-liberalisme, s'afirmi una nova concepció dels canvis socials. Per caracteritzar-la, tornem per última vegada a Mauss quan recorda que els canvis "no els dirigeixen pas les alternatives revolucionàries i radicals, aquestes opcions brutals entre dues formes de societat contradictòries", sinó que "es realitzen i es realitzaran amb procediments de construcció de grups i d'institucions noves al costat i després de les antigues". És en aquesta direcció com és possible practicar una oposició conseqüent als efectes devastadors del capitalisme contemporani, en la línia del pensament associatiu.

Sabem que els equilibris socialdemòcrates del segle XX no es poden ja mantenir en l'Estat i que situar l'economia sota la dependència de la política condueix al totalitarisme. El repte és inventar noves formes de regulació democràtica de l'economia. Aquesta exigència suposa replantejar-se el missatge ideològic principal del neoliberalisme, o sia, que només l'economia de mercat és creadora de riquesa i d'ocupació. En efecte, la realitat no es correspon a aquesta representació, ja que les formes econòmiques són diverses. L'economia de mercat cohabita amb una economia pública i també amb les prestacions efectuades gratuïtament en els marcs familiars, d'amistat i associatius. Hi ha també "altres economies" fundades en la solidaritat i és important que, davant de la denigració sistemàtica de què han estat objecte, se les visibilitzi i conegui. Tenir-les en compte i multiplicar-les és una condició perquè cadascú pugui recuperar el poder sobre la seva pròpia vida.

De resultes de la catàstrofe totalitària, el capitalisme, malgrat l'amplitud de desigualtats socials i d'amenaçes inèdites que pesen sobre el medi ambient, apareix avui per a la majoria d'habitants del planeta com l'únic horitzó perceptible.

Bibliografia

BELANGER P.R., LEVESQUE B., «La théorie de la régulation, du rapport salarial au rapport de consommation. Un point de vue sociologique», *Cahiers de recherche sociologique*, n. 17, 1991.

BOYER R. (dir.), *La flexibilité du travail en Europe*, Paris, La Découverte, 1987.

BRAUDEL F., *La dynamique du capitalisme*, Paris, Champs Flammarion, 1988.

CALLON M., «La sociologie peut-elle enrichir l'analyse économique des externalités ? Essai sur la notion de débordement», en D. Foray, J. Mairesse, *Innovations et performances. Approches interdisciplinaires*, Paris, Edicions de l'escola d'alts estudis en ciències socials, 1999.

CÉRÉZUELLE D., *Pour un autre développement social. Au-delà des formalismes techniques et économiques*, Paris, Desclée de Brouwer, 1996.

CHANIAL, «Pour une politique de la société civile», *Sciences de l'Homme et Sociétés - Cultures en mouvement*, n. 40, 2003.

CHANIAL P., *Justice, don et association. La délicate essence de la démocratie*, Paris, La Découverte/MAUSS, 2001.

DONZELOT J., *L'invention du social. Essai sur le déclin des passions politiques*, Paris, Fayard, 1984.

FERRY J.M., *Les puissances de l'expérience*, Paris, Editions du Cerf, volum 2, 1991.

FRASER N., «Repenser la sphère publique: une contribution à la critique de la démocratie telle qu'elle existe réellement», en *L'opinion publique - Perspectives anglo-saxonnes*, *Hermès*, n. 31, Paris, CNRS Edicions, 2003.

HIRSCHMAN A.O., *Les passions et les intérêts*, Paris, Presses Universitaires de França, 1980.

HONNETH A., *La lutte pour la reconnaissance*, Paris, Le Cerf, 2000 (traducció francesa).

LAZAR M., «La République à l'épreuve du social», en M. Sadoun (dir.), *La démocratie en France, deux limites*, Paris, Gallimard, 2000.

MARX K., *Œuvres complètes*, Paris, Pléiade, 1965.

MAUSS M., *Écrits politiques*, textos aplegats i presentats per Marcel Fournier, Paris, Fayard, 1997.

MOORE B., *Injustice: The Social Basis of Obedience and Revolt, White Plains*, Nova York, 1978.

NANTEUIL M. (de), EL AKREMI A., *La société flexible*, Ramonville, Erès, 2005.

POLANYI K., *La grande transformation. Aux origines politiques et économiques de notre temps*, (traducció francesa), París, Gallimard, 1983.

THOMPSON E.P., *La formation de la classe ouvrière anglaise*, París, Gallimard-Seuil, 1988 (traducció francesa).

VIENNEY C., *L'économie sociale*, París, La Découverte, 1994.

WALZER M., «Sauver la société civile», *Mouvements*, n. 8, 2000.

WALZER M., *Pluralisme et démocratie*, París, Edicions Esprit, 1997.

WEBER M., *Histoire économique. Esquisse d'une histoire universelle de l'économie et de la société*, París, Gallimard, 1991 (traducció francesa).

ZINN H., *Une histoire populaire des Etats-Unis de 1492 à nos jours*, Marsella-Montreal, Agona (traducció francesa), 2002.

La construcció d'un moviment d'economia solidària a França

Madeleine Hersent

Dues crides en el diari *Le Monde* el 1995 i 1997 van permetre d'engegar el procés de construcció del Moviment de l'Economia Solidària (MES) a França. Amoïnats per les diferents interpretacions del terme economia solidària, en especial per les polítiques que amalgamen la caritat amb l'economia solidària, alguns actors implicats van decidir precisar-ne els valors subjacents, per posar-la en marxa. Creada el 1997, la Interxaxa de l'Economia Solidària (IRES) es va constituir per agrupar el conjunt d'actors interessats en una altra manera de posar l'economia al servei de les persones. En intervenir alhora sobre les condicions de producció i distribució, però també sobre les formes de consum, els actors de l'economia solidària volen tenir un control sobre el conjunt de la cadena de producció, des del

productor fins al consumidor, que integri la dimensió Nord-Sud. Els usuaris, els assalariats i els voluntaris es mobilitzen per instituir formes de regulació més democràtiques. Les persones volen crear el seu propi lloc de treball, iniciant nous àmbits que responguin a les necessitats no cobertes i que reforcin un teixit social sovint massa fragmentat. Per ser ciutadà, per actuar a la pròpia ciutat, cal esdevenir-ne actor econòmic, intervenint en sectors on es barregen els factors econòmic, social, cultural i polític.

Per exemple, obrir un restaurant associatiu en una zona sensible urbana, en un barri empobrit on viu gent cada cop més marginada, és inventar un espai, un lloc de trobades interculturals i intergeneracionals, per lluitar contra l'anomia i a favor del comunitarisme. També és fer conèixer la seva cultura i contribuir a la disminució de la violència, deixar enrere el sentiment d'impotència, reintroduir quelcom de positiu en barris massa sovint abandonats. Instal·lar-hi una estructura d'empresariat col·lectiu permet superar les fragilitats individuals. Tanmateix, fer funcionar una tal activitat demana al mateix temps fer una crida als recursos mercantils proporcionats pels serveis oferts i els plats servits, i alhora fer una crida als poders públics que reconeguin el rol de regulació social d'aquestes activitats i també a les inversions de les dones, una crida a la necessitat de barrejar finançament públic i privat.

*Per ser ciutadà,
per actuar a la
pròpia ciutat, cal
esdevenir-ne actor
econòmic,
intervenint en
sectors on es
barregen els
factores econòmic,
social, cultural i
polític.*

Una emergència original

Per a l'IRES, es tracta de lluitar pel reconeixement de les diverses iniciatives proposades per actors atípics, d'afavorir-ne el desenvolupament, però també de fer-ne evolucionar les representacions, les mentalitats, així com d'intervenir en els dispositius legislatius. La primera fase d'aquesta aventura és la de la identificació de valors i de pràctiques comunes. L'IRES vol representar una força col·lectiva capaç d'interpel·lar les realitats quotidianes a partir d'un concepte compartit. Identificar els objectius comuns d'una esfera d'influència en construcció, aplegar al voltant de línies de força activitats molt diverses, preservar una certa autonomia davant els responsables institucionals i poders polítics, aquest és el "repte" d'aquest nou col·lectiu. El repte és fer cohabitar de forma dinàmica, al voltant de valors comuns, tres components: les finances ètiques, el comerç just i les iniciatives solidàries.

La Interxarxa representa una construcció singular per la multiplicitat d'actors que la componen. Des de l'origen s'ha volgut plural, que reagrupés actors que haguessin viscut l'econo-

mia solidària: investigadors, grups de suport, actors sobre el terreny i organitzacions de solidaritat internacional. A França, com al conjunt de països desenvolupats, l'empobriment afecta una part de la població sovint amuntegada en barris relegats a la perifèria de les ciutats. Les persones, sovint sotmeses a condicions de vida difícils, s'ajunten entorn de projectes de creació d'activitats. Els habitants de barris populars com el moviment d'unitats de barri, les dones d'origen immigrant com moltes associacions de la xarxa Re-Actives, els moviments d'aturats, es mobilitzen per crear iniciatives econòmiques ciutadanes.

L'economia solidària reuneix nombrosos actors. És la seva força, però també la seva feblesa, perquè la diversitat i la multiplicitat poden ser tant factors de riquesa com de dispersió i escampall, si no hi ha una espinada comuna. Moltes iniciatives s'han construït en un context difícil, en una lògica d'oposició i de conflicte. Tenint en compte la dificultat d'existir en un ambient poc facilitador, si no hostil (legislació inadaptada, manca de mitjans específics, manca de gruix social dels nous actors), la majoria d'iniciatives tendeix a comportar-se una mica com una fortalesa assetjada. Tot malfiant de qualsevol recuperació i entrant en lògiques de clausura, no veu la necessitat d'integrar-se en un conjunt més ampli per tenir pes polític. L'aclariment, el rigor i l'explicitació han estat importants en la creació de l'IRES per no perdre el sentit ni l'essència de les iniciatives i alhora agrupar-se sobre bases comunes per emetre una paraula política coherent. Moltes de les xarxes afiliades a l'IRES consideren que s'inscriuen en plantejaments de creació d'activitats perennes, fins i tot que han d'utilitzar dispositius d'inserció. Volen instaurar una nova manera de fer de l'economia, articulant diverses fonts d'ingressos -mercantil, no mercantil, no monetària- i traçar una via diferent entre el tot mercat i el tot estat. És un plantejament durador i no un complement temporal del mercat. Des de l'origen, la Interxarxa ha mantingut les distàncies amb el sector de la inserció per l'economia, més centrat en una lògica de dispositius que no pas en una voluntat de transformació social. Més enllà de la lluita contra l'exclusió, la qual els poders públics molt sovint han volgut doblegar, l'economia solidària s'inscriu en un plantejament de democràcia participativa on les persones, per si mateixes, es responsabilitzen de les necessitats no cobertes, tot i negociant amb els poders públics. En reivindicar el dret d'iniciativa per a tothom, l'economia solidària intenta plasmar en els fets una filosofia econòmica i una manera d'actuar diferent de l'habitual, que té com a objectiu a llarg termini l'apropiació col·lectiva no estatal dels mitjans de producció. Tenint en compte

El repte és fer cohabitar de forma dinàmica, al voltant de valors comuns, tres components: les finances ètiques, el comerç just i les iniciatives solidàries.

aquesta diversitat d'àmbits i d'actors, l'agrupació ha adoptat una forma singular d'organització transversal i horitzontal, una forma més rizomàtica¹. Reconèixer-se com a actor d'un mateix àmbit és ja d'una extrema importància. El repte era reagrupar-se i reunir-se, tot guardant, però, les especificitats.

Les primeres accions

Resumim: no volíem considerar-nos una estructura tanca-da, sinó una organització oberta, viva, constructiva. Per fer-ho, vam privilegiar col·lectivament l'estatut d'associació de fet i ens vam dotar d'un mínim de normes de funcionament comunes: comitè de pilotatge, que funciona més aviat com a grup de recursos, delegacions col·lectives per treballs. També vam privilegiar la paritat Nord-Sud. La Interxarxa d'Economia Solidària trià la forma de xarxa oberta no estructurada basada en el compromís² dels seus membres, la seva disponibilitat i la seva inversió. Les coordinacions reuneixen cada sis setmanes el conjunt de representants de les xarxes per decidir col·lectivament les prioritats i posar-les en marxa. Tres tasques prioritàries han mobilitzat els seus membres durant alguns anys: el desenvolupament internacional, l'estructuració regional i la comunicació.

Per a la qüestió internacional, dues tasques són particularment dinàmiques. Una autoavaluació encreuada de Nord/Sud permet comparar les metodologies d'intervenció dels actors de l'economia solidària, tant al Nord com al Sud. La creació d'activitats per associacions d'aturats i la d'artesans a Mali s'han posat en paral·lel, així com els dispositius de suport a l'empresariat femení a França i el suport al microcrèdit a Burkina Fasso. Això ha permès constituir una col·laboració Nord-Sud per a pràctiques i objectius comuns. Un projecte de cooperació França-Quebec en economia social i solidària ha funcionat de manera particularment innovadora i dinàmica. Durant tres anys, quatre col·legis d'actors quebequesos i francesos s'han mobilitzat: un en representació del món de la investigació, un pels poders públics, un pel món sindical i un altre per les xarxes de l'economia social i l'economia solidària. Aquest treball pluriinstitucional ha facilitat una anàlisi comparativa de l'economia social i solidària entre França i el Quebec, a partir de visions d'actors implicats de manera diferent en els processos. Ha permès elaborar propostes als dos governs per al desenvolupament de l'economia social i solidària³. Sobretot, aquest treball de cooperació ha estat l'ocasió d'un millor coneixement mutu, a França, entre economia social i economia solidària, la

1: G. Deleuze, F. Guattari, *Rhizome*, Editions de Minuit, París, 1976.

2: L. Fraisse, «S'organiser en réseau: une mutation de l'espace public associatif», in F. Haeringer, F. Traversaz. (dir.), *Conduire le changement dans les associations*, Dunod, Paris, 2002.

3: Els resultats es poden consultar a www.unites.uqam.ca/econos/

qual cosa és indispensable per construir passarel·les entre les mútues, les cooperatives, el moviment associatiu i les iniciatives més recents. També ha afavorit els lligams entre iniciatives, poders públics i sindicats. L'aproximació al moviment sindical, força dinàmica al Quebec o al Brasil, encara és molt difícil a França on la tradició de protesta del moviment sindical no el condueix de forma natural cap a les alternatives econòmiques considerades reformistes.

Però l'aspecte internacional s'ha d'articular amb les preocupacions locals. Pensar i actuar al mateix temps de manera local i global és una necessitat per als actors de l'economia solidària. Duta per aquesta dèria d'articular de manera dinàmica els diferents nivells d'intervenció, la Interxarxa s'ha esforçat per consolidar iniciatives locals, tot agrupant-les per enfortir la proposta en el pla regional. La inversió regional ha afavorit l'estructuració de plataformes regionals, com ara l'Assemblea permanent de l'economia solidària al Nord-Pas de Calais o l'Agència regional de desenvolupament de l'economia solidària a la Baixa Normandia. De vegades, hi ha hagut aproximacions a les cambres regionals d'economia social, però majoritàriament estan ocupades pels representants de l'economia social, en particular les mútues, i no sempre és fàcil d'obtenir un lloc per a l'economia solidària.

El darrer punt fort de l'estratègia del moviment és la comunicació, per tal d'afavorir la legibilitat i la visibilitat del moviment i de facilitar-ne el desenvolupament. L'IRES ha publicat una carta bimestral centrada en diverses temàtiques, com ara la solidaritat internacional, la cultura, les dones, la salut mental. A més, ha redactat dossiers adreçats als parlamentaris, càrrecs electes o a la premsa.

Un nou ordre internacional amb la secretaria d'Estat

Enmig del treball iniciat, va aparèixer un nou ordre internacional que modificà profundament el panorama: la creació de la Secretaria d'Estat en l'economia solidària. Va representar un reconeixement oficial, institucional, d'un sector que, fins aleshores, havia sofert la invisibilitat i havia estat mancat de legitimitat. Uns quants membres de l'IRES van formar part d'un grup d'estratègia, col·locat per la Secretaria d'Estat, que reuní diverses persones implicades en l'economia solidària i que afavorí un acostament entre poders públics i societat civil. La Secretaria d'Estat durà poc temps, dos anys, i no va poder emplaçar-hi un marc de treball que afavorís la creació i el desenvolupament d'iniciatives. Per això seguim amb molt d'in-

Moltes iniciatives d'economia solidària s'han construït en un context difícil, en una lògica d'oposició i de conflicte.

terès el que ocorre al Brasil amb el nomenament d'una Secretaria d'Estat d'Economia Solidària i la instauració d'una autèntica política pública. Però l'existència de la Secretaria d'Estat va permetre avençar. Les trobades europees dels actors de l'economia social i solidària "Aplec per a una economia plural", organitzades a Tours els 23 i 24 de novembre de 2000 foren l'ocasió per aprofundir els vincles entre actors de l'economia social i de l'economia solidària i d'unir informes de co-construcció amb la Secretaria d'Estat. En aquestes trobades, la Interxarxa jugà un veritable rol dinamitzador, mobilitzant les seves xarxes locals, nacionals i europees.

En fi, la signatura d'un cert nombre de convencions plurianuals amb els caps de xarxes de l'economia solidària, per primera vegada, va donar una legitimitat i uns mitjans d'intervenció als actors compromesos sobre el terreny, tot i que aquestes convencions s'haguessin conquerit amb una forta lluita i després fossin qüestionades pel nou poder establert. D'altra banda, els objectius polítics sovint van afeblir el treball comú. Una de les dificultats a què els actors s'hagueren d'enfrontar resideix en el fet que l'economia solidària és duta per un sol partit, el partit ecologista, i que les altres formacions polítiques estan actualment poc sensibilitzades en aquest tema. Avui, es pensa en la política en termes de pertinença. La independència dels moviments s'hauria de considerar com una garantia democràtica, de pluralitat de debats.

A l'hora de les coordinacions, dels fòrums, de les campanyes i de les noves formes polítiques, construir agrupaments duradors es revela complex. Si bé és fàcil de mobilitzar i federar per esdeveniments puntuals, qualsevol intent d'organització té un doble efecte. Els actors perceben aquestes associacions com a descendents d'un comitè central fantasma. Traumatitzats per les lògiques d'organització i d'aparell i els riscos d'instrumentalització, malficien de qualsevol intent de recuperació i perceben qualsevol assaig d'organització com un risc de pèrdua d'identitat. Alhora, aquestes noves formes associatives no són viscudes com a legítimes pels representants de les institucions, que no reconeixen les formes d'organització horitzontals o en xarxa i només desitgen negociar amb un sol interlocutor elegit. Són tenallades entre una demanda de democràcia participativa i de transparència dels seus membres i una demanda de representativitat tradicional de la part dels poders públics i polítics. Si el model de democràcia participativa floreix, les formes organitzatives encara es conceben segons els models representatius clàssics. Intentar una forma d'estructuració diferent menys elaborada, més oberta, amb portaveus, de direccions rotatò-

*Volen instaurar
una nova manera
de fer de
l'economia,
articulant
diverses fonts
d'ingressos
-mercantil, no
mercantil, no
monetària- i
traçar una via
diferent entre el
tot mercat i el tot
estat.*

ries, constitueix un veritable repte i el risc d'ésser ignorat i rebutjat per la classe política tradicional és real. Ara bé, cal construir les coses dins del moviment i les organitzacions han de mostrar coherència entre els discursos i les accions.

Per aquestes raons diverses i superar les tensions, l'IRES decidí llançar-se cap a un procés de transformació. L'objectiu era intentar superar les tensions per crear en un cert temps un ampli moviment que federés el conjunt d'iniciatives d'aquest àmbit i sortís de la marginalitat. La sessió del moviment a Lille el 22 de març de 2002 va permetre llançar aquesta nova organització. L'IRES es transformà en Moviment d'Economia Solidària. Per mantenir els seus objectius d'obertura i de pluralisme, es llança a un ampli joc d'aliances plurals amb moviments de cultures molt diferents, per tal d'arrossegat una autèntica dinàmica de canvi. Les xarxes d'economia solidària cercaven avenços concrets arrelats en accions comunes i vigilaven no deixar-se tancar en aliances únicament de façana i de representació.

Les organitzacions de solidaritat internacionals foren des del principi aliades importants del Moviment de l'Economia Solidària. Les xarxes d'economia solidària van participar en algunes universitats d'estiu, van redactar quaderns en comú i van muntar uns quants grups de treball amb organitzacions de solidaritat internacionals. Però el treball en comú més significatiu fou el dut a terme en el marc de l'organització dels fòrums socials europeus i mundials. En aquestes ocasions, s'organitzà una dinàmica comuna per afavorir el reconeixement d'alternatives econòmiques.

La segona aliada de l'economia solidària és l'economia social. Si alguns valors comuns, com ara la democràcia econòmica, l'agrupament d'organitzacions de persones i no de capitals, les uneixen incontestablement, les pràctiques, la història i les formes de representació són molt diferents. Les lògiques són alhora pròximes i llunyanes entre un moviment constituït després de la darrereria del segle XIX i estructurat en organitzacions establertes i, de l'altra banda, una abundor d'iniciatives que reivindiquen noves formes d'organització i de regulació pel que fa als poders públics. Si les referències sobre una altra manera d'actuar en l'economia, de l'empresariat col·lectiu, són incontestables, les cultures i les formes d'intervenció són molt variades. Si l'economia social es funda i s'organitza a partir d'estatuts, l'economia solidària es mobilitza més al voltant de noves formes d'activitat; els estatuts no garanteixen necessàriament el funcionament democràtic. L'economia social es dirigeix de forma natural als seus membres, les cooperatives als

Pensar i actuar al mateix temps de manera local i global és una necessitat per als actors de l'economia solidària.

cooperativistes, les mútues als mutualistes i les interaccions són prou rares entre els diversos components de l'economia social i encara menys amb l'economia solidària. L'economia solidària, al contrari, a causa de les condicions de la seva creació, treballa amb una lògica de caràcter mixt i híbrid. El sector de l'economia social es constitueix com una força representativa, mentre que l'economia solidària s'ha investit més de les formes de democràcia participativa i d'una dinàmica de contestació al model econòmic liberal.

Les trobades, però, es van fer sobre objectius i treballs comuns. L'organització de manifestacions acostaren aquests dos corrents, que els costa freqüentar-se, acceptar les diferències i traçar convergències. Ara, diversos esdeveniments, com la Sessió de l'economia social i solidària, les Trobades de Tours "Aplec per una economia plural", l'afer de la cooperació França-Quebec, han facilitat un interconeixement millor i una construcció comuna de propostes. La dinàmica més interessant, però, va tenir lloc arran del Fòrum Social Europeu⁴.

El tercer joc d'aliances afecta el moviment altermundialista, en particular els fòrums socials. Aquesta aproximació és essencial, perquè permet multiplicar les energies i sensibilitzar un públic ampli que podrà involucrar-se en accions concretes quotidianes. Construir col·lectivament alternatives a la mundialització, articulant-les amb els moviments de resistència contra el model liberal per fer reconèixer un dret a la iniciativa econòmica per a totes i tots, és un eix polític essencial. El Fòrum Social Europeu de París Sant Denis va representar un autèntic repte per a l'esfera d'influència de l'economia solidària, a fi d'assolir en el context nacional els avenços construïts en els fòrums socials mundials. A Porto Alegre, el 2002, vam haver de bregar bona cosa amb el comitè d'organització per fer una conferència, seminaris, tallers sobre la qüestió de l'economia solidària. Allò es va poder fer gràcies a la mobilització conjunta de diverses xarxes franceses i europees i al suport de xarxes brasileres amb què els moviments de l'economia solidària havien contactat, en especial en el marc de les trobades "Globalitzar la solidaritat", a Lima i al Quebec. La dinàmica dels fòrums s'ha transformat, així, en una perspectiva de construcció d'alternatives i de propostes. Amb força èxit a Porto Alegre 2 i a Porto Alegre 3, on l'economia solidària representava un deu per cent de les activitats, el Moviment de l'Economia Solidària va construir una estratègia per fer reeixir el seu compromís a París-Sant-Denis en novembre de 2003. El Centre d'Investigació i d'Informació per al Desenvolupament que federa les organitzacions internacionals i està força implicat en la preparació dels fòrums, com

Traumatitzats per les lògiques d'organització i d'aparell i els riscos d'instrumentalització, els actors socials malvien de qualsevol intent de recuperació i perceben qualsevol assaig d'organització com un risc de pèrdua d'identitat.

4: M. Hersent, Les dynamiques du Forum Social, *Sciences de l'Homme et Sociétés - Cultures en mouvement*, Novembre de 2003.

a part receptora del comitè d'organització del Fòrum Social Mundial, en va ser el primer col·laborador. Això va permetre als actors de l'economia solidària d'agafar un lloc en les estructures d'organització del Fòrum, en particular en el comitè d'iniciatives i la secretaria d'organització, al costat dels moviments sindicals i d'altres grans organitzacions. Aviat, però, el moviment va comprendre que calia reforçar-se per ser representatiu i ocupar un autèntic lloc en el procés de construcció del fòrum i també en les mateixes trobades. El MES va organitzar ràpidament una plataforma dels diversos components de l'economia solidària i de l'economia social. Una coordinació economia social / economia solidària es va crear el març de 2003 per instal·lar un Poble de l'economia social i de l'economia solidària en el procés del Fòrum. Aquesta coordinació permeté engegar una dinàmica comuna entre els actors. La primera reunió fou, d'altra banda, particularment reveladora, perquè aplegà actors d'una alternativa radical com els “no border”, però també les instàncies més oficials, com la Conferència Permanent de les Coordinacions Associatives. El moviment hi juga un rol unificador i intercessor en reunir, en un objectiu comú, components diversos, alguns dels quals són, per cert, prou reservats sobre les noves formes d'organització.

Però, sobretot, aquesta coordinació ha permès una mutualització dels mitjans per fer reeixir aquesta manifestació. La Unió regional dels SCOP posa a disposició un encarregat per assegurar el seguiment de l'acció, la Fundació per al Progrés Humà contracta la coordinadora i munta un sistema de finançament col·lectiu per respectar les especificitats de les diverses organitzacions. S'edita un llibret específic i un cartell signat per vuitanta organitzacions. La participació en els grups de treball, restringits però paritaris, de l'economia social i solidària, és un element fort de la constitució d'una identitat comuna davant els actors de l'altermundialització a propòsit d'aquesta esfera d'influència i també d'experiències com ara les cooperatives, malgrat ser antigues. La presència conjunta al comitè d'iniciatives, a les assemblees europees, a la secretaria d'organització, permet d'estrènyer els vincles en una perspectiva constructiva i fer-se reconèixer com a part integrant del moviment altermundialista. El Poble de l'economia social i solidària en mostra les diferents facetes a la parada dels estands, però també impulsa debats, promou tallers i seminaris co-organitzats a escala europea. Aquestes manifestacions diverses han trobat un públic ampli, sobretot de joves, i es despleguen en un ambient calorós, especialment per l'organització de revetlles de convivència, que trenquen amb l'ambient auster

Si alguns valors comuns, com ara la democràcia econòmica, l'agrupament d'organitzacions de persones i no de capitals, uneixen incontestablement l'economia social i l'economia solidària, les pràctiques, la història i les formes de representació són molt diferents.

del Fòrum. La solidaritat interxarxes i intermoviments ha funcionat de manera dinàmica, tant pel que fa al finançament dels estands com del manteniment dels seminaris i plenaris i de la presència conjunta en les diferents instàncies de decisió. El Poble de l'economia social i solidària ha estat un èxit que el balanç del Fòrum Social Europeu presenta com un dels triomfs de l'ampliació.

En una societat estructurada de manera vertical i compartimentada, travessada per lògiques de notables i de representants oficials, l'esfera d'influència de l'economia solidària ha reeixit a fer escoltar una musiqueta diferent, a fer reconèixer la seva especificitat transversal, horitzontal, així com les seves formes d'organització més participatives que no representatives. Ha posat al davant els seus models d'agrupació més propers als fòrums que als congressos, models decisoris que recolzen en el consens, compromisos amb la quotidianitat. Ha reeixit a fer convergir actors de cultures molt diferents, com els moviments tradicionals de l'economia social, les organitzacions de solidaritat internacional i el moviment altermundialista; certament és la posada en pràctica d'accions comunes i el pas a les accions concertades i col·lectives allò que pot construir de veritat un altre món més respectuós amb les dones i els homes i amb el seu entorn.

El sector de l'economia social es constitueix com una força representativa, mentre que l'economia solidària s'ha investit més de les formes de democràcia participativa i d'una dinàmica de contestació al model econòmic liberal.

L'Institut Europeu d'Economia Solidària (INEES)

Eric Lavillunière (INEES)*

*«Als qui només tenen certeses, els oposarem
els nostres dubtes i els nostres interrogants i
també les nostres conviccions»*

És impossible de comprendre allò que ha conduït a la creació de l'INEES sense submergir-se en la història de la xarxa anomenada Objectiu Plena Ocupació a Luxemburg (cf. http://www.ope.lu/fileadmin/files/livre_8.pdf in Fr.). Sense entrar en detalls, precisem que aquesta xarxa ha nascut del desig de posar en comú les ambicions i les bones pràctiques de «l'Acció Social per a Joves», que des de 1984 fins al moment de les grans reestructuracions industrials havia acompanyat els joves en la construcció del seu avenir professional, i del sindi-

cat OGB-L que, més enllà de la missió tradicional de la defensa dels interessos dels treballadors, desitjava explorar i invertir en la recerca de solucions noves per a les persones en atur.

Molt aviat (el 1988) la dimensió europea es va afirmar i posar en pràctica amb una participació activa en la xarxa EGLEI (Grup Europeu d'Iniciatives d'Ocupació Local), la qual cosa va permetre nombrosos intercanvis en les pràctiques de desenvolupament local i d'ocupació. I quan tot això esdevingué menys actiu, l'OPE, particularment motivat per aconseguir treballs amb una òptica de dinàmica transfronterera, creà l'INEES en 1998 amb investigadors i/o practicants de l'economia solidària de Luxemburg, Alemanya, Bèlgica, França i Suïssa.

Aquest període correspon a una fase de plena expansió de la xarxa OPE que, entre 1996 i 2003, va multiplicar els seus efectius per 6 i així va arribar a prop de 650 assalariats repartits entre l'associació OPE mateixa (creada el 1999) i la trentena de Centres d'Iniciativa i de Gestió Locals (o Regionals, o Sectorials en alguns casos) posats en marxa progressivament en un marc de polítiques de desenvolupament local a fi de respondre a les necessitats en matèria de serveis de proximitat, de cultura, de turisme, de medi ambient, etc. No se'n poden esmentar totes les activitats, però el CIGL Esch, per exemple, impulsa un espai multimèdia de formació, un centre de creació de vídeo, una sala d'accés a Internet, una guarderia infantil, una reserva de bicicletes, un equip mediambiental de manteniment d'espais verds, un equip de serveis de proximitat que fa neteja a domicili, un poc de bricolatge i altres serveis diversos, en especial envers persones grans, un equip de manteniment d'autopistes, un equip socioecològic que intervé en un parc regional transfronterer (manteniment, senyalització, arranjamant de mobiliaris a l'aire lliure, etc.). En fi, són al voltant de 40 persones assalariades les que estan contractades en aquest lloc web.

En 1999, França creà la innovadora Secretaria d'Estat de l'Economia Solidària i hi insuflà una dinàmica a escala europea. Per la seva banda, l'INEES va organitzar un seminari europeu, «El desenvolupament local, un instrument eficaç de l'economia solidària» a Longwy (Fr) l'abril d'aquell mateix any.

Després de fonamentar l'arrelament local, l'OPE muntà amb l'INEES una formació específica d'agents de desenvolupament local per a la gran regió i va dirigir una auditoria de fons sobre les seves activitats al CRIDA (Centre d'Investigació i d'Informació sobre la Democràcia i l'Economia), que ha estat el primer a conceptualitzar l'economia solidària.

En la mateixa idea de confrontar les seves intuïcions amb d'altres experiències europees, l'OPE s'associa al programa

Els vents de les polítiques neoliberals que bufen als països de la UE voldrien reduir l'economia solidària a una lògica de reparació (incloure les persones excloses del sistema dominant) i/o aïllar-les en el sector dels serveis públics a menys cost (serveis de proximitat).

LEED (*Economia Local i Ocupació i Desenvolupament*) de l'OCDE, hi situa els Plans d'Accions Locals (PAL) que s'inscriuen en l'Estratègia Europea per l'Ocupació (SEE) i s'adhereix a la Xarxa Europea de Ciutats de l'Economia Social (REVES), que treballa amb els partenariats d'economia social/autoritats locals. En el pla nacional, l'OPE juga un paper iniciador en la creació de la plataforma d'economia social i solidària a Luxemburg, que reuneix 12 organitzacions socioeconòmiques desitjoses de construir un missatge polític global coherent i d'ésser un interlocutor amb credibilitat davant del govern. Aquesta xarxa organitza, amb LEED i la CEP-CMAF (Conferència Europea Permanent de Cooperatives, Mútues, Associacions i Fundacions), en març 2005, la conferència europea «L'economia social i solidària, actor central de la cohesió social i de l'estratègia de Lisboa» sota el patrocini de la Presidència luxemburguesa de la Unió Europea.

A principis de l'any 2006, la xarxa Objectiu Plena Ocupació va decidir d'invertir molt més fortament en l'INEES, tot cofinançant la contractació d'un encarregat de direcció i donar així una nova embranzida a les activitats. El sentit és clar. Els 20 anys d'activitats d'OPE demostren les seves capacitats d'innovació social i de construcció de partenariats amb les autoritats públiques i les xarxes de ciutadans. És, però una xarxa alhora forta i feble. Els vents de les polítiques neoliberals que bufen als països de la UE voldrien reduir l'economia solidària a una lògica de reparació (incloure les persones excloses del sistema dominant) i/o aïllar-les en sector dels serveis públics a menys cost (serveis de proximitat). L'OPE es podria incriure en aquest esquema i negociar el millor possible el suport de les autoritats públiques en una lògica de desenvolupament pròpia. Però la seva ambició és tota una altra: inscriure duradament les seves activitats entre l'economia pública (amb les seves activitats de regalies tradicionals) i l'economia privada clàssica (amb les seves empreses de capitals que produeixen dividendes) en un nou contracte social compartit per totes les parts implicades als territoris i models de finançament mixtos (recursos privats, públics i voluntariat). El dogma de “no es pot redistribuir, per reparar els danys provocats per l'economia de mercat, més que la riquesa produïda” s'imposa avui dia. D'aquí, tots els discursos sobre el creixement com a cosa prèvia a qualsevol discussió. INEES, bo i recolzant-se en la força de les xarxes, construeix una argumentació sobre la “productivitat” social, econòmica, cultural i mediambiental de realitzacions de l'economia solidària.

El dogma de “no es pot redistribuir, per reparar els danys provocats per l'economia de mercat, més que la riquesa produïda” s'imposa avui dia.

La dimensió europea

Com hem vist anteriorment, és natural per al gran ducat de Luxemburg, per raons de dimensió (menys de 500.000 habitants), culturals (influències de cultures germanòfones i francòfones) i de costums en els partenariats (gran regió Sarre (Al), Lorena (Fr) i Luxemburg (Be) i la dinàmica "Benelux", per exemple) d'obrir-se cap a l'exterior. Aquest país trilingüe (luxemburguès, alemany i francès) ha estat sempre, al seu nivell, motor de la construcció europea. A més a més, és un país ric, gràcies especialment a les activitats bancàries (qüestionades).

A escala europea, s'ha reconegut la idea d'economia solidària sota diferents denominacions: tercer sector, economia plural, nova economia social, economia comunitària... Es parla d'economia popular a Amèrica del Sud. Remarquem de pas que l'economia solidària s'ha desenvolupat amb força en aquest continent (en especial al Brasil), però també al Canadà (en particular al Quebec) i està en auge a Àfrica. En aquests països, les xarxes s'associen prou naturalment amb el sector de les cooperatives i de l'economia social en una lògica de construccions d'alternatives a l'economia clàssica.

A Europa tots aquests conceptes han emergit en contextos socials i polítics diferents segons els països. Als països de gran tradició d'economia social (França, Espanya o Itàlia), l'economia solidària (amb els seus moviments de serveis de proximitat, de comerç just, de finances ètiques, de consum responsable...) s'ha desenvolupat aportant una renovació de formes de solidaritat (internacionals, ecològiques, intergeneracionals...). El tercer sector, amb el seu enfocament més comunitari i amb moviments caritatius molt influents, s'ha imposat sobretot als països anglosaxons, però també a Itàlia. A Bèlgica, són més aviat les empreses socials, força centrades en la inclusió social, les que s'han desenvolupat en referència a una nova economia social. A Alemanya, s'ha preferit parlar d'un "segon mercat de treball" per generar les problemàtiques d'inclusió. La noció d'economia social de mercat es refereix més bé a "l'ordoliberalisme" i a la seva visió reguladora molt forta de l'organització del bon funcionament d'un mercat en competència lliure i no distorsionada (que inspira molt les polítiques de la Unió Europea d'avui dia). Però es comença a parlar d'economia solidària també. Als països de l'Europa central i oriental, es parla d'economia social a Polònia, però en general és sobretot al voltant del sector associatiu (*non profit*) que els moviments es desenvolupen per pal·liar les mancances dels Estats, que han passat

*Fins i tot si
emergeixen
nombroses
polítiques
públiques d'abast
regional, encara
es treballa per fer
admetre la
legitimitat d'un
tercer pilar
econòmic entre
economia privada
i economia
pública.*

d'un model molt intervencionista a un model més liberal, molt sovint mancat de mitjans. Al Gran Ducat de Luxemburg, els qui es refereixen a l'economia solidària ho fan amb un plantejament "d'emergència d'un tercer pilar econòmic". En canvi, hi ha una dificultat real de part de les autoritats públiques, que no hi veuen sovint més que l'interès en termes d'inclusió social.

Principals reptes per a l'economia solidària

L'economia solidària és alhora molt forta i molt feble. Forta, perquè avui dia està ben implantada en el paisatge de desenvolupament local i està impregnada de valors simbòlicament molt engrescadors, per exemple sobre el comerç just, tot i que la seva realitat econòmica sigui encara relativament feble. Cal, però, que superi un cert nombre de febleses, pel que fa a Europa, en termes de xarxes, d'organització i de reconeixement.

L'economia social (cooperatives, mútues, associacions i fundacions) està molt organitzada, en alguns països amb cúpules sectorials o intersectorials i interbranques a escala local, regional, nacional. Hi ha també nombroses organitzacions d'abast europeu. En canvi, el paisatge de l'economia solidària està més dividit i barrejat. És més a escala regional on es troba la majoria de plataformes d'agrupació (en particular a França, a Itàlia i a Espanya), però sovint amb mitjans més limitats. Cadascuna de les xarxes d'economia solidària sol centrar-se en les seves problemàtiques internes i la recerca de finançament. Per això es troben sobretot xarxes europees sectorials (de comerç just, de finançament ètic, d'inclusió social, de consum responsable...). Vegem allò que em sembla les prioritats d'acció per a l'economia solidària.

Primera prioritat: l'estructuració de plataformes almenys d'abast nacional per poder elaborar estratègies comunes europees. Existeix el Moviment de l'Economia Solidària a França (MES), que ha omplert aquesta funció de treball en xarxa i d'intercanvis. Però això és un cas aïllat (tanmateix amb embrions d'interxarxes a Itàlia i a Espanya) i la situació és desèrtica de la banda de l'Europa central i oriental. És força important reconèixer-se i construir la nostra identitat comuna. Això ens permetrà d'elaborar millor estratègies amb els nostres cosins de l'economia social que, com nosaltres, s'oposen a les lògiques neoliberals de la construcció europea i advoquen pel dret a la pluralitat empresarial.

Segona prioritat: fer-se reconèixer millor davant els poders públics. Fins i tot si emergeixen nombroses polítiques públiques d'abast regional, encara es treballa per fer admetre la legi-

L'economia comunitària participa en la millora de la qualitat de vida als territoris, però és considerada com una política social fora de la "veritable" economia.

timitat d'un tercer pilar econòmic entre economia privada i economia pública. Podem trobar suports per la inclusió social o per a l'ajut a l'engament de projectes d'innovacions socials, però l'economia solidària no és reconeguda en la seva voluntat de voler-se alliberar alhora de les normes del mercat i de la lògica de redistribució. L'economia comunitària participa en la millora de la qualitat de vida als territoris, però és considerada com una política social fora de la "veritable" economia.

Tercera prioritat: desenvolupar la investigació. És cert que ens manquen suports teòrics científics per estintolar aquesta visió. Els experts econòmics són molt sovint presoners d'una visió clàssica per a la qual només els mecanismes del mercat poden assegurar el benestar de les poblacions. L'econometria i l'economia industrial s'ensenyoreixen de les càtedres d'economia de les universitats; tanmateix, nombrosos autors han advertit, tot resituant-los en un context històric, dels límits d'aquests plantejaments.

Quarta prioritat: ampliar els nostres moviments. Tenim potencialment un gran capital de simpatia en l'opinió pública. Tothom (o gairebé) està d'acord a considerar que el món va a mal borràs, que anem de cap al precipici. Però els actors de l'economia solidària, portadors d'alternatives, se les queden molt sovint per a ells, amb un llenguatge d'iniciats que és molt poc engrescador. S'han de fer grans esforços de pedagogia i entrar en la quotidianitat de la gent. Això suposa ser capaços d'estar presents als mitjans de masses, com ho fem a Luxemburg amb el diari *Tageblatt*.

Cinquena prioritat: construir les nostres pròpies agendes. Hi ha pocs espais d'intercanvis d'experiències i de problemàtiques de l'economia solidària. Els fòrums socials han permès d'iniciar algunes iniciatives, sobretot amb els brasilers, però la legibilitat s'ofega una mica en la immensitat de les preocupacions d'aquests fòrums. Mentrestant existeix la dinàmica de les trobades de «Globalització de la Solidaritat» organitzades cada quatre anys per la Xarxa Internacional per a la Promoció de l'Economia Social Solidària (RIPESS). El RIPESS promou alternatives concretes i duradores de desenvolupament. Els iniciadors del RIPESS són organitzacions que impulsen xarxes nacionals, en particular el Grup Xarxa d'Economia Solidària del Perú (GRESO) que ha organitzat la Primera trobada internacional sobre la globalització de la solidaritat a Lima, al Perú, en 1997; el Grup d'Economia Solidària del Quebec (GESQ), que n'ha fet la segona al Quebec, a Canadà, en 2001, i el Grup Senegalès d'Economia Social i Solidària (GSESS), que ha fet possible l'èxit de la Tercera trobada de Dakar, al Senegal, en novembre

S'han de fer grans esforços de pedagogia i entrar en la quotidianitat de la gent.

2005. La propera trobada tindrà lloc en 2009 a Luxemburg, amb la iniciativa de l'INEES. Aquesta xarxa, composta per més de 60 grups i xarxes, actua en els diferents camps de l'economia social i solidària. Remet a una gran diversitat d'actors, com ara cooperatives d'artesans i artistes, mútues de crèdit-estalvi i mútues de salut, PIME i miroempreses formals i informals, grups de productors rurals i cooperatives agrícoles, sindicats, agrupacions i associacions de dones, associacions d'emigrants, grups de premsa i ràdios comunitàries, ONG, associacions de comerciants i d'industrials, institucions d'investigació i de formació...

* Eric Lavillunière és el director de l'Institut Europeu per a l'Economia Solidària

EL SEGON DIU :

"BALE LUOBO KENG'R ZAI"

I VOL DIR :

QUAN S'ALLENCA UN NAP SEMPLE

QUEDA UN FOLAT

DIT D'UNA ALTLA

HANELA :

QUALSEVOL

ACCIÓ

DEIXA

TLAÇA

© hanti 2007

La formació en el marc de la gestió d'empreses cooperatives

Verònica Platas*

La formació ajuda a la comunicació entre les diferents àrees funcionals de l'empresa, actua com a connector entre els diversos grups informals i reforça la seva cultura. Així, es converteix en un instrument útil per a la gestió i motivació dels equips humans.

Pel que fa a les aspiracions de les persones, la formació crea mobilitat interna i externa, i ofereix un camí per a la promoció.

Per altra banda, millora la qualitat, la productivitat i les condicions de treball, i és un procediment econòmic per

“apropiar-se” de les noves tecnologies. La formació es fa indispensable per canviar les actituds: millora la capacitat d'adaptació al canvi i a les noves tecnologies.

El principal objectiu d'una empresa és proporcionar productes i serveis als seus clients i, gràcies a aquesta activitat, obtenir beneficis i assegurar la seva continuïtat. A la formació li correspon ajudar a millorar la capacitat de definició dels objectius empresarials i aportar les competències tècniques necessàries perquè aquests objectius es concretin.

La formació dins les organitzacions no és un aspecte aïllat i independent de l'activitat de l'empresa: ha de ser un instrument integrat en la planificació estratègica de l'organització, que ha d'ajudar a definir les metes de l'organització, millorar el seu funcionament i augmentar el nivell de satisfacció dels seus integrants.

La formació ha de partir dels objectius i les prioritats de l'empresa, transmetent al conjunt de les persones una imatge clara de l'actuació que s'espera d'ells, més enllà de l'objectiu parcial d'obtenir una millor adequació d'un determinat treballador al seu lloc de treball.

De què parlem quan parlem de formació?

Sota el concepte de formació podem trobar diferents definicions que es poden ajustar mes o menys als nostres objectius i finalitats, entenent la formació dins la cooperativa.

La formació s'ha d'entendre com una eina i no com una finalitat en si mateixa; la formació serveix de canal i de vehicle, per preparar a les persones que componen una organització per tal que puguin afrontar nous projectes, solucionar problemes, conèixer altres alternatives..., i en el fons capacitar la persona perquè pugui desenvolupar-se amb els recursos suficients dins del seu lloc de treball i de l'organització de forma plena i completa, formant-la en habilitats, coneixements i actituds.

La formació continuada, com indica el seu nom, té una prolongació en el temps, una dimensió molt àmplia, i és la persona, juntament amb l'organització,

qui ha de vetllar per proporcionar aquesta formació de la manera més coherent possible. No ha de ser solament la resposta a una necessitat puntual de falta de competències tècniques. Amb l'actualització i la continuïtat dels plans de formació es pot aconseguir que la formació sigui eficaç.

Poder sistematitzar el procés de formació serà el que, de veritat, aconseguirà donar

la coherència necessària al procés formatiu de la persona i alhora augmentar la capacitat de personal de l'organització.

Amb la planificació de la formació s'han de poder cobrir deficiències i carències en les tasques que fan les persones en relació amb els objectius, i és amb l'adaptació a les necessitats reals de l'organització que s'aconseguirà crear un ambient de treball més dinàmic, cooperatiu i motivador.

La rendibilitat d'aquesta formació caldrà mesurar-la avaluant el pla formatiu, per saber si els objectius marcats s'han assolit i quin ha estat l'impacte de la formació rebuda, tant en la persona com en l'organització.

Per què és important per a la cooperativa?

Segons el cinquè principi de l'Aliança Cooperativa Internacional (ACI), "les cooperatives proporcionen educació i formació als seus socis, als representants escollits, als directius i als seus treballadors perquè puguin contribuir de forma eficaç al desenvolupament de les seves cooperatives. Informen el gran públic, especialment els joves i els líders

La formació facilita el canvi i la renovació, i augmenta la capacitat de les persones.

d'opinió, de la naturalesa i els beneficis de la cooperació”.

En aquest cas, l'educació és entesa com l'adquisició de compromís vers l'actitud de totes les persones que formen l'organització, perquè puguin entendre la complexitat i riquesa del pensament i l'acció cooperatives.

La formació significa donar habilitats, eines i estratègies perquè els implicats en la cooperativa puguin portar a terme les seves responsabilitats de forma eficient.

Pel que fa als responsables, la formació i l'educació els servirà per entendre i atendre les necessitats dels socis, així com promoure el cooperativisme a la societat.

Cada vegada més, moltes organitzacions empresarials s'adonen que la formació dels seus equips ajuda a incorporar noves tecnologies; solucionar problemes puntuals; potenciar l'adaptació als canvis; atorgar més flexibilitat i polivalència al personal; transformar la cultura general de l'empresa; adaptar-se de manera constant a l'evolució pròpia

dels llocs de treball i canviar comportaments i actituds; donar eines i habilitats, o potenciar-les a fi que els treballadors puguin progressar com a treballadors i com a persones, i facin evolucionar la cooperativa, la comunitat i la societat.

Segons José María Arizmendiarieta, fundador del moviment cooperatiu basc que va donar origen al Grup Corporació Cooperativa de Mondragon: “No hi pot haver cooperació sense cooperadors; i només existiran cooperadors si es formen. Un no neix cooperativista, se'n fa per l'educació i la pràctica de les regles de joc de la cooperació”.

Els cooperativistes ho tenim fàcil, tenim les “regles del joc” clares, només cal aprendre-les i posar-les en pràctica.

*Verònica Platas és gerent d'Aposta, Escola de Cooperativisme.

1: Declaració de l'Aliança Cooperativa Internacional sobre la identitat cooperativa, 1985.

Escola de Formació EVA (Educació Viva Autogestionària)

L'Escola de Formació EVA, concebuda com una acció cultural, pretén ser un espai de formació i reunió per al desenvolupament de continguts, valors de cooperació i diàleg dirigits al canvi personal i social, com a ajuda a les persones per proveir-se dels instruments necessaris per a la responsabilitat social i política amb noves pràctiques de participació.

Aquesta escola democràtica es nodreix de persones que conformem tot el teixit social més proper: el Compromís per Ripollet, la FTC-IAC, la Xarxa d'Economia Solidària i la GOAC. D'entre aquests moviments sorgeix una comissió mixta que representa les entitats fundadores d'aquesta escola autogestionària.

En aquest context, la nostra voluntat és desenvolupar les capacitats i potencialitats de les persones per sentir, pensar i actuar de forma autònoma, crítica i creativa en el conjunt dels grups socials en què viu i treballa.

Per poder portar a terme aquests objectius, les nostres accions s'organitzen en funció de sis aspectes bàsics de la formació:

1. Capacitació tècnica: on s'aconsegueix la competència del militant per a la gestió dels problemes diaris i per respondre als problemes laborals i socials.

2. Pensament social: per impulsar des d'aquí el poder popular participatiu a través de la reflexió i del creixement personal.

3. Intercanvi d'experiències: com a creació d'un espai per a militants que desitgen intercanviar les seves experiències amb d'altres, com a eines que ajuden a un canvi social, tot establint una xarxa d'accions i objectius comuns que donin resposta a les necessitats locals d'ambdós.

4. Monogràfics: amb la programació d'actes i tertúlies sobre temes d'actuali-

tat o d'interès general oberts a tot el públic que hi desitgi participar sense cap exclusió. Es poden organitzar conjuntament amb associacions de veïns, l'escola d'adults, ONG i d'altres.

5. Biblioteca social: espai comú on es podran trobar tot tipus de documents, escrits, audiovisuals i demés recursos pedagògics per a les persones que actuen en els diferents moviments socials.

6. Plataforma virtual: on difondre idees i programes de formació a través de la pantalla de l'ordinador, en xarxa, a escala local, estatal i internacional com a projecte d'intercooperació educativa.

D'aquesta manera, l'Escola de Formació EVA us dona la benvinguda a l'aventura d'aprendre a fer la democràcia participativa, seguint la nostra filosofia: "A part d'interpretar el món, el que importa és transformar-lo".

Ens podràs trobar a la nostra seu social: Plaça 11 de setembre, 7, 08291 Ripollet, Ap. de Correus 7, telèfon: 935 806 892 i als webs següents: www.ftc.cat; www.xarxaecosol.org; www.compromis.org; www.hoac.es

Compareixença davant de la Comissió de Treball, Indústria, Comerç i Turisme del Parlament de Catalunya

Pepa Muñoz*

Agraïm a la Comissió de Treball, Indústria, Comerç i Turisme, l'oportunitat que suposa poder explicar què representa el cooperativisme de treball i quines són les línies de treball de futur de la nostra entitat. El nostre desig és poder extreure també d'aquesta trobada aquells suggeriments, aquelles propostes que ens ajudaran a continuar creixent i fent millor la nostra feina cada vegada.

Ja sabeu que un dels actius de les nostres empreses és la construcció a partir de la generació d'idees, del debat, de la necessitat d'arribar a acords que ens permetin avançar plegats... Hi ha qui pensa que aquest model és poc àgil, però el defensem precisament des del punt de vista de l'eficiència: el treball en equip, la participació, la generació de sinergies, de consensos... es fan necessaris en un con-

text econòmic en què el que genera valor afegit és el coneixement. I, en aquest sentit, la interacció multiplica el coneixement... Venim, per tant, amb la voluntat que això no es quede en una mera explicació del que fem, sinó que puguem interactuar; en un indret com el Parlament, on el valor principal és el debat i la generació d'idees, i ja veieu que aquesta trobada ha generat interès en el mateix sector.

Quan amb els companys del Consell Rector ens hem preparat aquesta presentació, ens posàvem quatre objectius. En primer lloc, volem compartir amb vosaltres els punts forts que ofereix el cooperativisme com a model d'empresa per a la nostra societat. En segon lloc, volem explicar-vos les dificultats que pensem que hauríem de superar perquè el model empresarial cooperatiu tingui una incidència positiva sobre l'economia productiva de Catalunya. En tercer lloc, us volem fer cinc cèntims de quin és el nostre pla d'actuació com a Federació de Cooperatives de Treball. I, finalment, com us deia, esperem endur-nos també idees renovades a partir del debat que es pugui generar en aquesta comissió. Moltes vegades, des d'una tribuna externa s'aporta una visió més clarivident que la que puguem tenir els qui vivim el dia a dia.

Què aporta el model d'empresa cooperatiu a la nostra societat? Us propose començar a l'inrevés. Amb quines dificultats es troba actualment la nostra societat sobre les quals el cooperativisme pot aportar-hi una resposta positiva?

Quant a l'equilibri territorial de Catalunya. Quantes persones d'aquí estem

preocupades per la pèrdua de llocs de treball al territori més allunyat dels pols industrials? Segurament la majoria hi hem pensat, i hi ha molts dirigents polítics locals treballant no solament per propiciar un cert teixit empresarial als seus municipis sinó, sobretot, per mirar de mantenir-lo, per tant, per mirar de convèncer l'empresari que l'indret és l'òptim. En aquest sentit, la cooperativa no solament dóna resposta a la creació de llocs de treball, sinó que adquireix un compromís de permanència.

Un dels nostres actius és la construcció a partir de la generació d'idees, del debat, de la necessitat d'arribar a acords que ens permetin avançar plegats.

Estimular, per tant, iniciatives empresarials que, d'una banda, responguen a una iniciativa emprenedora i alhora hi visquin i vulguin desenvolupar-se en el territori (amb tot el que suposa això de creixement d'altres àmbits com l'educatiu, el cultural, el social...). Tornarem a reprendre el tema quan parlem de creació de cooperatives, però l'experiència de treball d'un instrument com Ara_Coop en aquests dos últims anys, ens diu que hi ha una necessitat per part dels ajuntaments de promoure aquest tipus de creixement i que el cooperativisme hi té un encaix. Hi ha experiències molt importants en aquest sentit.

Respecte de l'ocupació. En els últims anys, hem viscut deslocalitzacions importants. És cert que, per la situació de creixement econòmic sostingut que hem viscut, el perill no ha estat solament la pèrdua de llocs de treball, perquè d'altra banda l'atur no ha anat en augment. Entenem, doncs, que en l'imaginari de tots, quan una empresa tanca, hi ha una altra amenaça latent i és l'estabilitat dels llocs de treball, la qualitat, dels llocs de treball, els avenços que una empresa

amb una trajectòria de permanència fa en aquest sentit. Per tant, no és retòric que puguem plantejar des del cooperativisme de treball tres aspectes importants:

La fermesa amb què les cooperatives mantenen els llocs de treball. Lògic: la presa de decisions sobre el trasllat/tancament d'una empresa no està a mans d'un petit nucli inversor, sinó que està a mans les persones que tiren endavant la feina diària: des dels llocs de direcció fins als de producció. Molta gent que s'ho pensarà dues vegades abans de prendre una decisió que afecti els seus propis interessos (no solament d'ingressos, sinó també de manera de viure).

La millora de les condicions laborals, en un moment en què la responsabilitat social empresarial ens fa parlar de mesures de conciliació de la vida personal i laboral; la igualtat de gènere...

¿L'estímul que significa per als treballadors no solament participar en un projecte, sinó formar-ne part, ser-ne emprenedor i corresponsable.

Aquest punt de la participació em permet enllaçar en un altre dels reptes que té actualment el teixit empresarial a casa nostra: trobar segments d'alt valor afegit en una economia on el treball intel·lectual cada vegada té més vàlua. Quan en el cooperativisme parlem d'empresa democràtica ho fem per una opció de responsabilitat social, però conscients també que aquesta opció aporta a les nostres empreses una dosi més alta d'innovació, en processos, en organització... i en altres aspectes que segurament si continuem treballant també beneficiaran, com pot ser el producte.

La cooperativa, no solament dóna resposta a la creació de llocs de treball, sinó que adquireix un compromís de permanència al territori.

Si la vàlua de les empreses es mesura per la seva capacitat de generar coneixement, haurem de posar en marxa tots els instruments que ens permeten potenciar, multiplicar aquest coneixement. Compartir idees, debatre, arribar a consensos, fa que sorgisquen nous projectes, nous productes, noves maneres d'organitzar-se. Això ho hem comprovat en el sistema polític. Es tracta, doncs, d'estimular-lo també en el sistema econòmic.

D'altra banda, tenim la responsabilitat també de trobar una manera de produir que siga sostenible tant des del punt de vista econòmic com social i ecològic.

Aquests trets que he definit de manera resumida a Catalunya representen el model empresarial que potenciem des del cooperativisme. Quan parlem de crear cooperativa, de fer créixer cooperatives parlem molt més que de potenciar i mantenir 4.000 empreses i 40.000 llocs de treball. Ens referim a potenciar aquest el model empresarial i social, basat en l'equilibri territorial, l'ocupació de qualitat i la innovació a través de la participació activa.

Per aconseguir això, com qualsevol sector, ens trobem amb dificultats; algunes semblants a les que tenen la majoria d'empreses catalanes i d'altres d'específiques del cooperativisme i que tenen el seu origen en les dificultats de visibilitat i de reconeixement de l'economia cooperativa.

La primera dificultat és la davallada en la constitució de cooperatives. En els darrers anys, el decreixement en el ritme de constitució de cooperatives de treball ha estat la constant: el 1995 se'n van constituir 1.014. L'any 2000 van ser 412.

L'any 2006 la xifra ha arribat a només 109 noves cooperatives de treball, tot i que la previsió és que enguany comenci a produir-se un cert punt d'inflexió, en certa mesura gràcies a un instrument que es va posar en marxa ara fa dos anys entre el moviment cooperatiu, representat per la Confederació de Cooperatives, la Federació de Cooperatives de Treball i l'Administració Pública a través de l'Institut de Formació i Promoció Cooperatives. Aquest instrument es diu Ara_Coop, el qual ha constituït, en els darrers dos anys, el 15% de les noves cooperatives de treball, un percentatge que va en augment, malgrat la modèstia de les xifres absolutes.

Ara_Coop no solament pretén invertir la xifra, sinó també contribuir que les que naixen ho facen sota millors condicions, amb un acompanyament que farà que disminueixin les possibilitats de fracàs inherents al començament de qualsevol projecte empresarial.

I si el naixement és important, encara ho és més trobar la dimensió adequada, problema que no és exclusiu de les empreses cooperatives, sinó que ho és de tota la petita i mitjana empresa a Catalunya: topem amb dificultats d'accés al finançament en segments intermedis i alts, i parlant amb altres representants empresarials constatem que es troben en les mateixes dificultats, perquè són projectes que es troben moltes vegades a la frontera del risc, però que amb un suport decidit potser acabarien tenint una incidència determinant, en l'augment de l'ocupació i també en l'estabilitat. Les cooperatives, si em permeteu, tenen un avantatge i és l'alta capacitat de reinver-

Si la vàlua de les empreses es mesura per la seva capacitat de generar coneixement, haurem de posar en marxa tots els instruments que ens permeten potenciar-lo.

sió dels excedents, d'una banda per llei i d'una altra per responsabilitat dels seus líders. Tot i això, encara hem de superar alguna incongruència com és que el sector financer es manifesta reticent davant el "suposat risc afegit de la cooperativa". Aquesta percepció d'inestabilitat estem convençuts que no té una transposició directa en el que té lloc a efectes pràctics. D'una banda, hi ha una decisió molt meditada darrere de cada projecte d'inversió i també un compromís dels socis amb un lloc de treball i amb un projecte empresa-

rial. Però, en tot cas, sí que voldríem deixar a sobre de la taula aquesta necessitat que tenim des de la federació de potenciar una bossa important de cooperatives que necessiten fer un salt endavant per reforçar el projecte empresarial i incrementar l'ocupació.

Creiem que és important un esforç d'institucions públiques, entitats financeres i entitats representatives del cooperativisme que siguem capaços d'unir esforços per impulsar instruments financers a l'abast i, segurament, haurem de ser imaginatius i plantejar-nos també de nous que responguin a diverses necessitats.

Necessitem un marc jurídic que ens permeti un funcionament més àgil i que alhora pugui resultar atractiu per als emprenedors. Alhora, el registre de cooperatives ha de ser també un instrument àgil i, sobretot, ha de contribuir a aportar solvència i una imatge atractiva. El Departament de Treball ha posat a sobre de la taula el seu compromís per millorar-los i portar a aquest Parlament un nou text legal. La voluntat del sector és

aportar-hi els coneixements, l'experiència, l'aprenentatge que hem anat extraient de la pràctica diària.

Creiem que cal la complicitat de l'Administració amb el sector per tirar endavant un model empresarial que ultrapassa l'estrictament l'econòmic i se situa en el pla de projecte de país.

Per tant, ens posarem a treballar en el moment en què hi hagi el tret de sortida.

D'altra banda, i també té a veure amb un desconeixement del model cooperatiu, ens veiem contínuament assaltats (i ho dic així perquè aquesta és la sensació que ens provoca) per obstacles tècnics, jurídics, moltes vegades sense una voluntat expressa d'anar contra cap model, almenys de manera manifesta, però que acaben entorpint directament el funcionament de les empreses, i això sí que ja és més preocupant. Oblidar sistemàticament a nivell jurídic que existeix un altre model empresarial a banda del majoritari no solament fa que haguem de multiplicar els nostres esforços, que ja són reduïts, a haver d'anar esmenant errors, sinó que perjudiquen directament les empreses. Hi ha un cas molt palès que són els canvis en les Normes Internacionals de Comptabilitat. En particular la NIC 32, i l'impacte que aquesta tindrà sobre el cooperativisme. La nova NIC 32 considera el capital del socis de la cooperativa com a finançament aliè, al·legant que, en tractar-se d'un capital reemborsable a qualsevol soci que lliurement decideixi deixar la cooperativa (atenent al principi d'adhesió lliure i voluntària), no pot tenir la consideració de fons propis. Segons la recerca que està realitzant Ramon Bastida, gerent de l'Associació Catalana de Comp-

Una primera dificultat del moviment cooperatiu, avui, és la davallada en la constitució de cooperatives.

tabilitat i Direcció, sobre l'impacte de les NIC en la solvència de les cooperatives, l'aplicació de la NIC 32 s'estima que suposarà que els fons propis passin de l'actual 22% al 6% respecte al total de totes les fonts de finançament de la cooperativa. Aquesta previsió pot tenir com a conseqüència més dificultats per aconseguir recursos externs, ja que les entitats financeres analitzen molt exhaustivament la solvència empresarial per a

la concessió de finançament. Per tant, aquí sí que ens topem amb un desavantatge competitiu de les cooperatives: estem penalitzant un model empresarial, i això sí que és greu.

Hem de ser capaços d'atreure emprenedors de sectors punters. Els últims anys han sorgit al voltant del cooperativisme projectes importants que tenen a veure amb la indústria cultural pròpia, tan important per a qualsevol projecte nacional; d'altres que tenen a veure amb noves tecnologies i l'energia. Estem parlant de projectes mitjans que aviat poden esdevenir d'una certa dimensió i per tant, cal tenir-ne cura i mantenir-los. Hem de ser capaços d'explicar-los més, perquè poden ser mirall d'altres emprenedors. Hi ha un sector concret que és el de la iniciativa social, que cal vetllar amb especial cura per no deixar perdre uns guanys que hem aconseguit en el model d'atenció, d'empresa i d'ocupació.

Millora de la representativitat. Actualment tenim 400 cooperatives federades, estem lluny encara del que considerem òptim i tenim com a repte millorar l'afiliació però, d'altra banda, ens cal la complicitat de les forces polítiques per millorar també la nostra presència als fòrums polítics i econòmics. D'una banda, millo-

rar el reconeixement polític farà que millori també la percepció de la importància de la nostra entitat, però hi ha altre argument que em sembla més adequat al nostre perfil de “vocació pública”. Socialment s’ha acceptat que l’empresa del segle XXI ha d’incorporar valors, ha de ser responsable socialment, si no, no es donarà resposta als reptes de la societat del coneixement. Precisament el model empresarial més innovador en aquest sentit no es troba present en fòrums on es decideix sobre innovació, sobre formació... Això representarà a la llarga una pèrdua social. Per tant, no es tracta només de presència, sinó també d’aportar una altra manera de fer que creiem que pot ser útil i necessària per a la nostra societat.

Fet aquest repàs ràpid de característiques del cooperativisme i també de necessitats, us volem traslladar quin és el nostre pla d’actuació per desenvolupar el cooperativisme.

Volem destacar la capacitat “emprenedora” de la Federació (Aposta, Ara_Coop...). Alguns recordaran la plantada que vam fer respecte de la formació, perquè en aquell moment representava una proposta arriscada. Ja sabeu que reclamem que les cooperatives tenim dret a fons públics de formació, però perquè siguin eficaços cal que es concebin tenint en compte les nostres necessitats. Com que els instruments públics de què disposem per a la formació professional, el Forcem i els Fons que arriben d’Europa no acaben d’encaixar, ni en temps ni en espai, en les nostres necessitats formatives, vam posar en marxa Aposta, Escola del Cooperativisme. Abans ja us

Necessitem un marc jurídic que ens permeti un funcionament més àgil i que alhora pugui resultar atractiu per als emprenedors.

hem fet esment d’Ara_Coop, ara destacare el paper d’Aposta en aquests 4 anys: Aposta és una cooperativa de segon grau constituïda per 17 cooperatives, 2 socis de treball i la nostra Federació, i la seva finalitat no és cap altra que la de formar cooperativistes per a un millor desenvolupament de la seva activitat cooperativa. En dades, des que es va constituir el 2004, s’han format més de 4.000 cooperativistes i, el que és més important, amb una formació adequada, especialitzada i a mida de les seves necessitats.

I actualment està tenint lloc un salt qualitatiu, que és un treball conjunt amb universitats de Catalunya amb formació de postgrau que era un altre dels eixos d’actuació que necessitàvem.

Més enllà d’aquesta aposta emprenedora de la Federació, que té a veure també amb el caràcter emprenedor de les pròpies cooperatives, us farem cinc cèntims del que plantegem al Pla Estratègic amb un lema clar: “Més cooperatives, més fortes i més visibles”.

Més cooperatives. Fèiem referència abans al decreixement en el ritme de constitució, la qual cosa ens obliga a tots els agents, públics i privats, a repensar el marc normatiu vigent i el suport que s’ofereix per a facilitar-ne la creació.

Alhora, cal esmerçar esforços en la promoció del cooperativisme a col·lectius específics. Des de col·lectius d’immigrants que emergeixen com a nous emprenedors que poden organitzar-se de forma col·lectiva, fins a sectors concrets com per exemple el de la creació artística i cultural o, en general, els intensius en coneixement.

Per altra banda, no hem d'oblidar la importància dels prescriptors (gestories i assessories, però també promotors públics locals), com també la necessitat de generar complicitats en el sistema formatiu (des de secundària i formació professional, fins a la universitat) perquè donin a conèixer el model cooperatiu. Per entendre'ns, ens costa acceptar que a les facultats de dret o econòmiques l'empresa cooperativa es tracti de forma tan residual que es fa gairebé inapreciable. Però encara és més greu que, avui, moltes gestories no saben ni tan sols com tramitar la constitució d'una cooperativa.

Abans ja us he parlat d'Ara_Coop, i no insistiré, però crec que és important el paper de referència d'aquesta entitat per als prescriptors locals. Hi ha molts ajuntaments preocupats per la minva de teixit empresarial al seu territori i Ara_Coop està treballant en moltes àrees per estimular el sorgiment de nous projectes.

Més fortes. Molts són els aspectes que engloben aquest àmbit. En primer lloc, ens proposem a la Federació conèixer més i millor la realitat del cooperativisme de treball. Serem cada vegada més proactius a detectar necessitats, experiències i potencialitats, cosa que ens ha de permetre modular millor les propostes i programes a desenvolupar. La intuïció ja no pot ser un criteri vàlid en la configuració del nostre Pla anual de gestió.

Alhora, hem d'impulsar serveis i programes propis o en col·laboració amb altres agents, principalment les institucions públiques, que ajudin a consolidar el teixit cooperatiu, en camps tan diversos com el finançament, tal com abans ja s'havia apuntat, però també en la profes-

sionalització empresarial, en bona mesura a partir de l'acompanyament en la definició de plans de negoci, plans estratègics, plans de màrqueting, de procediments, etc.

Però segurament la principal eina per a l'enfortiment de les cooperatives és la formació dels seus membres, tant en el camp estrictament empresarial com en el sociari. No hem d'oblidar que la singularitat de la dinàmica cooperativa comporta un aprenentatge també especí-

fic, en què cada peça de l'engranatge (quadres directius, Consell Rector, Assemblea...) ha d'acomplir correctament amb les seves funcions i on els sistemes de comunicació esdevenen clau per al correcte funcionament del conjunt de l'empresa. Ja hem parlat d'Aposta, no tornaré a fer-ne esment.

L'enfortiment cooperatiu també passa per un altre aspecte consubstancial als principis cooperatius: la intercooperació. La cooperació entre cooperatives pot ser la solució a algunes de les dificultats abans descrites, per exemple en termes de reducció de costos, de finançament, de comercialització o de consistència global del projecte. Des de la Federació continuarem promovent tota mena d'accions que provoquin la coneixença entre cooperatives, de tal manera que les possibilitats d'establir aliances consistentes sigui més factible.

Més visibles. En una societat saturada d'informació, ser visible és una condició indispensable, d'entrada per a subsistir, i en segon terme per a poder créixer. El cooperativisme no ha estat històricament gaire acostumat a promocionar-se, entenent que el projecte en sí

Pel desconeixement del model cooperatiu, ens veiem afectats per obstacles tècnics i jurídics que acaben entorpint directament el funcionament de les empreses.

mateix és suficientment atractiu per reclamar l'atenció de la societat de pertinença. Però si això no ha estat mai cert, menys ho és en l'actualitat.

Cal donar-se a conèixer a l'opinió pública, perquè els potencials consumidors de béns i serveis cooperatius puguin entendre què distingeix un producte d'un altre, com també què diferencia un model de producció d'un altre. Les cooperatives han de fer un esforç de comercialització més elevat del que han fet fins ara, i en aquest aspecte compten amb el suport decidit de la Federació.

Però també cal insistir en el fet que els agents públics i privats siguin capaços de tenir mínimament clar el què, el perquè i el com del cooperativisme. Institucions públiques, partits polítics, sindicats, prescriptors, caixes i bancs, mitjans de comunicació, universitats, potencials emprenedors i emprenedores, etc., tot un treball de comunicació intens que passa per accions de difusió, impuls d'eines diverses de comunicació (amb especial èmfasi a les de caràcter virtual), major relació i oportunitats de presència als mitjans, com també passa per incrementar les relacions amb les institucions i amb els organismes en què la Federació està representada.

Per altra banda, cal un treball intens de coordinació i col·laboració de les diferents branques cooperatives catalanes en el marc de la Confederació de Cooperatives de Catalunya.

Hem de ser més capaços d'optimitzar recursos, generar sinergies i, en definitiva, afrontar més reptes en comú del que hem fet fins ara.

Ens cal la complicitat de les forces polítiques per millorar també la nostra presència als fòrums polítics i econòmics.

Si em permeteu, faré un cert balanç en termes qualitius del paper de la Federació de Cooperatives de Treball d'aquest últims anys. Hi ha un fet que crec que és destacable i és la proximitat que tenim amb les cooperatives que ens envolten, que ens permet tenir-hi una incidència molt alta. Això en termes d'estimulació del creixement i de l'enfortiment empresarial és molt important. Us posaré un exemple en un sector que ara està de màxi-

ma actualitat, el sector d'atenció a les persones. Quan van començar a sorgir iniciatives empresarials a Catalunya en aquest àmbit, la majoria de les quals estan vinculades al cooperativisme, es tractava de projectes de col·lectius emprenedors de dimensions reduïdes. Actualment, el treball en xarxa entre elles amb el suport d'una estructura com la Federació, i una constància en la recerca d'instruments de gestió i de millora de la qualitat, les situa en un lloc destacat del panorama empresarial davant el tret de sortida de la Llei de serveis socials i la Llei de la dependència.

Hi ha un altre aspecte destacable, que és la cooperació empresarial, amb experiències importants sorgides en els últims anys. Òbviament el mèrit és de les cooperatives que hi participen, que engeguen el projecte, però cal entendre també que és difícil que es puguin donar fenòmens de cooperació empresarial importants si no existeix una realitat cohesionada. I aquesta cohesió és possible si al darrere hi ha un marc estable que permeti les relacions de confiança entre les empreses. No és l'única via d'enfortiment de les empreses, de creixement de les empreses, de desenvolupa-

ment d'idees i d'innovació, però avui no hi ha cap escola de negocis que no reconega el valor del treball en xarxa, de la cooperació.

És aquí on creiem des de la Federació que hem de continuar fent aquest paper cohesionador de les cooperatives, perquè els resultats en termes qualitatius són importants i, sobretot, visibles. Ara bé, som conscients que tenim un repte i és que en una societat tan canviant com la nostra la intensitat d'aquesta tasca s'ha d'incrementar de manera exponencial. No hi ha prou a treballar al ritme que fèiem fins ara i és essencial que multipliquem els esforços que hi dediquem.

En primer lloc perquè les cooperatives ho necessiten, necessiten d'una estructura com la Federació que les estimuli i canalitzi instruments que les ajudin a créixer.

I en segon lloc, perquè la realitat econòmica i social d'aquest país no es

pot permetre el luxe de quedar-se sense un sector cooperatiu fort, pels llocs de treball que hi ha al darrere i per la qualitat de l'ocupació que representa.

Per responsabilitat, Catalunya ha de recuperar el lideratge en la creació i promoció de cooperatives i tornar a ser el referent en termes qualitatius del cooperativisme estatal que havíem tingut. I aquesta és una tasca que hem de fer i volem fer conjuntament Administració i sector, i també amb la complicitat de la resta d'institucions i, encara més, amb la de l'òrgan representatiu de Catalunya.

Moltes gràcies.

10 d'octubre de 2007

* Presidenta de la Federació de Cooperatives de Treball de Catalunya

Desenvolupament comunitari i economia solidària

Carles Riera

Un dels millors manuals de desenvolupament comunitari és *El suport mutu* de Kropotkin. Altres manuals posteriors han pogut aprofundir, matisar, desenvolupar en molts aspectes la temàtica, però el llibre de l'anarquista rus és una referència de molt valor alhora de construir desenvolupament comunitari. Aquesta actua-

lització del desenvolupament comunitari, i també de l'economia social, significa, en certa manera, radicalitzar i actualitzar el pensament llibertari que torna a aparèixer, i estic convençut que serà així durant les properes dècades. Pel que fa als Països Catalans, en un futur, s'actualitzarà i radicalitzarà una ideologia

que ha estat fonamental en la nostra història social i política, així com en la nostra cultura. Crec que la tradició llibertària segurament és la més original i la més potent que s'ha produït a casa nostra.

Si hem de buscar elements o referents històrics que ens poden ajudar a entendre d'una manera visible i palpable el que és el desenvolupament comunitari en expansió i plenitud, haurem de remuntar-nos al

període comprès entre el 1920 i el 1939, en que és produeix un cicle històric d'experiències, processos, moviments, xarxes i iniciatives, en unes condicions polítiques i històriques que avui no es donen, al contrari, dificulten una dinàmica de desenvolupament comunitari.

Definirem el concepte de desenvolupament comunitari com un procés de desenvolupament humà, per tant, econòmic, cultural, social, polític, amb la singularitat que és generador i conductor de dinàmiques de solidaritat, reciprocitat, d'intercanvi, i que és generador de xarxes estables i sostenibles en què l'esforç col·lectiu es fa de forma consentida i voluntària.

Això s'ha de remarcar perquè durant el segle XX s'ha parlat de desenvolupament d'una manera molt diferent. En el capitalisme la idea de desenvolupament va lligada a la d'individualitat. La utopia capitalista i liberal és la màxima expressió d'aquesta idea, mentre que la part socialista posa l'accent en el desenvolupament de l'Estat, de la seva capacitat productiva i controladora de la vida social i política de les persones.

Tots sabem com és de difícil desenvolupar processos d'economia social i coo-

perativa en un context d'economia capitalista en màxima expansió. Costa molt consolidar o convertir l'economia social en un tendència important en un context tan hegemònicitzat pel capitalisme.

Per tant, la pregunta seria: com podem estendre el desenvolupament comunitari en una societat radicalment individualista? Perquè és veritat que la gran majoria de la població no està per aquestes qüestions. La nostra societat es caracteritza

per haver destruït els mitjans tradicionals de vida comunitària. La família tradicional ja no és un marc estable, al contrari, és petita i mòbil i no gaudeix de la plenitud que tenia en altres moments. Vivim un procés de deslocalització de la vida quotidiana: treballem en un lloc, vivim, en un altre, la vida cultural la fem en un tercer, etc. Les noves tecnologies de la informació ens permeten connectar-nos amb algú a distància, però en el nostre edifici a penes ens saludem si ens trobem el veí a l'ascensor. D'alguna manera el desenvolupament comunitari vers una societat més justa, sostenible i igualitària no és produirà si no es basa en un societat més articulada, més cohesionada, més socialitzada. Sabem prou bé com és de difícil fer certs passos per desenvolupar els nostres projectes en una societat fragmentada i mancada d'una identitat compartida.

És veritat que hi ha associacionisme a la nostra societat. És veritat que hi ha perspectives col·lectives, però no són comunitàries, sinó sovint fenòmens de defensa col·lectiva d'interessos individuals compartits i no de l'interès general. Moltes persones s'associen per competir millor pels recursos escassos.

Vivim un procés de deslocalització de la vida quotidiana: treballem en un lloc, vivim en un altre, la vida cultural la fem en un tercer, etc.

Sense pretendre ofendre a ningú, diria que, en gran part, el sindicalisme, ha fet això. Per això ara hi ha sindicalistes de grans empreses que estan intentant fer un sindicalisme diferent.

El desenvolupament comunitari passa per una politització de la societat, per la creació de xarxes i col·lectius que dinamitzin una política que no passi pels partits. Com deia abans, en els anys 20 i 30 del segle passat teníem una societat altament polititzada que desbordà la institucionalitat i els partits polítics. Llavors hi havia participació i moviments polítics fets des de la societat, des de la ciutadania. Però no només participació política per a aquelles consultes que arriben des de l'administració, sinó conversió en actors polítics generadors d'ideologia, propostes, programes, agendes, iniciatives d'accions des de la societat i en articulacions territorials més àmplies, tenint en compte que no té cap sentit construir a escala mundial si abans no tenim articulat el terreny local.

El Fòrum Social Mundial està intentant articular moviments diferents. Fins ara, els ecologistes, les dones, etc. parlaben entre ells/es mateixos/es; ara el moviment ecologista parla a tothom d'ecologia. La intenció és que els diferents moviments parlin entre si, intercanviïn, construeixin una cultura comuna i una agenda comuna d'objectius, de plantejaments i d'iniciatives a escala global i local, perquè puguin construir una visió compartida sobre el territori on estan treballant.

Per últim, desenvolupar la cultura de l'espai públic és fonamental. A escala

Probablement no hi ha hagut mai en la història una transferència tan gran de renda de les classes populars cap al capital a través de l'habitatge.

planetària s'aguditza la tendència de convertir l'espècie en totalment urbana. El flux del camp a la ciutat s'accelera arreu del món; fa cinc anys prevèiem que la població urbana igualaria a la rural, doncs ja ha passat. I encara hi ha un cert equilibri a la Xina i l'Índia, però també s'hi dóna el trasllat accelerat del camp a la ciutat.

Evidentment, això comportarà una pressió econòmica i política espectacular, i es nota, per exemple, en l'augment enorme dels preus de l'habitatge. Probablement no hi ha hagut mai en la història una transferència tan gran de renda de les classes populars cap al capital a través de l'habitatge, a més del consum. Perquè, segurament, la gran empresa per a la qual treballem té interessos al banc on tenim la hipoteca o directament en la immobiliària. I l'habitatge s'ha convertit en una forma de recuperar plusvàlua per part del capital. Per tant, la pressió sobre l'espai públic és enorme i els governs, directament o indirectament, depenen del rendiment econòmic que genera la construcció.

En aquest terreny, el moviment okupa és un actor molt important de la lluita per frenar aquesta onada privatitzadora de l'espai públic. També existeixen els moviments veïnals o ciutadans que intenten generar dinàmiques contraries alliberant espais públics. Igualment, la immigració és un actor social que està també radicalitzant l'espai públic. Perquè en la cultura i la tradició de les persones nouvingudes, l'intercanvi econòmic i la construcció de relacions socials tenen lloc en l'espai públic. Per tant, des del punt de vista del desenvolupament comunitari l'ús de l'espai públic és

important per a les relacions veïnals, de reciprocitat, d'intercanvi, i per a l'economia social, la lluita per l'habitatge és important per poder construir habitatge social.

Per altra banda, són igualment importants les aliances entre xarxes locals i territorials a fi de treballar políticament juntes per generar una agenda política pròpia de la ciutadania i dels moviments que transcendeixi o transgredeixi les institucions, i que sigui un actor que no es mesura per les eleccions sinó per altres tipus de dinàmiques.

L'economia social és important també en el terreny cultural per generar cooperativisme en l'intercanvi i els sistemes de distribució, etc. Cal que les nostres cooperatives siguin no només centres de producció o de distribució, sinó també espais de producció social, cultural, artística, etc. Ja s'està fent però seria interessant que no quedés en actuacions puntuals. És evident que el context no afavoreix, demana un sobreefort important i una transformació de la cultura política i de l'estil de vida.

EN TENIM UN TELCEL
QUE DIU:

"FUTOU BUNENG
XIAO ZIJI DE
BING"

LA TLADUCCIÓ
SELIA:

UNA DESTAL
NO PELMET
TALLAL EL
SEU PLOPI
HÀNEC

© Marti 2007

P.S. US PLEGO QUE CANVIEU LES
ELES PEL ELLES

Empreses de dones

Edicions del CREC

Centre de Recursos i Educació Contínua - Institut Paulo Freire.
IFOLD (Institut de Formació i Treball de les Dones)

per **Daniel Jover Torregrosa**

El llibre *Empreses de dones* és resultat d'una investigació sobre l'empresariat femení a Sardenya desenvolupat pel prestigiós IFOLD (Institut de Formació i Treball de les Dones). Cal llegir-lo amb atenció flotant i visió global, perquè des de les primeres pàgines constatem la dinàmica de canvis en les relacions entre l'home i la dona quan es democratitza el dret a la iniciativa econòmica. Quan les dones són emprenedores i creen empresa també canvia la societat. S'accelera la remodelació de les funcions que tradicionalment compleixen l'home i la dona i es fa visible alteració de l'estructura de la família i de les formes de convivència.

En un llarg procés d'estudi i d'investigacions comparades amb altres regions sobre les motivacions i experiències de dones emprenedores es conclou que la creació de nous subjectes empresarials a partir de les dones no és un fenomen conjuntural, sinó la punta visible d'un iceberg analitzador d'un canvi d'època i de paradigma.

En efecte, en diversos ambients econòmics, polítics i culturals encara queda una visió de l'empresariat femení lligada al que podríem definir com el "model" de la debilitat. Aquesta interpretació tendeix a destacar els punts crítics de l'empresariat femení, que d'alguna manera hi són connaturals i que impedirien el seu ple desenvolupament. Les empreses de dones

són descrites genèricament com a empreses petites, poc rendibles, que necessiten molt de treball i no donen massa guanys, i són caracteritzades per una escassa capacitat programàtica de llarg abast, poc estructurades sobre el pla organitzatiu i basades en una gestió informal de les relacions, ja que tendeixen a agrupar-se en els segments del terciari i de la manufactura, més tradicionalment femenins, com els serveis a les persones, el comerç, el sector tèxtil o l'artesanía, ocupant espais intersticials del mercat, referint-nos a ells en termes de segregació i marginalitat.

El ràpid desenvolupament de l'empresariat femení representa l'afirmació d'un protagonisme que ha conduït les dones, en cosa de poques dècades, a convergir de manera massiva en el món del treball i a afrontar l'escalada de les carreres professionals. Així doncs, les dones empresàries no representen ja aquella excepció a la regla que eren fa un temps no gaire remot, sinó que la seua presència significativa en l'àmbit del sistema econòmic ja ha esdevingut un fet social imprescindible.

La globalització econòmica i els canvis estructurals que han causat una forta contracció del treball subordinat en les últimes dècades han posat, tant en l'àmbit institucional com en l'opinió pública, la qüestió de la creació d'empresa com a

solució realment eficaç a llarg termini per al problema de la desocupació. Però no es pot reduir el debat a la creació d'empreses convencionals estenent el mateix model capitalista depredador però ara protagonitzat per dones. En el llibre apareixen altres factors i criteris que eixamplen el debat per evitar la "mercantilització de les esferes de la vida".

Podem acceptar que l'alliberament de la dona és el millor paràmetre per a mesurar el grau d'humanització d'una societat, junt amb el valor i el tracte que donem als infants i a la gent gran. L'alliberament de la dona comporta la plena igualtat d'oportunitats i el repartiment de responsabilitats, però també una reestructuració del temps i de les condicions laborals que afavoreixi la qualitat de vida. Per això cal que l'Estat assumeixi les noves demandes i les noves necessitats socials derivades de la incorporació massiva de la dona al treball assalariat i a la creació d'empreses promogudes per dones com en el cas de Sardenya que analitzem. I també s'ha d'assumir el fet que la protecció de la infància i de la gent gran no és un assumpte d'àmbit estrictament particular, sinó una qüestió social i política que requereix més recursos en política social però també més imaginació per tal d'aprofitar millor tot el potencial disponible, com si es tractés d'un "jaciment d'ocupació", sense caure, però, en la mercantilització pura i dura d'aquests serveis de proximitat, els quals han de ser vistos sobretot com a "fonts de nova solidaritat i de corresponsabilitat entre el sector públic i el privat", en què el sector terciari sense ànim de lucre –l'economia social i solidaria– ha de tenir un paper significatiu.

D'altra banda, a l'entorn on es creen empreses per dones també persisteixen la violència domèstica, els maltractaments i

la discriminació de la dona en el món laboral i empresarial. Igualment, en la feminització de la pobresa i de determinades ocupacions o sectors empresarials es posa de manifest la incompatibilitat entre la vida professional i la vida familiar a pesar de totes les mesures legals en pro de la igualtat. Les joves empresàries protagonistes de l'estudi afirmen que el seu treball no és reductible a la gratificació representada per l'èxit o pels diners. Idèntica també és la presa de consciència de la utilitat del seu patrimoni de sabers, apresada pel treball d'atenció, en el treball pel mercat. Idèntica, per fi, la posada en acció de desitjos, afectes, sentiments, per la qual cosa es fa superflu distingir entre treball i vida.

La desraó econòmica imposa absurdament a moltes empresàries (però també a molts homes) la renúncia al temps de lleure, de dedicació a la pròpia família i de convivència amb els amics. L'estudi ara publicat en valencià detecta que existia un fort teixit d'empresariat femení a Sardenya, sobretot en els sectors tradicionals, lligats als treballs artesanals i al treball d'atenció. Preval la professionalització de serveis de proximitat en el mercat que neguen el proïsme. Per culpa de l'alienació del treball assalariat i de la pressió que imposa el món laboral i la lògica empresarial del màxim guany, no queda temps per al gaudi de la vida i s'acaben generalitzant el malestar i la depressió col·lectiva.

I per ajudar a resoldre nuscs contradictoris, aquesta investigació atrevida de l'IF-SOLD estudia la gran influència que tenen les emprenedores quan hi ha una tradició específica en la família d'origen, i de manera particular quan existeix una empresa en activitat. En aquest cas, a més de la "socialització primària" de la cultura d'empresa i del risc, el context

familiar també brinda oportunitats concretes d'inserció professional. Arribar a ser empresari pot ser, per tant, el resultat d'una opció autodeterminada, mentre aquesta siga facilitada i, en cert sentit, "induïda", però quan assumeix un caràcter de forta expectativa per part dels familiars aquesta elecció també pot ser experimentada com un deure o un destí inexorable. I això seria negatiu perquè no es una lliure elecció. I a més les empresàries "forçades" per les circumstàncies o el destí familiar solen acabar fracassant o amb frustracions.

També sovint, quan no hi ha precedents empresarials, el paper de la família és determinant per assolir un eventual suport financer, que s'ofereix en la fase d'inici de l'activitat, a més d'una important funció, desenvolupada en el pla psicològic, d'estímul i de suport moral.

Molt sovint, el món de l'empresa vol negar la dimensió personal, familiar i convivencial de les dones empresàries, però és impossible. La família exerceix un paper fonamental en termes de suport moral, sobretot en la decisió d'emprendre i en la fase d'inici de l'activitat, però també en el curs de la vida empresarial. Haver tingut el consentiment i l'estímul dels familiars sembla haver estat molt important en el pla psicològic per a moltes empresàries, tal com conclou l'estudi.

Vull posar en relleu la importància de la intuïció i l'ètica als negocis i empreses promogudes per dones i que sintetitzem amb la responsabilitat social empresarial (RSE). El concepte de RSE de les noves empreses creades per dones és més innovador i té una perspectiva de gènere que el diferencia del model empresarial convencional. Enllaça directament amb el paper que han de representar les empreses a la societat, passant de tenir objectius únicament econòmics a tenir el

compromís d'assumir una responsabilitat social. Els canvis que es produeixen afecten directament l'empresa i la seva activitat. Són diversos els factors que impulsen aquest avenç de la responsabilitat social de l'empresa protagonitzada per dones vinculades al seu territori:

Les noves inquietuds i expectatives dels ciutadans, consumidors, poders públics i inversors en el context de la mundialització i el canvi industrial a gran escala.

Els criteris socials influeixen cada cop més en les decisions d'inversió de les persones o les institucions tant en qualitat de consumidors com d'inversors.

La preocupació cada cop més gran pel deteriorament mediambiental provocat per l'activitat econòmica.

La transparència de les activitats empresarials propiciada pels mitjans de comunicació i les modernes tecnologies d'informació i comunicació.

Les dones emprenedores i empresàries analitzades tenen una concepció holística i transversal de l'empresa i la vida que les fa assumir d'una manera natural el sentit de la responsabilitat social com la integració voluntària, per part de les empreses, de les preocupacions socials i mediambientals en les seves operacions comercials i en les seves relacions amb els seus interlocutors.

La responsabilitat social de l'empresa fa referència a pràctiques correctes en aprenentatge permanent, organització del treball, igualtat d'oportunitats, inclusió social i desenvolupament sostenible.

També han demostrat que, com a empresàries, l'acció social és la dedicació dels recursos humans, tècnics i financers de les empreses a projectes de desenvolupament de la societat en benefici de persones desfavorides i una forma directa de solidaritat amb el seu entorn.

Per això és interessant el llibre: ofereix bona informació contrastada i s'aproxima a les formes diverses de gestió de l'empresa directament relacionades amb el discurs de la qualitat total i l'ètica a les empreses, així com la vinculació al territori com a factor de desenvolupament local.

Estudiant les diferents tipologies de dones empresàries, les autores han posat en relació la variable "iniciativa", que consisteix en el grau d'empresa personal, amb la variable "continuitat", referida al grau de coherència entre el sector en què l'empresària opera i aquell en què ella ha madurat experiències formatives i laborals precedents. De l'encreuament d'aquestes dues variables sorgeixen quatre perfils d'empresàries: les professionals, les innovadores, les empresàries per tradició i les que donen suport.

Un altre element notable segons les autores de la investigació és que allò que pareix peculiar i distintiu de l'accés de les dones a l'experiència empresarial és donat per la presència d'una xarxa més o menys àmplia de relacions. És justament la centralitat de les relacions, siguen internes o externes a l'empresa i a la família, l'element que més caracteritza l'estil de gestió de les empresàries. Totes les empresàries denoten una particular habilitat per a administrar relacions, per a combinar-les, per a multiplicar-les, per a produir contactes, canals i oportunitats, una espècie de capacitat de treballar en xarxa. Les relacions són viscudes com a intercanvi, riquesa d'experiències i font d'aprenentatge.

Hem detectat tres enfocaments metodològics interessants:

Un enfocament flexible d'anàlisi de la realitat empresarial al territori de Sardenya i en connexió amb les motivacions de les dones emprenedores. Capacitat d'a-

daptació intuïció, sentit comú i flexibilitat de les emprenedores

L'objectiu és la creació de contextos culturals, socials i econòmics innovadors, capaços d'integrar els factors endògens amb els exògens, en una perspectiva de competició a escala global. De fet, només des de la interacció entre recursos, cultures, pràctiques socials i poder polític i econòmic pot generar-se creixement de llarga durada. L'èxit econòmic d'algunes regions europees i italianes és precisament fruit de la claredat i la congruència dels objectius de les polítiques locals per al territori, de la capacitat projectiva i de la cohesió dels principals actors del desenvolupament. Cal continuar treballant en la línia de fomentar l'accés de les dones als òrgans de presa de decisions i articulant propostes creatives per fomentar la generació i consolidació d'empreses, i que les responsabilitats i càrregues familiars i domèstiques es puguin repartir millor entre homes i dones.

Fora dels àmbits de les persones altament sensibilitzades per la igualtat d'oportunitats en la creació d'empreses, hi ha un gran desconeixement d'aquestes qüestions i una important manca de conscienciació, la qual cosa dificulta el progrés de la societat cap a la igualtat d'oportunitats entre homes i dones. Aquestes dones havien donat un sentit al seu treball, havien caracteritzat el seu fer empresa amb una particular manera d'organitzar el temps i l'espai, de prendre cura dels productes o dels serveis oferts, d'establir relacions i lligams. Les empresàries estan presents de manera "flexible", han de conèixer diverses funcions i tasques per aconseguir resoldre les eventuais situacions crítiques.

La flexibilitat constitueix una característica estructural que ha d'inspirar l'organització de l'empresa de hui,

caracteritzada per un escenari econòmic que ha esdevingut inestable per les turbulències que desbaraten els mercats. La major part de les empresàries no té una estratègia empresarial planificada, segueix més aviat una aproximació adaptable algunes vegades experimental, que constitueix sovint la clau d'èxit de la seua política empresarial.

Un enfocament diversificador i el reconeixement de la pluralitat com un valor en la creació d'empreses socialment responsables i lligades al seu entorn cultural i territorial

Basat a considerar la diversitat de situacions, iniciatives i territoris com un valor, fruit de la investigació, el llibre intentarà recollir la diversitat, el respecte a les diferències i les especificitats de cadascuna de les parts implicades en la creació d'empreses. Des d'aquesta perspectiva contemplarà les especificitats del territori, la cultura local, la tipologia de les empreses i els factors interns i externs que la fan possible, posant en evidència que no necessàriament l'empresa guanyadora és una gran empresa i que, a més, la característica fonamental del desenvolupament no és ja tant la dimensió, com la flexibilitat i la integració dels models operatius i organitzatius. Amb la falta de models organitzatius coherents amb la gran empresa, hui la finalitat de l'empresa no està ja tan lligada al benefici com a la seua mateixa supervivència. Tal com descriuen: "la finalitat que podem atribuir a l'empresa, l'única finalitat que té sentit, és la continuació de l'existència a través de la capacitat d'autogeneració en el temps, que es dona a través de la contínua creació de valor econòmic".

Un enfocament de qualitat que interrelaciona la dimensió econòmica, social, ambiental i territorial amb les motivacions de les dones emprenedores.

No ens podem oblidar de l'enfocament basat en la qualitat i en el saber fer professional de les dones empresàries que cerquen d'aconseguir la màxima efectivitat en les accions rendibilitzant els recursos i aconseguint un alt grau de satisfacció dels clients, proveïdors i l'impacte amb el seu entorn, les empreses i/o les entitats. L'estudi evidencia l'evolució del mercat laboral, a més de la feminització del treball en general, la progressiva expansió del treball autònom i independent, i l'interès cada vegada més marcat de les dones, joves i adultes, envers aquest sector.

Es tractava d'analitzar-lo, de fer-lo visible, per tal d'afavorir després les seues potencialitats de desenvolupament intervenint sobre la formació, la creació de xarxes i les iniciatives de suport d'assessorament i financer.

Finalment cal posar en relleu la principal característica de les autores de l'estudi quan fan la seva aposta teòrico-conceptual i metodològica pel feminisme de la diferència com a nou paradigma d'emancipació. En efecte, elles afirmen que les interpretacions més a l'avantguarda en l'àmbit de la sociologia de l'organització i el treball tendeixen hui a abandonar el paradigma de la igualtat, entesa ací com a homologació dels recursos humans, a favor del paradigma de la diferència, entesa com a factor que transforma i enriqueix els contextos organitzatius i que, per tant, constitueix un recurs preciós a salvaguardar i valorar.

Marketing para seres humanos

Una Esperanza Ética

Marià Moreno* i Mauricio Oppenheimer**

Editorial Díaz de Santos. 2007

per Verònica Platas

Aquest llibre neix del treball d'anàlisi de les conductes de les persones, més enllà de la visió del client-consumidor, i del treball de recerca de les conductes de determinades empreses que tracten amb qui es relacionen com a persones i no com a clientela, consumidors, proveïdors, treballadors... i de l'experiència de dues persones que, per sobre dels seus coneixements en la matèria, creuen en les persones com a motor i potencia de tot.

Així des de l'observació i l'anàlisi han pogut dibuixar un nou mapa, on des de la llibertat personal puguem construir comunitats i traslladar la comunitat a les relacions empresarials.

Les persones desenvolupem diferents perfils i rols dins la nostra vida diària; en les relacions personals, en les relacions comercials, en les relacions laborals...; però tot i jugar amb diferents rols, mai no deixem de ser persones amb uns valors que ens caracteritzen i ens humanitzen.

Amb aquest llibre coneixerem quins són aquests valors i com els podem traslladar a les nostres relacions, sigui quin sigui el rol que estiguem desenvolupant en aquell moment.

Aquest llibre ens mostra un nou mapa, un nou camí per relacionar-nos, per ser empresaris-consumidors-treballadors-clients-proveïdors on els nos-

tres valors tinguin cabuda i ens sentim Persones Humanes.

Tal com ho defineixen els seus autors, *“el Marketing per a Sers Humans (MSH) és l'expressió econòmica de la llibertat de les persones.*

“Els elements que resumeixen i conformen el mapa de MSH serien:

Ferma creença en la llibertat de les persones.

Reconeixement dels elements dinamitzadors presents en la realitat.

L'assumpció d'uns valors.

La clara determinació de l'alta direcció de l'empresa en tant que eix vertebrador de la comunitat.

La presa de les posicions presents en el nou mapa.

Que tots els habitants de la comunitat siguin persones exigents.

La creació d'una atmosfera que pugui incloure la generació d'equips de treball dedicats a la capacitat permanent sobre el MSH.

La generació d'una arquitectura atenta als espais d'intercanvi.

La capacitat de portar a terme una constant avaluació de tot el realitzat.”

Aquest MSH se sustenta en uns elements dinamitzadors; la humanització de l'individu, la comunicació, els valors personals, la llibertat són alguns d'a-

quests elements, que juntament amb els valors del MSH, configuraran els elements del nou mapa.

Valors com la transparència i la honestat, la sostenibilitat, la coherència, el compartir i generar valor..., tots ells intrínsecs a la condició humana, i tots exportables a les relacions comercials, empresarials, laborals... I és a partir d'aquests elements que es dibuixa aquest "nou model", un model que no és nou, ja que els elements que el configuren existeixen i conviuen amb nosaltres; passa, però, que el model empresarial predominant no els té en compte.

* Marià Moreno és doctor en Administració i Direcció d'Empreses. Ha compaginat permanentment l'activitat consultora en processos d'alta direcció, com la planificació estratègica, la innovació i la millora organitzacional, amb una intensa activitat docent. Cofundador i gerent de Grup Integral, SCCL, i president d'Aposta, Escola de Cooperativisme, en representació de la Federació de Cooperatives de Treball de Catalunya.

** Mauricio Oppenheimer és màster en Marketing, economista i catedràtic associat de Marketing a l'ORT. Actualment és gerent general de Punta Carretas Shopping de Montevideo i s'ha desenvolupat com a gerent de marketing de Pepsi, vicegerent comercial de Fanapel i gerent de productes Lever.

En busca del sentido

Alex Pattakos

Ed. Paidós

L'objectiu d'aquest llibre és aportar sentit al treball, seguint els principis que el psicoterapeuta Viktor Frankl va popularitzar en el seu llibre "L'home a la recerca del sentit". Aquests principis són: 1) Som lliures d'escollir la nostra actitud davant de tot el que ens passa; 2) Podem cristal·litzar la nostra voluntat de sentit compromentent-nos conscientment amb els nostres valors i perseguint objectius amb sentit; 3) Podem trobar sentit a tots els moments de la nostra vida; 4) Podem aprendre a detectar quan actuem en contra de nosaltres mateixos; 5) Podem observar des de la distància per aconseguir tenir una comprensió profunda i riure'ns de nosaltres mateixos; 6) Podem canviar el nostre centre d'atenció a l'hora d'enfrontar-nos a situacions difícils, i 7) Podem superar els nostres propis límits i fer una aportació important al món.

Pattakos, president de Renaissance Business Associates i un dels directors de The Innovation Group (www.seedofinnovation.com), tracta en aquesta obra d'aplicar aquella filosofia al món del treball per tal d'humanitzar les relacions laborals i aportar un significat profund a la nostra feina.

Organización de empresas

Nekane Aramburu i Olga Rivera

Universidad de Deusto

Aquest llibre aprofundeix en l'estudi de les organitzacions humanes, desenvolupa els conceptes que han fonamentat el disseny de les organitzacions del segle XX (estructura organitzativa, tram de control, especialització, coordinació, formalització), presenta diferents models organitzatius, els que han servit com a referents del segle passat (models emprenedor, burocràtic, diversificat i adhocràcia) i els que despunten com a possibles protagonistes del segle XXI (federal, en xarxa, en trèvol, virtual i horitzontal), i presta atenció al canvi organitzatiu.

Nekane Aramburu i Olga Rivera són professores del Departament d'Organització i Política d'Empresa de la Facultat de Ciències Econòmiques i Empresariales de la Universitat de Deusto.

¿Innovación o evolución? Metáfora evolutiva de la empresa

Ángel L. Arbonies Ortiz
Ed. Díaz de Santos

L'autor reflexiona en aquest llibre sobre com construir empreses que evolucionin amb el seu entorn, preparades no per fer una innovació de tant en tant, sinó per innovar constantment. Per Arbonies, doncs, no es tracta tant de parlar d'innovació com d'organització innovadora. Constatada que la majoria d'empreses s'autocensuren en la seva activitat innovadora perquè no saben gestionar bé el procés innovador, que no és lineal i per al qual hem de desempallegar-nos dels mites i els virus que envolten la innovació i, sobretot, de la pretensió impossible de voler gestionar la innovació en condicions de certesa.

Arbonies és fundador del Centre d'Investigació en Gestió MIK de la corporació Mondragon i director del Clúster del Coneixement del País Basc.

Vida de consumo

Zygmunt Bauman
Fondo de Cultura Económica

A *Vida de consumo*, Bauman continua aprofundint en l'anàlisi de la trama i els mecanismes pels quals la societat actual, en la seva fase de modernitat líquida, condiona i dissenya la vida dels subjectes centrant-se en les seves particularitats com a consumidors. Per al sociòleg polonès, la característica més prominent de la societat de consum és la seva capacitat per transformar els mateixos consumidors en productes consumibles.

Zygmunt Bauman és professor emèrit de les universitats de Leeds i de Varsòvia. Amb llibres com *Vidas desperdiciadas. La modernidad y sus parias* (2003) o *Amor líquido. Acerca de la fragilidad de los vínculos humanos* (2005), Bauman s'ha convertit en un dels principals referents en el debat sociopolític contemporani i en un dels pensadors més audaçs i provocadors.

Tocant de peus a la terra

Gustavo Duch

Icaria editorial, campanya no et mengis el món. Edició en català i castellà

Una paradoxa central enllaça les pàgines del llibre: en aquest món desigual, la fam i la pobresa colpegen amb més força precisament les famílies camperoles productores dels aliments. *Tocant de peus a la Terra* destapa les silencioses forces que fan de l'alimentació un negoci al servei d'un capitalisme salvatge –insaciable devorador de persones i recursos de tot el planeta–, ahora que com a ciutadans (animals polítics) i consumidors (animals vitals) trobem claus que ens ajuden a reflexionar sobre la nostra pròpia responsabilitat i capacitat per frenar aquestes forces.

Gustavo Duch, responsable de Veterinaris sense Fronteres, amb la informació privilegiada que té de les realitats viscudes en els països del Sud i l'atenció especial que presta a les petjades de les dones i els homes en les terres camperoles, ens endinsa per rutes poc conegudes d'aquest món rural. Peus que amb el seu caminar obren el camí cap al paradigma de la sobirania alimentària.

Campanya No et mengis el món
www.noetmengiselmon.org

Lenguaje publicitario y discursos solidarios

Eficacia publicitaria, ¿eficacia cultural?

Eloísa Nos Aldás

Icaria Antrazyt, 260

Aquest llibre estudia les capacitats expressives de la comunicació publicitària i, particularment, una de les seves utilitzacions més complexes i menys estudiades, la sensibilització. Explora el creuament de camins entre la comunicació publicitària comercial i la social, i aprofundeix en les particularitats del Tercer Sector com a context d'especialització del llenguatge de la publicitat.

La autora proposa una eficàcia publicitària adequada a les responsabilitats de transformació social i d'educació cívica dels agents del Tercer Sector. Totes les seves accions de comunicació, incloent-hi la publicitat, necessiten contribuir de forma transversal als seus objectius socioculturals, per la qual cosa aquest treball proposa una necessària *eficiència cultural* que es vinculi a les seves necessitats de gestió, i una *eficàcia cultural* que ajudi a establir noves metodologies d'elaboració i d'avaluació dels discursos publicitaris adequades a les campanyes educatives.

Redes

<http://revista-redes.rediris.es/webredes/>

REDES és una llista de distribució que té l'objectiu de promoure i difondre l'Anàlisi de Xarxes Socials en els països de parla hispana i portuguesa. Creada a partir de la iniciativa dels participants de la Primera Jornada Espanyola i Iberoamericana de Xarxes Socials, celebrada en el marc de la Conferència Internacional realitzada a Sitges (Barcelona) en 1998, es tracta per definició d'un espai interdisciplinari, obert, cooperatiu i dinàmic, constituït pel web REDES (amb un espai BSCW per compartir fitxers) i la Revista REDES.

En aquest web es poden trobar des d'articles, materials per a l'autoformació, agenda d'actes, recursos bibliogràfics..., tots ells relacionats amb les xarxes socials.

Sapiens. La comunitat del coneixement

<http://www.sapiens.com/>

Sapiens és una comunitat de coneixement, una comunitat global de persones que creuen i comparteixen coneixement sobre un centenar d'àrees temàtiques.

La seva missió és que tot el món tingui accés lliure al coneixement i que tot el món pugui donar a conèixer globalment el coneixement que genera. Els membres de Sapiens són persones que aprenen constantment, que busquen adquirir nova informació i coneixement, i compartir-lo amb els altres. Poden ser professionals d'un àmbit determinat o simplement apassionats per ell. Les seves motivacions per publicar i compartir el que saben poden ser diferents: alguns esperen el reconeixement dels seus companys, altres donar a conèixer les seves noves idees, pensaments i reflexions, mentre que alguns esperen, per què no, ser considerats experts en un tema i aconseguir reconeixement empresarial. No els importen les motivacions que cadascun tingui per publicar en Sapiens, mentre que tots contribueixin a la missió de crear i difondre contingut i coneixement de qualitat.

Wikilearning.com

<http://www.wikilearning.com/>

Wikilearning és un projecte d'aprenentatge col·laboratiu en línia. Es caracteritza perquè els cursos són wiki i els afegeixen els mateixos usuaris (continguts autoadministrats). Cada àrea de coneixement disposa de la seva pròpia comunitat d'usuaris, amb un o diversos experts.

El fi de Wikilearning és obtenir –d'uns i altres– el coneixement que permeti contribuir a una societat educada en la informació. Tot això a través de polítiques d'igualtat en l'aprenentatge i de l'eliminació de barreres d'exclusió i de la bretxa digital de la societat de la informació.

Wikilearning és un mitjà creat amb la finalitat de potenciar comunitats de lliure aprenentatge i ser un referent com a espai d'aprendre a aprendre. Per arribar a aquesta meta els col·laboradors i usuaris de Wikilearning han establert uns criteris comuns que són la base de la Filosofia Wikilearning:

Entorn col·laboratiu: Wikilearning som tots. És la suma de diferents recursos humans i tecnològics per i per a l'a-

prenentatge. A Wikilearning tenen cabuda tots els recursos que ajudin els altres a millorar el seu aprenentatge d'una o diverses temàtiques.

Entorn imparcial: Wikilearning és neutral, no persegueix un ideal polític o religiós. Persegueix únicament crear una comunitat de coneixement compartit de pràctiques educatives.

Entorn democràtic: Wikilearning és lliure. Tots els continguts es poden distribuir i enllaçar. Qualsevol podrà modificar en qualsevol moment i sense avisar els documents sense tancar. Qualsevol text amb el qual contribueixis podrà ser editat i redistribuït per tota la comunitat.

La resta dels principis pertanyen al sentit comú i als criteris bàsics de l'educació i el respecte envers els altres.

nexe BUTLLETA DE SUBSCRIPCIÓ

Dades personals

Nom i cognoms

Adreça Tel. (....)

Població DP A/e

Subscripció: 24 euros (4 números, 2 anys)

Domiciliació bancària

Nom del/de la titular

Població

Entitat	Oficina	Control	Núm. de compte
<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>

Us prego que, fins a nova ordre, carregueu al c/c o llibreta indicada els rebuts que us presentarà nexe en concepte de subscripció.

Signatura

Envia'ns una fotocòpia d'aquesta butlleta a nexe, carrer Premià, 15, 1r, 08014 Barcelona o bé per fax: (93) 302 18 85

Els llibres XES de l'economia solidària

La **Xarxa d'Economia Solidària** i les editorials **Icaria** de Barcelona i **Nordan comunidad** de Montevideo tenen un acord per publicar llibres sobre l'economia social i solidària. Són llibres per reflexionar i crear eines d'evolució des d'una economia que té com a valor central el treball humà, una nova forma de produir, consumir i distribuir que es proposa com a alternativa per a la satisfacció de les necessitats individuals i globals. La Xarxa d'Economia Solidària coordina, conjuntament amb les dues editorials, autors, títols i difusió. Icaria i Nordan s'encarreguen d'editar i distribuir els llibres a l'Estat espanyol, Mèxic, Colòmbia, Uruguai i Argentina.

Llibres publicats

Reconsiderar la riqueza y el empleo. Patrick Viveret i Equipo Promocions

Humanizar lo infrahumano. Marcos Arruda

La dimensión cooperativa. Jordi Garcia, Jordi Via i Lluís M. Xirinacs

Economia solidària, de l'obsessió pel lucre a la redistribució amb equitat. Catherine Galaz i Rodrigo Prieto. I Premi Abacus d'Economia Solidària

Praxis de la esperanza. Educación, empleo y economía social. Daniel Jover

¡Participación! Caja de herramientas para la economía solidaria.

Revista *Illacrua*

xarxaecosol.org

Nordan Comunidad

Icaria Antrazyt

nexe

quaderns d'autogestió i economia cooperativa

Quatre últims números publicats

Núm. 17

Jordi Panyella i Carbonell, *Entrevista a Enrique del Río*. Josep Parcerisa, *El finançament cooperatiu a les XX Jornades de Prada*. Joelle Palmieri i Dominique Foufelle, *Feminisme i economia social i solidària*. Jöel Martine, *Per un sector de la propietat social viable en l'entorn econòmic actual*. Bruno Clémentin i Vincent Cheynet, *El decreixement sostenible*. Luiz Inácio Gaiger, *Eficiència energètica*. Ana Rita Castro i Ricardo Augusto Alves, *Identitat i treball autogestionari*. Josep Puig i Boix, *Per què l'eergia nuclear no podrà ser mai la solució ecològica a escalfament de l'atmosfera?*. Alfonso Vázquez, *Societat del coneixement i biopolítica*. Diversos autors, *Desenvolupament personal i inserció laboral*. Perfecto Alonso, *Conveni del sector del lleure*. Jordi Garcia Jané, *Sobre humanitzar allò infrahumà*.

Núm. 18

Jordi Garcia Jané, *Entrevista a José Luis Coraggio*. Iosu Lizarralde i Inazio Irizar Etxeberria, *Cooperativisme i competitivitat a Europa. L'experiència de Mondragón*. Richard Bickle, *L'educació i l'adaptabilitat en l'èxit cooperatiu*. David Seaman, *Rsponsabilitat social corporativa i cooperativisme*. Jordi Panyella Carbonell, *Modernitat i exclusió*. Àlex Boso, *Irkus Larriñaga i Mihaela Vancea, La renda bàsica davant el repte de la immigració*. Jordi Garcia Jané, *Cooperativisme: regeneració o assimilació*. Xavier López, *Elements que configuren un grup cooperatiu*. Euclides André Mance, *Xarxes de col·laboració solidària*. Antonio Faveau i Patricio Igor, *La solidaritat, base per a una nova racionalitat econòmica*. Mariana Gil Schemel, *Cooperatives a fons perdut*.

Núm. 19

Jordi Panyella Carbonell. *Entrevista a Joan Subirats*. Ester Vidal. *De la gestió cooperativa a la cooperació en la gestió i l'autoorganització*. Joel Martine. *Té futur el socialisme a Cuba? Hipòtesis i impressions*. Jordi Garcia Jané. *Mite i realitat del creixement*. Josep Maria Gasch. *El nou Estatut i el cooperativisme*. Pere Albertí Huguet. *El balanç social i les cooperatives*. Esther Pérez. *La llei de mesures de protecció integral contra la violència de gènere*. Diversos ponents. *Fira d'experiències sostenibles a la III Jornada d'Economia Solidària* Ignacio Ramonet. *Globalització i cooperativisme*. Alfonso Vázquez. *Ciudadania activa: entre el global i el local*. Diversos ponents. *Ès el cooperativisme una alternativa a la deslocalització empresarial?*. Josep M. Gasch. Francesc Casares. *Memòries d'un advocat laboralista (1927-1957) I part*. *Índexs dels nexes, del número 0 al 19*.

Núm. 20

Daniel Jover. *Entrevista a Anna Morjo*. Jordi Marí. *Sobre la situació actual de les finances ètiques a Catalunya*. Mª José Ortega. *Les clàusules socials: dispositiu innovador vers la inserció sociolaboral de persones en risc d'exclusió social*. Jordi Garcia. *La cama adormida de l'economia solidària*. Daniel Jover. *Emprendre en l'economia social i solidària*. Hèctor Galvany. *Criteris de sostenibilitat*. Josep Parcerisa. *Les seccions de crèdit i el crèdit cooperatiu a Catalunya*. Diversos ponents. *Fira d'experiències de la IV Jornada d'Economia Solidària*. Maite Darceles. *Enraonant amb Marcos Arruda i Alfonso Vázquez: és possible un món millor?* OCEAS. *Manifest de l'Observatori de la Crisi Energètica i les Alternatives de Societat*. Diversos autors. *Tres casos d'innovació mediambiental en l'economia social*. Henryane de Chaponay i Patrick Viveret. *Sobre "Praxis de la esperanza"*. Daniel Jover. *Sobre "L'or de l'economia social"*.

Podeu demanar números endarrerits al tel. 93 318 81 62, a/e: federacio@cooperativest treballcoop
Edita: Federació de Cooperatives de Treball de Catalunya

nexe 21

Es tracta d'aprendre l'esperança. La seva tasca no desisteix, està enamorada del triomf, no del fracàs. L'esperança, situada damunt la por, no és passiva com aquest, ni menys encara, està tancada en un anorreament. L'afecte de l'esperança surt de si, dóna amplitud als homes en comptes d'estrènyer-los, mai no pot saber prou d'allò que els dóna intenció cap a l'interior i d'allò que pot aliar-se amb ells cap a l'exterior. El treball d'aquest afecte exigeix homes que s'entreguin activament al procés de l'esdevenir al qual ells mateixos pertanyen. No suporta una vida de gos, que tan sols se sent passivament llançada en l'ésser, un ésser incomprès, o fins i tot llastimosament reconegut. El treball contra l'angoixa vital i els maneigs de la por és un treball contra els qui els causen, la majoria ben identificables, i cerca en el món mateix allò que serveix d'ajuda al món: alguna cosa que és susceptible de ser trobada.”

Ernst Bloch, *El principio esperanza*, Editorial Trotta